

letnik XI
številka

4

**jezik
in
slovstvo**

1966

Jezik in slovstvo

Letnik XI. številka 4

Ljubljana, april 1966

Revija izhaja od januarja do decembra (osem številčk)
Izdaja jo Slavistično društvo v Ljubljani
Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12
Uredniški odbor: Franc Zadavec, Janez Sivec
Tehnični urednik: Ivo Graul
Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju
Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana, Novi trg 4/I

Teškoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);
za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);
za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Vsebina četrte številke

Razprave in članki

Jože Toporišič	Praktična stilistika	81
Boris Merhar	Še kaj o slovenski rimi	92
Franc Jakopin	Slovenska dvojina in jezikovne plasti	98
Franc Zadavec	Pogledi na besedno umetnost II, Tema umetništva v poeziji ob moderni	104
Jakob Šolar	Glasoslovne spremembe pri pridevnikih na -ski iz krajevnih imen	112

Zapiski, ocene in poročila

Vera Brnčič	M. J. Lermontov, Pesmi, Junak našega časa	117
Janez Rotar	Neizrabljene stilne možnosti slovenščine pri prevodu Molitve za moje brate	119
Przemisław Zwoliński	Trije neznani primerki Bohoričeve slovnice iz leta 1584	123
Władisław Lubaś	Słownik staropolskich nazw osobowych	125
E. Bojc	Misli ob pouku slovenščine	126

Vprašali ste

V oceno smo prejeli (platnice III)
Janez Sivec J. P. iz Ljubljane vprašuje (platnice III)

Kronika

J. Toporišič Naša reč 49/1966 1 in »Vprašanja jezikovne
kulture na Slovenskem« (platnice IV)

Jože Toporišič

PRAKTIČNA STILISTIKA

1. SPLOŠNO O STILISTIKI

Stilistika je posebna veja našega znanja o jeziku. Proučuje značilnost in primernost jezikovnih sredstev kakršnegakoli sporočila ali njega dela. Tako imenovana praktična stilistika posebej uči, katera sredstva so v določenih vrstah besedila dobra in katera slaba: prva seveda priporoča, druga pa odsvetuje.

Na podlagi česa pa je kakšna jezikovna sredstva mogoče priporočati ali odsvetovati? — Na podlagi načel, kot so pravilnost, jasnost, zadevnost, živost, jedrnatost itd. Kdor ta načela v govoru in pisavi spoštuje, tj. piše in govori pravilno, jasno, zadevno, živo in jedrnat, meni stilistika, doseže s svojo besedo večji učinek kot tisti, ki mu je za vse to malo mar.

Vsako razumno sporočilo nastane pač zato, ker je njegov tvorec (govoreči, pišoči) hotel komu kaj povedati, mu sporočiti tako ali drugačno resnico, z njo vplivati na naslovnikovo zavest, ravnanje, voljo in podobno. Vse to pa je mogoče le, če naslovnik namenjeno mu sporočilo zares dobro razume. To razumevanje moramo poslušalcu (bralcu) čim bolj olajšati, zakaj če je naše besedilo pretežko, nejasno, zapleteno, nerazumljivo, se zelo rado zgodi, da se ne bo potrudil, da bi ga razumel, in tako smo govorili v prazno. Če ni živo, se ob njem zdolgočasi in ga neprebranega odloži. Če je prerazvlečeno, je učinek isti. Uradi in uradne osebe, ki greše zoper pravila stila, sicer lahko menijo, da bodo ljudje njihova sporočila in predpise vendarle brali, že zato, ker jih morajo (saj so zanje tudi življenjske važnosti), kažejo s takim početjem svojo precej brezbrizno vest, ki družbeno ni koristna.

2. JEZIKOVNA PRAVILNOST

Pravilnost v knjižnem jeziku določa splošna raba. Kakšna pa splošna raba je, nam razodevajo slovnica, slovar in pravopis. Potemtakem za prvo silo lahko rečemo, da je v knjižnem jeziku pravilno to, kar učijo slovnica, slovar in pravopis. Slovnica nas uči, kakšni so glasovi knjižnega jezika in kje jih izgovarjamo, pa tudi, kako izgovarjamo besede, besedne skupine, stavke in večje stavčne enote, uči nas besede sklanjati in tvoriti, povezovati v stavke in stavčne dele itd. Slovar nas poučuje o besednih pomenih, pravopis, kako sporočila zapisujemo.

Ker se jezik po malem neprestano spreminja, slovnica, slovar in pravopis pa se ne izdajajo vsako leto, tudi ti priročniki zastarijo, tj. splošne rabe ne podajajo več čisto zvesto. V takih primerih se nanje ni več mogoče docela nasla-

njati, toda jezikovno povprečno izobražen in nadarjen človek, posebno šolar, vendarle bolje stori, če se tudi v takih primerih drži veljavnih določil. Pač pa na problem opozori tudi učitelja, profesorja, strokovnjaka, slovničarja (dopisi radiu, časopisju, akademiji, fakulteti ipd.). Strokovnjaki pa morajo priročnike čim prej spet spraviti v skladje s splošno rabo.

Zakaj pa ljudje delajo slovnične napake? — Zato, ker se vsakdanji govorniki jezik precej loči od knjižnega, še bolj pa govorniki od pisanega. Posebno pri ljudeh iz nekaterih narečij. Komaj kdo govori čisto knjižno, vsi se moramo knjižnega jezika učiti; seveda eni veliko bolj kot drugi.

Praktični jezikovni priročniki učijo pravilno podobo jezika, opozarjajo pa tudi na najpogostnejše nepravilnosti. Tako se jih ljudje še posebej izogibajo. Pravila knjižnega jezika moramo upoštevati, saj dajejo našemu jeziku potrebno enotnost in sorazmerno stalnost, kar je za širše družbeno razumevanje nujno potrebno.

S tem, da je naše pisanje ali govorjenje jezikovno pravilno, pa še ni rečeno, da je tudi dobro. Dobro je šele tedaj, če je jasno, naslovniku razumljivo, in če je hkrati živo in jedrnato, pregledno itd.

Prav tega, kako vse to dosežemo, nas uči stilistika.

3. JASNOST

Poznanje stvari

Že stari grški in latinski učitelji govorništva so vedeli, da je jasnost sporočila odvisna že od poznanja stvari, o kateri kdo govori. Če npr. sami ne vemo natančno, kako je bilo z junaškim dogajanjem na Kozari, ga gotovo ne moremo jasno razložiti komu drugemu. In če smo knjigo površno brali, bomo težko obnovili njeno vsebino, prikazali lik poglavitnega junaka, uganili, kaj nam je pisatelj hotel povedati za življenje. Kako bomo opisali svoj nedeljski sprehod, če smo hodili z zaprtimi očmi?

Če hočemo svet (in sebe) dobro poznati, ga moramo opazovati, preučevati, študirati ga in razmišljati o njem. Tako se nam odkrije njegovo bistvo in premmnoge posameznosti, česar vsega ni, če to ali ono poznamo samo po imenu, smo le površno pogledali, bežno doživeli, pri branju preleteli itd.

Predmetnost spoznavamo širše in globlje lahko vse življenje, še posebno pa v mladosti. Ravno v mladih letih moramo hoditi po svetu z odprtimi očmi in ušesi, takrat smo vtisom in spoznanjem silno dostopni; v spomin se nam vtisnejo tako živo, da ostanejo naša zelo trajna last, posebno če novosti postopoma in v primerni gostoti sprejemamo dolgo časa, npr. v daljšem rednem šolanju. Od veliko stvari v prav kratkem času (premnogi tečaji za nadomestitev rednega šolanja) imamo malo koristi.

Upoštevaj naslovnika!

Vendar ni dovolj, stvari le dobro poznati. V sporočilu je treba upoštevati tudi naslovnika, tj. tistega, ki nas bo poslušal ali našo besedo bral. Govoriti in pisati moramo zmeraj primerno izobrazbi in življenjski izkušnosti in dobi naslovnika. Kdor se obrača na gospodinjo, ki je hodila samo v osnovno šolo, vprašanj v zvezi z našo gospodarsko reformo ne more uspešno obravnavati na način, kot jih lahko, če predava strokovnjakom. Profesor razlaga celični ustroj živih bitij na srednji šoli drugače, kot če stoji v razredu osnovne šole. — Seveda je narobe tudi, če kdo govori učeno, pa sploh ni učen, otročje, če ni več otrok. Tuja

učenost je res tuja, izposojevalcu nejasna, in le umetniki se znajo vživeti v doživljanje sočloveka, da ga znajo podati kot svoje.

Preglednost

In če sporočajoči dobro pozna predmet in tudi upošteva naslovnika, bo njegovo sporočilo lahko le premalo jasno, če ne bo imelo še nekaterih lastnosti. Pregledno mora biti. Tu ne mislimo na nečitljive čačkarije in podobno (toda tudi brez čitljivosti ni jasnosti), temveč na naslednje: v vsakem sporočilu mora naslovnik vedeti, kje smo in kam hočemo. Na začetku mu povemo, o čem bomo govorili (in čemu); tudi v jedru sporočila ga na več mestih opozarjamo na to, ali se cilju približujemo oz. zakaj se mu začasno oddaljujemo in podobno; na koncu svoje zaključke radi pomerimo ob izhodiščne misli, tako da se vse strne v zaključeno enoto, v kateri je na zastavljena vprašanja dan tudi odgovor.

V pisavi členimo sporočilo s poglavji, vmesnimi naslovi, številkami, tipi črk ipd., v govoru s premori, stavčno intonacijo itd.

Da nas poslušalec (ali bralec) razume, moramo svoje misli razporediti tako, da nam bo sledil brez pretiranega napora. Prav zato mu moramo razlagati postopno, brez preskakovanja. Če v sporočanju kaj važnega preskočimo, našemu naslovníku manjka podatek, ki je potreben za razumevanje, zato je vse naše nadaljnje govorjenje ogroženo: naslovnik ga lahko ne bo razumel in nas zato sploh nehal poslušati ali pa bo odložil naš spis ali članek. Pri govorjenju je prav zato dobro, če važno misel ponovimo, ker si tako zagotovimo bralčevo pozornost. (Pri branju si bralec mesto, ki ga je pozabil, lahko sam še enkrat prebere.)

Logičnost

K jasnosti veliko prispeva tudi tako imenovana logičnost. Logičnost je pre-soja s stališča običajnega in nujnega. Ko bi npr. kdo dejal, da je sosedov maček mijavkal, čeprav je bil lačen, da se je skozenj videlo, bi bilo to nelogično: nelogično zato, ker lačne mačke navadno z mjavkanjem opozarjajo nase. Pri vsakem sporočanju torej moramo upoštevati zdravo človeško pamet. Če bomo trdili kaj takega, kar se s to pametjo ne sklada, se bo upirala ali uprla, to pa nam lahko vzame bralca ali poslušalca in s tem seveda zmanjša učinkovitost naše besede.

Sploh moramo pričakovati, da se bo zdrava človeška pamet skušala upreti vsemu, kar bomo povedali novega. Je pač laže — ali vsaj mislimo, da je laže — vztrajati pri tem, kar že vemo in poznamo, kot pa žrtvovati za osvojitve novih resnic (ki se nam sprva morda tudi koristne ne zdijo) naše duhovne sile. Prav zato se moramo v svojih sporočilih boriti za naslovníkovo pozornost tudi s tem, da ga rešujemo pomislekov, ki mu jih zbuja naša beseda. V obliki tako imenovanih retoričnih vprašanj postavimo pred poslušalca ali bralca njegova lastna vprašanja in nanja sami odgovorimo. Tako ga rešimo pomislekov, spet bo neovirano sledil naši besedi in jo tudi zaradi tega jasno dojel.

Konkretnost — abstraktnost

Jasnost povečuje tudi konkretnost, nejasnost abstraktnost. Je pač tako, da svet najlaže dojemamo s svojimi čuti: z vidom, sluhom, tipom, okusom, vohom. Kako težko je včasih predmet ali lastnost, pojav, ki ga zaznavamo s temi čuti, opisati, da bi ga naš poslušalec zares ločil od drugih. Če pa mu ga prikažemo, če ga vidi, sliši, potiplje, okusi, poduha, mu je takoj jasno, za kaj gre. Stvari

pa, ki jih dojemamo in zaznavamo s čutili, so konkretne, abstraktne dojemamo teže brez pomoči čutil, tj. ne moremo jih ne videti, ne slišati, ne okusiti, ne poudhati, ne otipati. Zaradi teže dojemanja se trudimo govoriti čim bolj konkretno, tudi abstraktne stvari ponazoriti s konkretnimi primerami, podobami ipd. Da bo naša beseda nazorna, moramo uporabljati posebni izraz namesto splošnega, tj. v danem primeru ne govôri npr. samo o psu, temveč povej, da je šlo za ovčarja ali buldoga; na paši ti ni treba videti samo živine, temveč tudi krave, vole, teličke, bika ipd.; v gozdu sicer res rasto drevesa, toda počivat sedeš pod bukev in smreko in jelko in pod leskov grm; tudi ptica, katere petje poslušáš, je ali ščinkavec ali slavec ali kos ali itd.

Ali res pišeš jasno, najlaže ugotoviš tako, da napisano odložiš in spet bereš čez nekaj časa. Takoj se bo pokazalo, da vse še ni dobro; da si to ali ono povedal presplošno; da si o zelo važni stvari povedal premalo; da na njeno važnost nisi dovolj opozoril; da si to ali ono povedal prej kot je bilo treba, drugo pa prepozno; da se za ta ali oni zaimek ne ve prav, na katero besedo se nanaša; da si pozabil napraviti odstavek; povedal preveč v enem stavku, čeprav bi bil lahko v dveh; da je preobširno razlaganje stvar zameglilo; da je tujko, ki si jo zapisal, mogoče razumeti na več načinov, ti pa si mislil na en sam pomen; da tvojega narečnega izraza, ki ti je sicer tako pri srcu, večina bralcev najbrž le ne razume in da ga zato moraš zamenjati s splošno rabljenim knjižnim; da bi bil svoje razpravljanje o abstraktnem predmetu lahko povezal s to ali ono osebo, ki se je ukvarjala z isto zadevo; da si na enem mestu preučen, na drugem pa tudi tebi samemu ni jasno, kako je s tisto stvarjo.

Vse te pomanjkljivosti morajo iz naše besede. Ne plašimo se truda v zvezi s popravljanjem, končni dobiček bo le naš: ljudje nas bodo brali (poslušali) do konca, nas razumeli ter nam bili tudi hvaležni. — Kdor nalašč piše nejasno, da ga ljudje ne bi razumeli, pa vendarle mislili, da je učen in pameten, je družbeno škodljiv ali pa duševno nezdrav. Isto velja tudi za tistega, ki je nejasen iz udobja. In kdor stvari dobro ne pozna, naj o njih ne piše in govori, temveč se jih raje uči in nauči.

Ko bi pišoči upoštevali taka in podobna pravila o jasnosti, bi bilo na svetu izgovorjenih in natisnjenih manj besed, zato pa koristnejše.

4. JEDRNATOST

Nil nimis

Ničesar preveč, nas uči latinski pregovor. Ponekod na Slovenskem povedo isto takole: Preveč še s kruhom ni dobro. To velja seveda tudi za govorno in pisano besedo: ne čvekajmo tjavdan, ne potaplajmo svojega poslušalca ali bralca v morje praznih besed. Bodimo kratki, jedrnati. Kratki in jedrnati smo, če uporabimo za to, da komu kaj povemo, toliko besed, da je ravno prav. Prav pa je, če nas je dobro razumel, ne da bi bil moral bogve kaj dodajati iz svojega in ne da bi si bil to, kar je v naši besedi važnega, z muko razbral iz besedne poplave. Vedeti moramo, da je biti obširen lažje kot biti jednat. Tudi obširnost je znamenje, da govoreči predmeta ne obvlada prav, da ne zna ločiti važno od malo pomembnega in se ga prav zato loteva večinoma brez pravega reda, z vseh mogočih strani, primernih in neprimernih. Obširnost tudi sama na sebi ni dobra, ker greši zoper zakon o zmanjševanju mikavnosti: tretji kozarec še tako bistre vode ni več tako dober kot prvi.

Primerno zgoščenost, jedrnatost lahko primerjamo s pijačami, npr. z vinom; naravno vino ima primerno (čeprav seveda ne popolnoma enako) količino alkohola in koristnih rudnin, ki mu dajejo tipične lastnosti, po katerih ga cenimo. Če dodajamo vinu vode, se zredči, večinoma ga niti piti nečemo; če pa mu vodo odvzamemo, se zgosti, zato ga je mogoče in dobro uživati le v manjši količini. Tako je v bistvu z vsem, kot pove že latinski pregovor. Razvodenelo ali preobširno ni pravo, je slabo, manj, malo ali sploh ne koristno. Zato ne bodimo obširni, temveč jedrnat.

Kako pa to dosežemo?

Kako se že temu pravi?

Kratki, jedrnat smo, če stvari in pojave znamo poimenovati, ne pa jih le opisovati. Prav zato si moramo bogatiti besedni zaklad. Le pomislimo, koliko besed bi porabili, če bi hoteli komu povedati, da smo v gozdu videli veverico, pa imena te živali ne bi poznali. Ali je to manjša žival s štirimi nogami in dolgim kratkim repom, ki rada pleza po drevju? Toda to je tudi polh in podlasica in še marsikaj. Podobno je tudi z rastlinami, oblekami, barvami, dejanji itd. Posebno veliko je tega v strokah: tam sploh ne bi daleč prišli, če ne bi uporabljali strokovnih izrazov, npr. roman, novela, povest, in podobno v besedni umetnosti ali npr. napetost, jakost, vat, volt, om, kulon v fiziki.

Tudi naslovnik marsikaj ve

Iz besedila izpuščajmo vse, kar si naslovnik lahko sam dopolni iz svojega znanja in izkušenj. Silno težko poslušamo (in še težje beremo) človeka, ki nam dopoveduje, da sonce vzhaja na vzhodu, da je dan pozimi najkrajši, zato pa poleti najdaljši, da vode tečejo navzdol, ptice, komarji, letala ipd. pa da letajo po zraku, da ima leto 365 dni (če je navadno, ker prestopno ima dan več, namreč 366) itd. Dinar bi mu dali, da bi nas nehal mučiti z znanimi stvarmi. Ali se ne zaveda, da je tako početje pravzaprav žaljivo: saj naslovnika obravnava kot nevedneža. — Zmeraj moramo prav presoditi, kaj je naslovniku že znano, kaj ne. Uštejemo se in svojemu sporočilu škodimo tako tedaj, ko komu razlagamo tudi njemu znane stvari, kot tedaj, ko mu pripisujemo znanje nepoznanih.

Nesrečna mašila

Naše pisanje bo jedrnat, če se bomo znali izogniti mašilom. To so besede, ki jih mirno lahko izpustimo, ne da bi svoje sporočilo kaj oškodovali. Take besede so npr. *razen*, *vršiti*, veliko prislovov, nadomestila za predloge (npr. *s pomočjo dleta* namesto *z dletom*), vezniški pari kot *tako* — *kakor*, kadar ne stopnjujejo, tj. namesto *in*, pridevniki, ki izražajo lastnosti, po katerih se ne vprašuje, besede, ki se razvidijo iz bližnjega sobesedila, samostalniki ali pridevniki namesto zaimka ali prislova ipd. Prim.: Na sočni *zeleni* travi na planinskem pašniku so se pasle *razne* krave, po tleh so cvetele *različne* rože. — *Vsi* otroci se radi igrajo. — Kdor ni z malim zadovoljen, *ta* velikega vreden ni. — Na trgu se je gnetla *velika* množica ljudi. — Zapadel je *bel* sneg. — Predstava se je *vršila* od treh pa vse do petih. — *Izrekel* sem mu *svojo zahvalo* (= zahvalil sem se mu). — *Delam analizo* naloge (= nalogo analiziram). — *Včeraj* sem dobil slabo oceno *tako* pri angleščini kot pri telovadbi. — Lovre *ni samo* sedel, *temveč* tudi bral (= sedel in bral). — Za rojstni dan sem dobil smučī, sestra pa je *dobila* drsalke. — Lanske počitnice sem taboril v Bohinju; tudi letos grem v *Bohinj*.

V mlinu se dvakrat pove

Jedrnatı smo tudi tedaj, če stvari, posebno če pišemo, ne ponavljamo. Saj je znan pregovor: le v mlinu se dvakrat pove. Ponavljati smemo samo, če menimo, da je poslušalec ali bralec kaj važnega iz našega pripovedovanja pozabil, ali pa če se bojimo, da bi pozabil. Drugo so seveda ponovljene posamezne besede kot npr. *zdaj zdaj, hitro hitro*; z njimi stopnjujemo. Veliko ponovitev je v ljudskem pripovedništvu, včasih v pesmih ali, npr. pri Cankarju, tudi v prozi. Umetniki s tem dosežajo posebne učinke, za nas navadne zemljane pa je bolje, da jih v tem ne posnemamo.

Ne pregosto!

Ne smemo pa biti tako jedrnati, da naša beseda ne bi bila več jasna. Kdor piše, posebno pa govori, zelo zgoščeno, zahteva od bralca (in poslušalca) preveč. Saj je res, da bosta nekaj časa naše besede v mislih dopolnjevala s potrebnim iz svojega, toda prehitro se bosta utrudila in nas pustila na cedilu. Razen tega nas dopolnjujeta lahko narobe. Tako je škoda še večja.

Res, da smo navadno raje preobširni kot preskopi, toda velja si glede tega zapomniti: Srednja pot — najboljša pot.

5. ŽIVOST

Živi mrtvi

Živost ali zanimivost je pravo nasprotje dolgočasja. Dolgočasnosti nihče ni vesel, tudi tisti ne, ki (se) dolgočasi. In zdolgočasimo se kaj hitro! Kolikokrat za vedno odložimo knjigo že po nekaj prebranih straneh, zlezemo vase že po prvih besedah predavatelja in dremuckamo, dokler nas ne zdrami vljudnostno ploskanje. Če je dolgočasna predstava, se v gledališču zalotimo, da preštevamo lože na desni in levi ali razmišljamo o tem, ali pride na vsakega gospoda v vrsti pred nami res po ena dama itd.

Kako vse drugače se obnašamo, če zna kdo živo pripovedovati ali pisati: poslušali bi kar naprej, brali tudi do jutra, če bi le smeli in mogli, skoraj žal nam je, da gledališka predstava ni bila daljša. Je tako: žive stvari nas bolj mikajo od mrtvih, gibanje bolj od mirovanja, sprememba bolj kot enolično trajanje.

Tudi pri pisanju živost ni nič manj pomembna. Kaj pa moramo storiti, da bo naša beseda živa? — Marsikaj.

Tudi živa je naša beseda, ne samo nazorna, če namesto splošnega izraza rabimo posebnega, tj. namesto *žival* pač *belouška, zajec, jastreb*. Treba se je izogibati bledih glagolov, kot so *biti, nahajati se, vršiti se* ipd. Res lahko rečemo, da je *blizu vasi gozd, v njem mnogo dreves; da se sredi gozda nahaja jasa, na kateri raste veliko jagod, ki so zelo dobre* itd. Toda bolj živo je, če rečemo, da *gozd sega skoraj do vasi, breze in smreke v njem pa se kar spodrivajo. In sredi goščave najdeš jaso, na njej pa se rdeči jagod, ki jih tako radi jemo in še rajši za koga nabereмо*. — Puščobe vidijo svet v samem obstajanju, živim se razkriva v svojem dejanju in učinkovanju.

Piši, kot govoriš!

Naši spis, pismo, prošnja, članek bodo živi, če se bomo v njih približali govornemu jeziku. Trudimo se torej pisati jezik, kot ga govorimo s prijateljem, sošolcem, sodelavcem, v domačnosti družbi. Izogibajmo se besedam, oblikam, naglaševanju in stavčnim zvezam, ki žive le v knjigah. Res se komu zdi, da so

imenitne prav zato, ker so samo iz knjige. Mi pa vemo, da se jih drži vonj po papirju, one iz vsakdanje govorce pa so sveže, nazorne, žive. Ali ni narava bolj živa od *prirode*, zato od *zategadelj*, skoraj od *skoro*, čeprav od *akotudi*, *ljubezen* od *ljubav*, odločno od *decidirano*, *samostalnik* od *substantiva* ali *pridevnik* od *adjektiva*, *vôjske* od *vojské*, *na stôlih* od *na stoléh*?

V prostem govornem jeziku navadno uporabljamo kratke stavke. Dobro jih je tudi pisati, ker so preglednejši. Seveda so v slovenščini dobri tudi dolgi stavki, toda teže jih je delati kot kratke. Ko dobro obvladamo kratke, bomo lažje delali tudi dolge stavke; vendar le takrat, če je misel, ki jo hočemo povedati res tako zapletena, da je s kratkimi stavki ni mogoče povedati. — Tudi priredje namesto podredja je bolj živo, kakor se lahko prepričaš iz naslednjih primerov: *Ne delaj dolgih stavkov, ker so težko razumljivi* — *Ne delaj dolgih stavkov, so težko razumljivi*. *Zmeraj je vesela, čeprav je veliko prestala* — *Veliko je prestala, a je zmeraj vesela*. *Stopil sem k vratom, da bi jih odprl* — *Stopil sem k vratom, hotel sem jih odpreti*. *Tako jo je odkuril, da se je kadilo za njim* — *Kadilo se je za njim, tako jo je odkuril*. *Bil je jezen, da je kar pihal* — *Bil je jezen, zato je kar pihal*. *Odšel je v Planico, kjer se je smučal* — *Odšel je v Planico in se smučal*. *Ko sem prejel telegram, sem se takoj odpeljal* — *Prejel sem telegram in se takoj odpeljal*. *Če ne odidemo sedaj, pridemo prepozno* — *Odidimo sedaj, sicer pridemo prepozno*. *Bralec, ki je bral do tod, je že nestrpen* — *Bralec je bral do tod, sedaj je nestrpen*. *Življenje, ki ga živijo drvarji, je trdo* — *Življenje drvarjev je trdo*. *Vidim, da se dolgočasite* — *Vidim: dolgočasite se*. *Naročil mi je, naj vas lepo pozdravim* — *»Lepo ga pozdravite!« mi je naročil*. *Videli bomo še, da ni vse zlato, kar se sveti* — *Ni vse zlato, kar se sveti, kot bomo še videli*.

Odlična značilnost vsakdanje govorce je tudi njena dvogovornost. Saj se skoraj zmeraj pogovarjamo, tj. drug drugega sprašujemo, si odgovarjamo, povedanemu oporekamo, kaj dostavljamo ipd. Kjer gre, tudi v svojem pisanju uporabljamo premi govor. Pretiravati pri tem pa ne smemo, saj predolg dvogovor utruja. Zato je prav primerno, če ga kdaj krajše povzamemo. Tudi vprašamo se lahko (govorniško vprašanje) in si potem na to sami odgovorimo. Tako se zdi, kot da s poslušalcem kramljamo.

Če je zapisano, da se v knjižnem jeziku zgledujemo po prostem govornem jeziku, seveda ne mislimo, da je v njem vse zgledno. Ne, v njem uporabljamo tudi nekatere besede, ki so v knjižnem jeziku prepovedane, »požiramo« glasove, se pogosto prekinjamo. Kaj šele, če smo iz narečja, ki se v glasoslovju in oblikoslovju močno loči od knjižnega jezika. To seveda ni dobro tudi za knjižni jezik: glasoslovje, oblikoslovje z naglasom že mora biti tako, kot je v slovnici predpisano, in tudi npr. *reklc* namesto *suknjič* ne bomo uporabljali, temveč se držali slovarja. Tam pa, kjer nam slovnica in slovar ne odsvetujeta rabo sredstev iz vsakdanje žive govorce, le segajmo po njih in ne po tistih, ki diše po papirju.

6. PRIMERNOST

Stilske zvrsti

Besedila so različnih vrst: leposlovna, časnikarska, poljudnoznanstvena, strokovna, znanstvena, pogovorna, svečanostna ipd. In če pogledamo natančneje katerokoli teh vrst, vidimo, da tudi niso enotna, temveč spet različna. Npr. pogovorna: drugače se pogovarjajo izobraženci, drugače dijaki, še drugače branjevke in vojaki; in spet oče in mati ne tako kot oče in sin ali mati in hči. Dijak z dijakom se ne meni tako kot s profesorjem in tudi častnik obrne besedo dru-

gače, če govori s sebi enakim, kot če ogovarja vojaka. Celo: isti človek govori istemu sogovorniku druge besede, če se z njim prijateljsko pomenkuje, kot če se jezi, ga ima rad ali ga sovraži. Po svoje se kaže pri njem tudi to, ali je dobre volje ali pa ga tare kaka skrb in bolečina.

Vse te razlike se kažejo v jeziku; vse to moramo pri pisanju in govorjenju upoštevati: saj če je naša beseda jasna, jedrnata in živa, ni še rečeno, da je tudi primerna. Tu si je treba s stališča primernosti ogledati le nekatera jezikovna sredstva.

T u j k e

Nekateri bi najraje pisali in govorili same tujke, drugi se jim izogibajo, tudi če so zaradi tega manj jasni ali celo nejasni. Prav nimajo ne eni ne drugi. — Toda, kaj pa so tujke?

Nekaterim je tujka vsaka beseda, ki pride v kak jezik iz drugega jezika. Takih besed je v večini jezikov veliko. Tisti, ki se jih izogibajo, prav starih ne morejo zavreči, temveč le mlajše. Tako je tudi pri nas: nihče ne zametuje sicer sposojenih besed kot *knez, kralj, denar, meč, briti, bukva, skrinja* ipd., ker potem sploh ne bi imeli s čim poimenovati vsega tega. Pač pa zametujejo tiste tujke, ki imajo slovenske vzporednice, npr. *luft* (= zrak), *nacija* (= narod), *kozmos* (= vsemirje), *procenten* (= odstoten), *suma* (= vsota), *vitalen* (= radoživ), *ekonomičnost* (= gospodarnost), *svota* (= vsota). Po pravici bi smeli imenovati tujke le tiste besede iz drugih jezikov, za katere nimamo domačih splošno sprejetih dvojnici. Take tujke so, kadar niso strokovni izrazi, v primeri z domačimi dobro vkoreninjenimi manj razumljive in pomensko nejasnejše. Veliko takih tujk manj izobraženi ljudje sploh ne razumejo.

Na splošno velja pravilo, da v besedilih, ki so namenjena širšim krogom, uporabljamo čim manj tujk, ker bi z njimi oteževali ali celo onemogočili razumevanje. Tudi v lirski pesmi tujka večinoma učinkuje kot hladen tujek. Nekateri uporabljajo v istem besedilu sedaj domačo besedo sedaj istopomensko tujko, češ da je to stilsko lepše. Pa ni. Prim.: *Študij svetovne književnosti nam pomaga razumevati pojave v domačih literaturah*. Besedilo oživimo ne s tem, da isti pojav imenujemo z dvema imenom, temveč s tem, da ga enkrat gledamo z ene, drugič pa z druge strani. (V navedenem primeru je mogoče *literaturo* sploh izpustiti ali pa spremeniti v *domače knjižne zadeve*). Tudi strokovne izraze je v spisih, namenjenih širšim krogom, bolje uporabljati domače kot tuje; celo v strogo znanstvenih delih je pretirana raba tujk prej pomanjkljivost kot odlika: Prim.: *Za konstriktive (frikative), ali kot jih imenujemo po akustičnem vtisu, za spirante, je značilno, da pri njihovi artikulaciji pot zračnemu toku ni popolnoma zaprta, ampak samo zožena. Glavni slušni dojem traja ves čas artikulacije, karakteristični šum povzroča trenje (od tod ime frikative).* — Zanimivo je, da noben jezik ne pozna frikativnih nazalov, ampak samo oralne glasove, čeprav bi bili teoretično mogoči. Verjetno je to posledica respiracijske ekonomičnosti, ker bi bila za takšne glasove poraba zračnega toka prevelika. — V splošnem se tvorijo frikative na istih artikulacijskih mestih kakor eksplozive. Bilabialne frikative ...

Vrste stavkov

Stilistika priporoča povprečno pismenim rabo krajših stavkov, namesto podredij pa priredje. Dolgi stavek je treba razbiti v dva ali več kratkih. Stavek naj bi povprečno ne imel več kot dvajset besed. Prim.:

Zganilo se je v suhem listju na tleh, švignilo je po deblu navzgor, zašumelo je v vejevju. Pobegnila je plaha veverica, stala je osupla na visoki veji.

»Nikar se ne boj!« se je nasmehnil Jure. In je občutil v svojem srcu: »Kaj ne vidiš, da je to moj dom kakor tvoj?«

V globeli je šumel potok, belo kamenje se je svetilo iz dna. Jure se je napolil po mahoviti rebri nizdol, ker je bil žejen: toda postal je nenadoma ves osupel. V potoku je zašumelo, zaškropilo je srebrno; kopala se je mlada srna, v gibkih skokih se je prikazala iz sence. Jure je obstrmel in je ves vztrepetal od sladkosti. Tudi srna ga je ugledala, planila je iz potoka, pobegnila ni.

»Kaj se me bojiš? Kaj ne vidiš, da sva obadva doma?«

Gledala je nanj z velikimi svetlimi očmi in nič je ni bilo strah.

Tako je bil gozd prijazen z njim; dom ga je sprejel s tistim prisrčnim pozdravom, s katerim je bil Jure prišel . . .

Prosti stavek naj ne ima preveč razvitih stavčnih členov, vrivkov in podobnega, ker je sicer nepregleden. Prim.: Objavljeno gradivo slovarja obsega, kot že rečeno, sedem snopičev, tj. XXVII in 664 tiskanih strani; to je dobra petina celotnega slovarja, ki naj bi, kot je bilo predvideno, izšel v 30 do 32 snopičih. Poleg tega tiskanega gradiva, ki vključuje še geslo *criailleur*, pa je ostalo v rokopisu deloma bolj deloma manj obdelano in izpopolnjeno še gradivo do črke p(i).

Obvezna dolgočasnost

Vsi vemo, da je uradniški način pisanja pretežno zapleten, dolgovezen in nejasen. V njem je premalo živih glagolov, zato pa več mrtvih, in kot naravna posledica tega, preveč samostalnikov. Tudi živ ni posebno. Podobno je večkrat tudi s političnim ali znanstvenim besedilom: v njem je za nameček še sama abstraktnost, da se ti naježe lasje. Ali je pa tudi treba, da se besedila »ponašajo« s takimi neimenitnimi lastnostmi? Nikakor ne: tudi uradni spis v prijetni jezikovni obliki je več vreden, bolj učinkovit kot v zanemarjeni. Tudi politično ali znanstveno besedilo ne moreta biti izjema; tudi zanju veljajo načela jasnosti, jedrnatosti, živosti, primernosti. Kdor misli drugače, vara samega sebe in druge, bralec ali poslušalec pa se bosta odvrnila od njega ali mu sledila z odporom, ki raste iz zavesti, da ga sporočajoči ne ceni dovolj.

Lep jezik

Kdo ima lep jezik? — Tisti, ki se drži stilskih pravil, gotovo. Lepo torej piše in govori, kdor ne dela slovničnih in pravopisnih napak, ni nejasen in zapleten, ve, kaj besede pomenijo, pove, kar misli, na kratko in živahno, naslovniku primerno. V tem je vsa lepota jezika.

So pa nekateri, ki jim je lep jezik nekaj čisto drugega: npr. nenavadne besede iz kakšne zelo znane pesmi ali romana; besede, ki se nanašajo na prijetne strani našega življenja; besede, ki nam prijetno zvenijo in se dajo lahko zapeti; besede, ki imajo veliko samoglasnikov in malo soglasnikov; modne besede, npr. *tolikanj*, *pereči problemi*, *prima*, *môč*, ali tujke. In pri oblikah tiste, ki se vedno manj govore (npr. *sinú*, *grôbje*, na *stoléh*). Pri naglaševanju ljubijo mešani naglasni tip v I. sklanjatvi, pri pridevniku prav tako, a tudi končniški (prim. *temnegà*), enako v III. sklanjatvi (*kupèc*, *kupcà*) itd. Tudi fraze so nekaterim lepe: po njih mnenju se *sedite*, *prosim* sploh ne more meriti z *izvolite sestì* ali *le prižgite si cigareto z blagovolite si prižgati cigareto* (če ne celo *prìpaliti*).

Po pravici povedano, v vsem tem ni nikakršne lepote, temveč samo spakovanje. Tudi v jeziku je naravno vedenje neprimerno več vredno — je lepše od izumetničenega. Bodimo torej naravni v svoji besedi. Da se pa pri tem le ne pregrešimo zoper čut lepote, si zapomnimo nekaj pravil:

1. Res ni lepo, če prehitro ponovimo nevažno ali nepoudarjalno besedo; izpustimo jo raje ali zamenjajmo z zaimkom: *Knjigo o Afriki sem si včeraj izposodil od bratranca. Knjigo je dobil za god.* Če je beseda poudarjena, za razumevanje važna, pa jo smemo ponoviti: *Danes bomo govorili o planetih. Planeti so nebesna telesa, ki . . .* V takih primerih je oziralni zaimek namesto ponovljenega izraza slab: *Danes bomo govorili o planetih, ki so nebesna telesa . . .* Čisto navadne so ponovitve, s katerimi govoreči nakazuje svojo čustveno prizadetost: *zdaj zdaj bo tu ali beži beži, hitro hitro* (prvi izraz se v takšnih primerih da zamenjati s prislovom, ki izraža naklon ali stopnjevanje). Primerne so tudi ponovitve, s katerimi stopnjujemo.

2. Tudi enakozvočne besede ali besede, ki zvene podobno, ne smejo biti preblizu. Neprijetno nam zveni npr. *druga na vrsti je bila neka druga ženska, ne jaz*. Prim. še: *Predraga moja Draga, pišem Ti . . .* Ali: *Ta rok so mi šli izpiti dobro od rok*. Ali: *Smučar je smuknil mimo mene kot blisk*. Tudi ponovljeni veznik za različne odvisnike ne zveni lepo: *Obljubil je, da pride, da popravi pipo, da ne bo več puščala vode*. (Drugo je mnogovezje, kjer ponovitve v primernem sobesedilu lahko koristno uporabljamo.)

3. Tudi čisto vzporedni stavčni ustroj je moteč: *Miha je šel na izlet, Tončka pojde k teti. Teta dela v tovarni*. — Spet pa je tudi simetrija dobra, če hočemo z njo kaj posebnega povedati; prim. Prešernovo pesem *Pevca*: *Kdo zna . . ., Kdo ve . . ., Kdo uči . . .*

4. Večalna jezikovna sredstva, npr. presežnik, elativ, prilastki *ot enkrat*, *nepozaben*, *absoluten*, prislovi kot *vselej*, še *nikoli*, *do pičice* sodoumemu človeku pogosto manj povedo kot manjšalna, ublaževalna: namesto *najlepši rabi kar lep*, *blazno sem zaljubljena* — *mislim, da sem zaljubljena, perfektna ideja* — *kar dobra misel*, *enkratno doživetje* — *nevskadanje doživetje*, *nepozaben večer* — *prijeten večer*, *vselej spiš* — *kar preveč spiš*, še *nikoli ni bilo bolj napeto* — *redko kdaj je bilo tako napeto, do pičice vse je res* — *vse je res* ipd. Večalna sredstva so za današnji občutek kričava.

6. PILJENJE

Nekdo je zapisal, da je dober stil otrok rdečega svinčnika. Prav zares: kdor svojega pisanja ne popravlja, piše slabše, kot bi lahko.

Prvi zapis je vedno mogoče izboljšati. Tega so se zavedali veliki pisatelji in pesniki: Tolstoj je celo svoje dolge romane dajal prepisovati po nekajkrat, pri nas je Prešeren tudi še po prvem natisu to in ono izboljšal. Dober stil ima le tisti, ki svoje besedilo večkrat pregleda, da najde pomanjkljivosti in jih odpravi: prelije tu in tam kak stavek, ga napiše na novo, katerega tudi črta, zamenja premočen ali prenizek izraz s primernim ipd.

Piljenja se je treba učiti. Pri enem pregledu ni mogoče paziti na napake vseh vrst. Zato pri prvem ponovnem branju pazimo na to, ali je besedilo slovnico pravilno, potem, ali smo dejanje podajali z določno glagolsko obliko, ali smo res pisali kratke stavke, kolikor se je dalo. Kako važni so kratki stavki,

lahko ugotoviš, če si napisano bereš na glas. Ali smo bili dovolj jasni, najlaže ugotovimo, če beremo komu drugemu. Morda nam niti ne bo bogve kaj oporekal, zato bomo pa sami opazili, da v tem in onem le nismo dognani.

Šolske naloge seveda ni mogoče še enkrat brati po nekaj dneh, popraviti jo moramo še isto uro. Zato jo preberimo nekajkrat zaporedoma.

Oglej si podrobno naslednji primer za piljenje:

Glavna napaka je danes v tem, ker se o napakah pogovarja učitelj z učenci po napisani nalogi, pri sami popravi, ne pa že preje, ko nalogo pripravlja in planira ter dela zanjo že razne vaje in skuša prodreti v vse stopnje tega kompliciranega procesa. S pripravami bi učenci doumeli smisel prve etape, ki je zelo nujna v uvajanju v spisje. Pred pismenim sestavkom (šolsko nalogo) moramo vaditi niz ustnih in pismenih vaj, nato pa sledi daljše razmišljanje o tekstu zastavljene teme in o načinu, po katerem izvršimo njeno analizo; treba je preiti po dobljenem naslovu na zbiranje in odbiranje snovi. Za vajo bi lahko dajali večkrat tudi po 2—3 teme in z zahtevo, da bi učenci premislili in povedali, kaj in o čem bi napisali pod temi danimi naslovi, a brez obveznosti, da nalogo v resnici tudi pismeno obdelajo. To bi bile pravzaprav le vaje za potrebno miselno opredelitev in usmeritev.

Podčrtano je treba izpustiti ali zamenjati s sopomensko besedo. Potem je odstavek tak: Narobe je, če učitelj obravnava napake le pri popravi, ne pa že, ko nalogo pripravlja in dela zanjo vaje ter skuša pronikniti v vse stopnje tega zapletenega postopka. S pripravami bi učenci doumeli smisel prve zelo nujne faze pri nastajanju spisja. Preden pišemo nalogo, napravimo z učenci vrsto ustnih in pismenih vaj. Nato razmislimo, kateri naslov bi bil za izbrano temo najpripravnejši. Tudi na kratko razčleniti jo je dobro. Ko smo se odločili za naslov, začnemo zbirati in odbirati snov. Za vajo bi lahko dajali večkrat tudi po dve do tri teme, učenci pa naj bi o njih razmislili in povedali, kaj vse bi pisali, ko bi dobili take naslove. To bi bile vaje za miselno opredelitev in usmeritev.

Tudi sedaj odstavek še ni idealen. Zadnji del prvega stavka, in sicer od *ter* dalje, je pomensko zvezan z drugim stavkom, ki sam nekako visi v zraku. Poskušajmo torej prva dva stavka popraviti: za vaje postavimo piko, nato pa začnemo: Pri tem učencem razloži tudi vse stopnje zapletenega postopka pri nastajanju spisja. Prve njegove faze lahko vadijo takole: Učitelj da dve do tri teme ... Itd.

7. ZAKLJUČEK

Ves čas, ko smo razpravljali o stilu, smo poudarjali, da se je treba zavedati tega in tega in tega. Res: kdor si bo zapomnil pravila stilistike in njene nasvete, bo pisal bolje, kot če bi si jih ne. Vendar ne smemo zanemariti tudi druge šole dobrega stila: to je branje knjig z dobrim jezikom. Kdor veliko bere, si nevede pridobi pravila, o katerih je tu šla beseda. Dobi namreč občutek za to, kaj je stilsko primerno in kaj ne. Seveda pa je treba za to knjigo brati počasi, ker le tedaj opazimo stilske lepote, le tedaj se v nas skrivno zgradijo podzavestna merila dobrega stila.

ŠE KAJ O SLOVENSKI RIMI

I

Slovenska rima je bila v zadnjih treh desetletjih le dvakrat deležna tehtnejših in problemsko pobudnih obravnav: v nekaterih poglavjih Isačenkovega Slovenskega verza (1939), s pomembnimi popravki in dopolnitvami po tej študiji izzvanih kritikov (A. Vratuša, J. Kastelic), in v Bajčevem članku O slovenski rimi (Jezik in slovstvo III 1957/58).

Kljub upravičenim pridržkom nasproti Isačenkovi koncepciji in dokaj ozko formalistični metodi je naša kritika njegovemu poskusu priznala določena pozitivna, stvarna dognanja, zlasti o nekih zakonitostih Prešernovega verza, poudarila pa je tudi njegovo zaslugo, da je s svojim nastopom opozoril na dotlej pri nas vse preveč zanemarjeno slovstveno in slovstvenozgodovinsko poglavje: na problematiko in zgodovino slovenske metrike in verzifikacije. Nekaj bistvenih in prav z zgodovino naše rime zvezanih vprašanj je skušal Isačenko v svoji knjižici, ne glede na pičlo gradivo, ki se je nanj opiral, ne le reševati, marveč že kar na hitro in dokončno tudi rešiti. Tu pa je naletel na soglasno odklonitev ali vsaj močne pomisleke tako pri obeh svojih predvojnih kritikih kakor tudi pri Bajcu. Najbolj se je stvar zaostрила ob problemu slovenske moške rime »v stranskem poudarku«, ki je Isačenko o njej trdil, da je prišla v našo ljudsko pesem iz nemške ljudske pesmi, kakor tudi, da jo je tudi »Prešeren prevzel iz nemščine in jo uzakonil v slovenski poeziji«.

Tu seveda ne morem obnavljati tedanje argumentacije na tej in na oni strani, omeniti pa moram vsekakor, da je že Isačenko v razpravljanje o tej rimi vnesel precejšnjo nejasnost, ki pa bi se ji bil spričo avtorja, ki ga citira (Minor, Neuhochdeutsche Metrik), pač lahko izognil. Minor namreč v posebnem poglavju o stranskem poudarku (Der Nebenakzent) opredeljuje le-tega kot svoboden, nekako potencialen poudarek, ki se pojavlja v določeni oddaljenosti od glavnega poudarka ter v odvisnosti od dane govorne oz. metrično-ritmične zveze. Tako se v okviru iste besede (redoma) lahko pojavi šele, če je beseda trizložna, pri čemer pa utegne biti npr. geflügeltes/gezügeltes v danem ritmičnem kontekstu čisto daktilsko izgovorjeno (torej tekoča rima), v drugačnem kontekstu pa dobiti na zadnjem zlogu stranski poudarek (gefzügeltès/gezügeltès) in tako dati (najsi hkrati »razširjeno«, vendar) zgolj enozložno — *moško* rimo. Netočna je potemtakem Isačenkova trditev, da »nemščina ... pozna moško rimo na nenaglašen zlog«, prav tako pa takšna rima tudi ni kar nič »protislovná«, kakor je o njej trdil Isačenko, saj je s stranskim *poudarkom* opremljen zlog vendarle (čeprav nekoliko šibkeje) *naglašen* zlog. To domnevno »protislovnost« je za Isačenkoma povzel tudi Vratuša v trditvi, da to »pravzaprav niti moška rima ni več ...«, ter predlagal zanjo naziv »tako zvana moška odprta rima«.

Večjo jasnost, širši razgled po gradivu pa tudi ustrežnejši naziv z opozorilom, da nastopa tovrstna rima pri nas (dasi redkeje) tudi v zaprtih zlogih, je prinesel v ta vprašanja Bajčev članek, čeprav tudi tu še beremo (s kontekstom njegovih izvajanj sicer neskladno) formulacijo o »rimanju nenaglašenih samoglasnikov s kratko poudarjenimi ali med seboj«. Isačenko je videl v tovrstnem rimanju »značilnost, ki je sicer ne srečamo v nobeni evropski verzifikaciji« razen

v nemški (in po njej v tem smislu vplivani slovenski, »umetni« in ljudski). Podobno, vendar z znatno omejitvijo, kar zadeva razširjenost tega pojava, opozarja tudi Bajec na to kot »neko posebnost slovenske rime v nasprotju z običajem pri drugih slovanskih narodih«. Kako je torej s tem rimanjem v stranskem poudarku?

Najprej moramo že na domačih tleh dati pojavu širšo osnovo, kajti niti v vsem tem razpravljanju in doslej menda še nihče ni ugotovil ali vsaj ne zapisal, da imamo v slovenščini, sicer mnogo redkeje, tudi ženske rime v stranskem poudarku. Isačenko sicer opozarja na tovrstno rimanje v nemščini, kjer pa mu je to le »posebnost«, pogojena v obilici zložen v tem jeziku (Leichensteine/Món-denscheine), za slovenščino pa to kar a priori in celo normativno izključuje: »V slovenščini torej ni onega stranskega naglasa, ki je možen v nemških sestavljenkah, in zato velja pravilo, da mora biti v ženskih stihih zadnji ikt vselej naglašen [mišljeno je: imeti glavni poudarek]. Kolikor je meni znano, ni izjem tega pravila, vsaj do Župančiča.« Drugačnemu spoznanju se je močno približeval Bajec tam, kjer govori o stranskem poudarku v večzložnih besedah in o poudarni alternaciji škódovati — škódovati, le da se mu od tod ni pokazala tudi možnost za žensko rimanje v stranskem poudarku, marveč je s tem za celoten problem zelo tehtnim momentom argumentiral proti Isačenku le v zvezi z možko rimo.

Sicer pa si oglejmo nekaj primerov tega neznanega in nepriznanega ženskega rimanja v stranskem poudarku v daljših in predvsem tudi nezloženih slovenskih besedah, in to iz časov »do Župančiča« kakor tudi iz novejšega pesništva (ostrivec = glavni poudarek; krativec = stranski):

Prešeren:	léto / triintrideséto véro / mársik'téro	Župančič:	trojici / bisernici s túlipámi / lílijámi
Levstik:	Nóetóvi / rodóvi Bétlehému / njému	Medved:	zakóna / Sálomóna plánsarica / líca
Valjavec:	zlósti / nótrnosti Jónatána / vdána	Gradnik:	preváre / jáničarje líce / róparice
Cegnar:	Jézusóva / kóča nóva jávoróve / nóve	Gruden	Gorico / jádrnico
Stritar:	glasóvi / stvárníkóvi kúkavice / prepelice	Klopčič:	orkéstrióna / Madóna
Gregorčič:	kúkavice / prepelice časníkárji / drvárji	Vodušek:	némáničev / níčev
Gestrin:	časníkárji / drvárji Vélegráda / vláda	Fatur:	Jerúzaléma / objéma púdrnica / líca
Kette:	ptice / jétnice faráni / túlipáni	Vipotnik:	spomína / máterina
	govorica / véverica lástovica / devica	Udovič:	lákotnice / nosnice
	izpeljáni / Címpermáni	Strniša:	kúkavica / híša (asonanca)

Navedeni primeri pričajo, da tovrstna ženska rima nastopa redoma le v zvezi z ustrezno se končujočo besedo s »pravim« poudarkom na predzadnjem zlogu, medtem ko analogna možka rima te omejitve ne pozna, kakor tudi ne analogna ženska v nemščini. Redkost teh rim pri nas je seveda le naravna posledica maloštevilnosti slovenskih štirizložnih besed s poudarkom na prvem zlogu (ali še daljših, izsiljujočih stranski poudarek, prim. »Rodú Abrahamóv'ga hči«), s čimer smo pač prikrajšani za neke možnosti vse bolj ubranega rimanja, kakor pa nam ga dajejo npr. znani ad hoc ustvarjeni poudarni premiki tipa líca/zvezdica (Jenko), pravljíce / ptíce, spomenikov / bojevnikov (Gregorčič) idr. Pri vprašanju o izvoru takšnega ali drugačnega rimanja gre torej vse prej upoštevati samo poudarno strukturo jezika kakor pa morebitne zunanje vplive, kar je še pred Bajcem nakazoval tudi Vratuša (ki je tudi kot prvi in prav uspešno zavračal

Isačenka predvsem z navajanjem konkretnega gradiva). Od tod pa izhaja, da bo pač vse več primerov takšnega rimanja v tistih slovanskih jezikih, ki imajo večje število ustrezno naglašanih daljših besed. V poštev prihajata predvsem srbohrvaščina in češčina, in poezija le-teh nam to pričakovanje res potrjuje (ostrivec je v češčini, kakor znano, znak dolžine, ne poudarka):

natopljena / osvečena (ljudska p.)	poručila / milá (staročeška lirika)
strane / Dubrovčane (M. Vetranović)	poblíž boru / rozhovoru (J. Neruda)
istočnoga / moga (D. Ranjina)	zápasily / síly
strilovito / lito	ráno / oplakáno
koprenicu / licu (A. Čubranović)	rozložení / pohrouženi
sina / domovina (P. Preradović)	okované / uchystané (J. Vrchlický)
ugrijana / usijana (V. Nazor)	dozrávají / krají
ište / hrvalište (T. Ujević)	lasturami / známý (A. Sova)
itd.	ptáci / ohniváci (J. Wolker)
	itd.

Primere navajam le za kratko ilustracijo, ker je tako rimanje v obeh jezikih sploh povsem običajno in ga je bržčas še mnogo več kot tovrstnega moškega rimanja v slovenščini, razen tega pa tudi ni vezano na kvantiteto zloga oz. vokala ter nastopa tako v mešanih kakor v enakšnih dvojicah. — V svobodno poudarjajoči ruščini je taka rima sicer možna, vendar prav izjemna: dní-ka / právednikov (Majakovski).

Po tem za nadaljnje razpravljanje sicer ne brezkoristnem ovinku se povrnimo k poglavitni stvari, k problemu slovenske »moške rime v stranskem poudarku«. Najprej opozarjam, da bom za ta Bajčev stvarno točni, a nekoliko neokretni termin v nadaljnjem uporabljal naziv »nepopolna moška rima«, a glede na fonetično oznako daktilsko naglašene »besede« (O. Jespersen) oz. še posebej »daktilske končnice« (M. V. Panov) s formulo »ž 4 1 2« bi jo morda lahko imenovali tudi »polpoudarno moško rimo«. (Isačenko, str. 32, ima za oznako slovenskih besed — a že kot takih! — tipa »pesmicah«, »deklica« celo še ostrejšo številčno formulo »3 1 2«; ker pa vztraja na Škrabčevi tezi o enem samem naglasu na vsaki besedi ter stvar absolutizira ne glede na tak ali drugačen kontekst, tudi ne vidi razlike med »v pesmicah mojih« in »zleteti v pesmicah«, kjer je slednja beseda »daktilska končnica«, ki se pod vplivom jamskega metričnega impulza in predhodnega »sanjáh« čisto neprisiljeno ubere v polpoudarno moško rimo.)

Kot prvo se vsiljuje vprašanje, ali je nepopolna moška rima res le posebnost nemške in slovenske v »vsej evropski« oziroma slovenske v slovanski verzifikaciji. Dvom o tem se zbuja pravzaprav že na osnovi tega, kar se nam je pokazalo v zvezi z analogno žensko rimo, se pravi, da je pač tudi tu računati z možnostjo za takšno rimanje v tistih jezikih,* ki potiskajo poudarek čim bolj proti začetku besede ali pa imajo svoboden poudarek. Izmed slovanskih jezikov prihajata potemtakem kot prva v poštev spet ista dva kakor pri nepopolni ženski rimi. In za primere res ni zadrege:

* Strukturalno sorodnega tipa? Toda Jespersen (Lehrb. d. Phonetik, 219—220) govori celo o »občečloveški« poudarni zakonitosti v zvezi s svojim fonetičnim označevanjem nemških besed »rettete, indischen, mutigen« z že omenjeno formulo 4 1 2.

Vu toj nemškoj zemlīci
se posut su fabrike
i te gore visoke
se su snegom pokrite.
(Kajkavska ljudska,
Žganec, št. 24)

Nju mi žela braca dva
i med nemi sestrica,
bila tužna, žalosna.
(Žganec, št. 31)

Svekrvo, gujo šarena!
U guju si se stvorila,
ne bi li mene uila.
(K. H. Ristić, 89)

Ne znaju se kraljevi,
ne poznaju carevi,
ne nište se potrebni ...
(Vuk, I, 143)

Ivanjdan / nigdi stan
smiriti / sjedi ti (M. Držić)

sloboda / bog je dô (I. Gundulić)

dvor / razgovor (St. Djurdjević)

da zna / Srbina (Dj. Jakšić)

mrki sin / Hrvaćanin (A. Šenoa)

dan / radostan (G. Krklec)

grad / kojekud (S. S. Kranjčević)

platno тка / suzana (D. Tadijanović)

itd.

V kajkavskih ljudskih pesmih je primerov nešteto, zvečine v enakšnih dvojicah (trojicah ...), na štokavskem vzemlju pa je rima, in zlasti še moška, v ljudski pesmi sploh mnogo redkejša in večkrat le bolj naključna ponovitev enakšnih morfemov konec verzov, medtem ko se je v hrvatski in srbski »umetni« poeziji — glede na strukturalne ovire v samem jeziku — še kar opazno uveljavila, vendar »v stranskem poudarku« skoraj izključno le v mešanih vezegah.

V češčini je naši ustrežajoča, tj. enozložna moška rima možna le, če je vsaj ena od stikajočih se besed enozložna, poleg tega pa ločijo še posebno, dvozložno (po naše: razširjeno) moško rimo, torej s stranskim poudarkom na obeh zadnjih zlogih:

posadit / zlatou nit
kolovrat / bude hrát (K. J. Erben)

klid / pripravit (J. Sládek)

těžko jdeš / zahyneš
věčná jsem / úžasem (V. Dyk)

pije zem / hlaholem (A. Sova)

každý den / u kamen (J. Wolker)

chovala / žehнала
žaloba / zásaoba (V. Hálek)

sedělo / drželo (K. J. Erben)

otcové / věkové (J. Vrchlický)

obzoru / prostoru (J. S. Machar)

počiná / hodina (J. Wolker)

itd.

Tako je torej češčina, kljub svojemu stalnemu (glavnemu) poudarku na prvem zlogu, v tovrstnem rimanju presenetljivo blizu svobodno poudarjajoči slovenščini, le da je slednja v tem še precej liberalnejša, ko namreč za moško rimanje zgolj v stranskem poudarku ne zahteva še skladnosti od predzadnjega vokala dalje.

Preostane nam še glavni predstavnik svobodno poudarjajočih slovanskih jezikov, ruščina, ki bi ji, po vsem povedanem, možnosti za tako rimanje ne le pripisovali, marveč bi od nje vsaj nekaj take prakse že kar pričakovali. Isačenko, ki mu je to zgolj nemška in slovenska verzifikacijska posebnost, za ruščino stvar kar počez izključuje. Vendar upravičeno le, kolikor naj bi imeli tu pred očmi značaj in obseg tega pojava v slovenščini, ne pa absolutno. Pomenljiv je že tisti

sicer osamljeni, vendar spontano zapisani in potencialni danosti ustrezajoči primer pri Puškinu (oná / podýmetsja; Isačenko, 31), ki ga je pesnik pozneje, v svoji vezanosti na francoska metrična načela, kot »pomanjkljivega« zavrgel. V nasprotju s tem zatrtim utrinkom možne metrične inovacije pa je na literarno normo vse manj vezani, vse bolj ljudski Koljcov že kar izdatno sproščal te verzifikacijske možnosti, čeprav je stvar zaradi njegove — prav tako bolj ljudske — nedoslednosti v rimanju nekoliko manj opazna. V pesmih, kjer se mu izprepletajo zgolj oksitonirano in daktilsko končujoči se verzi, se mu je rimanje, kolikor ga je, tako rekoč samo ob sebi ubiralo v takšno nepopolno sozvanjanje nekaterih končnih zlogov. Značilno je, kako povsem brez posluha za to ritmično-zvočno posebnost v poeziji Koljcova je bil glavni urednik in poleg Aškerca glavni prevajalec Ruske antologije (1901) in kako sozvočno, a vendar čisto domače je zazvenela pod Kettejevim prevajalskim peresom. Za primerjavo le prve tri kitice dveh metrično istovrstnih pesmi Koljcova v Veselovem in Kettejevem prevodu:

Ne šumi ti, rž,
sè zrelim klasjem!
Ti kosec ne poj
o stepi široki!

Saj nimam komu
blaga si množiti,
saj nimam komu
iskati bogastva!

Mladenič blaga
prihranil bi mnogo,
ne duši svoji —
pač duši — devici.
(Vesel)

Ah, čemu so me
vdalí siloma
za nemilega,
moža starega.

Pač veselje bo
moji materi
zdaj utirati
grenke mi solzé.

Pač veselje bo
otcu gledati
žitje — bitje to
moje žalostno.
(Kette)

Isačenko pa navaja v svoji knjižici še drugo tako nenavadno, po njegovem pravzaprav »nepravilno« rusko rimo (pastbišče / raz by ešče, str. 93), ravno ta pa bi ga bila lahko opozorila na neke sorodne pojave v novejši ruski verzifikaciji, spričo katerih bi bil moral svoje trditve, kakor že ob prezrtem Koljcovu, precej ublažiti. Gre za neke niti ne tako maloštevilne primere sicer tri- in večzložnega (zložnega in nezložnega), vendar mešanega, tekočega in (razširjenega) moškega rimanja pri Brjusovu, Majakovskem idr., kakor:

róskoši / róz kovši
nepróšen tý / sbróšennyj
výkladok / privýkla ták
semí planét / výpljunet
v pámjati / po ... tropám idti
nezrímnyj nam / úmenám
inkógnito / ne uznaët níktó
(V. Brjusov)

rádosti / podrastí
ídti / šestidesjati
dóvody / do vodý
odnomú / golódnomu
désevo / najděš egó
ikón čeló / okónčilo
drová / Sídorova*
(V. Majakovski)

Res je sicer, da v teh pesmih ob (prevladujočem) svobodnem verzu ni pravega metričnega impulza, vendar pa dosledno prestopno sosledje tovrstnih rim

* Poudarno in deloma tudi glasovno dokaj blizu tem tvorbam bi bila Prešernova trizložno asonirana dvojica deklice/pesmi vse (Prekop), sicer pa nas spominjajo še drugih Prešernovih trizložnih (in zloženih) asonanc: vriš in vrisk/sliš in pisk (Lenora; Bürger ima: Sing und Sang/Kling und Klang); pogrebcev trop/se pokop (brez osnove v Bürgerju, pač pa v Zoisu: na prekop/bab en trop); klop, klop, klop/so v kolop (Bürger le: hopp hopp hopp/sausendem Galopp); sov in vran/sodni dan; golih pleš/negodnih veš (Ponočnjak); sredi rož/sveti mož (Romanca od Strmega grada).

npr. v pesmi Brjusova Inkognito podčrtava suvereno vezanje poudarno različnih dvojic (tj. oksitonirano in daktilsko končujočih se verzov, kakor v zastavkih že pri Koljcovu, le da v okviru širšega, trizložnega sozvočja). Vse to pa tudi za ruščino ovrača mnenje tako A. V. Isačenka kakor N. A. Sokolova, da »druženje različno poudarjenih besed . . . ne daje rime«. (M. V. Panov, O stroenii zaudarnoj časti slova. Problemy sovremennoj filologii, jubilejni zbornik ob sedemdesetletnici akad. V. V. Vinogradova, AN SSSR, 1965, str. 209). Še drug primer takšnega, za naše uho že bolj tekoče asonančnega, a hkrati z nepopolno oksitonezo končujočega se sozvanjanja pa se nam kaže v tistih metrično vezanih pesmih, kjer tako izzvenevanje verzov poleg same strukture daktilskih končnic (4 1 2) podkrepljuje še metrični impulz, kakor kdaj pri Pasternaku ali Jesenin, in to celo v zgolj enakšnih, daktilskih dvojicah:

Mojej toskuju vynjanjčen,
i ot tebja v šipah
on ožil nočju nylenej
zabormotal, zapah.
(Pasternak)

Inoj travoj i čaščeju
otenit mir voda
Malinovkoj žurčaščeju
sletit v kusty zvezda.
(Jesenin)

Postavlja se vprašanje, ali je to res še kaj bistveno drugega od istovrstnih Gregorčičevih jambskih kitic z razširjeno (daktilsko, vendar po vsem metričnem kontekstu) možko rimo v stranskem poudarku:

Oj grešniki maziljeni,
roč krono in škrlat,
saj boste vsi prisiljeni
vkloniti smrti vrat.

V tej zvezi velja opozoriti še na dokaj sorodno metriko ruskih »častušk«, ki vežejo bodisi glasovno in poudarno enakšno (tekoče — »moško«) ali pa tudi mešano, glasovno in poudarno različno končujoče se verze:

Poletaj-ka, poletaj,
polevaja ptašečka,
s toski-gorja umiraju
po tebe, milašečka.

Ne kukuj, kukušečka,
ne kukuj, gorbataja,
moja milka horoša,
toljko nebogataja.

Pa tudi ruskim hiperdaktilsko-polpoudarno možkim rimam tipa (po Panovu) 4 1 2 2 oz. 4 1 2 3 in 5 1 2 1 3 bi lahko našli slovenske vzporednice, deloma zgolj poudarno, deloma tudi glasovno analogne:

bánj egó já / vyzvánivaja
(Asejev)

Napóleonóv / prerójen, vés nóv
(Vodnik)

v úho revú / Súharevoj
ruká tvojá / perekátyvaja
(Hlebnikov, Asejev)

Dávidinjá / živa bilá
ženica mojá / Jézusová
usmili se nás / zádjni čas
(Kette)

húže licá / žúželica
stóimosti / stój i mostí
(Hlebnikov)

ranila me jè / pojila me jè
(Gregorčič)

skóvyvajuščij / očaróvyvajuščij
rastilájuščimisja / zabyvájuščimisja
(Brjusov)

okánili so mè / odstránili so mè
ránili so mè / hránili so mè
(Kette)

Glede na vse te primere, bodisi mešane ali enakšne, in glede na »splošno priznано« dejstvo, da je »v daktilski besedi zadnji zlog polpoudarjen« (M. V. Panov), je pač jasno, da je ta »polpoudarjenost« le drug izraz za »stranski poudarek«, kar se pravi, da torej tudi ruščina pozna nepopolno moško rimo. Vendar velja poudariti, da je tovrstno rimanje v ruščini mnogo manj razširjeno kakor v slovenščini (in češčini); pojavlja se predvsem v mešanih dvojicah in redoma le v trizložnem glasovno-ritmičnem okviru; v nasprotju s slovensko »umetno« verzifikacijo, kjer si je pridobilo domovinsko pravico pravzaprav že z Vodnikom, se je v večji meri započelo šele v poeziji ruske »moderne« (simbolizma) ter se šteje — z nekimi pridržki nasproti zgolj artističnim intencijam nekaterih novatorjev — med pomembne izrazne obogatitve ruskega verza.

Podani primerjalni okvir nam je pokazal, da gre tu za precej bolj razširjene pojave, kakor pa je to svoj čas prikazoval Isačenkov Slovenski verz, na tej osnovi pa se tudi vprašanje o izvoru nepopolnega moškega rimanja v slovenski verzifikaciji zastavlja v precej drugačni in predvsem širši perspektivi. Sicer pa je za naše nadaljnje razpravljanje ta problem le drugotnega pomena, kajti gre nam predvsem za to, da prikažemo obseg in novejši razvoj te glasovno-metrične kvalitete v slovenski poeziji, njen delež v posameznih razdobjih in pri posameznih avtorjih, pomembnih in manj pomembnih, skratka, da na širši dokumentacijski osnovi od doslejšnje začrtamo vsaj relativno zanesljiv prikaz nekih razvojnih in pesniško izraznih značilnosti v naši novejši poeziji, kolikor se nam pač lahko razkrivajo ob eni sami in na videz tako malo povedni kategoriji, kakor je nepopolna ali polpoudarna moška rima.

(Se bo nadaljevalo.)

Franc Jakopin

SLOVENSKA DVOJINA IN JEZIKOVNE PLASTI

K temu kratkemu zapisu o slovenski dvojini me je nagnilo več razlogov. Čeprav sta Tesnière¹ in Belić² dokaj podrobno raziskala sestav in zgodovino dvojninskih oblik in funkcij v slovenščini, so njune ugotovitve v slovensko slovnico prodrle manj, kot bi bilo potrebno, še manj pa so zmogle razbistriti in obogatiti splošno praktično poznavanje vloge, ki jo ima dvojina v našem jeziku. Nič čudnega torej, če se še danes najde kdo, ki romantično vzdihne, kako srečni smo Slovenci, ker imamo dvojino, in kako nesrečna je dvojina, ker je nekateri slavisti baje niti ne priznajo.³ Če bi tem in podobnim naziranjem dodali še tista, ki vztrajno krožijo po resni jezikoslovni literaturi,⁴ namreč da je dvojina znamenje civilizacijske zaostalosti in nesposobnosti za prehod od konkretnega k abstraktnemu jezikovnemu mišljenju, res lahko podvomimo o trdnosti in jasnosti pogledov na ta zanimivi jezikovni pojav.

¹ Lucien Tesnière, *Les formes du duel en slovène*, Paris 1925.

² A. Belić, *O dvojnini u slovenskim jezicima*, Beograd 1932, str. 58—90.

³ Prim. Nova obzorja XVI, 1963, str. 50, in *Slovenščina za Slovence*, 20. junija 1965.

⁴ A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, Paris 1934, str. 424—25; Marcel Cohen. *Pour une sociologie du langage*, Paris 1956, str. 136, 138, 166.

Tesnièreova obsežna študija podrobno raziskuje razvoj sestava dvojinjskih oblik od Trubarja do Župančiča; in da bi bila podoba tega razvoja čim bolj popolna, črpa gradivo tudi iz zgodovinskih narečnih tekstov in zlasti iz sodobnih narečij. Tako sta se mu sami od sebe izoblikovali dve temeljni ravnini: dvojinjski sistem knjižnega jezika in več sistemsko povezanih razvojnih stopenj, ki jih izpričujejo slovenska narečja. Današnje stanje dvojinje na slovenskem jezikovnem ozemlju pa se posebno nazorno kaže v njegovem atlasu,⁵ ki obsega 70 kart in obširen lingvističnogeografski uvod. Ta atlas je prvi resni dosežek zemljepisne metode v slavistiki, in nam še danes daje dovolj zanesljiv pregled razširjenosti dvojinje.

Medtem ko je Tesnière spremljal predvsem premike v dvojinjskih oblikah samostalnika, pridevnika, zaimka in glagola, je Belić ugotavljal rabo dvojinje v širšem kontekstu; nadalje je zlasti v knjižnem jeziku, ki ga ostro loči od ljudskega (»narodnoga«), iskal načine, po katerih se je do danes zgradil dokaj čist in trden dvojinjski sistem, ki je povezal nekdanje dvojinjske ostanke. Tako je Belić posebnosti slovenske dvojinje strnil približno v teh pet točk:

1. Slovenščina je že pred Trubarjem zamenjala staro »svobodno« dvojinjo z množino (*npr. oči me bolijo*).

2. Močno se je razvila vezana dvojinja (s števnikom *dva, dve*).

3. Raba sindetične dvojinje (*oče in sin kosita*), ki sestavlja jedro slovenske knjižne dvojinje, je utrjena.

4. Anaforična dvojinja (*dva popotnika, ki sem ju srečal*), s katero je prežet ves slovenski knjižni jezik, se je presenetljivo razmahnila.

5. Nova »svobodna« dvojinja za določene ali kakorkoli znane dvojice oseb, predmetov ipd. (*Dva kupca sta stopila v trgovino. Ko sta si kupca ogledala blago, sta začela naročati.*), se je uvedla in se čedalje bolj širi.

Vendar kaže, da ima dvojinja še nekatere lastnosti, ki porajajo številna dodatna vprašanja.

Da dvojinja v okviru treh števil ni enakovredna ednini in množini, je razvidno iz tega primera: *Otrok se rad igra. — Otroka se rada igrata. — Otroci se radi igrajo*. Stavek v ednini in množini je po svoji vsebini samostojen; veselje do igranja je izraženo kot ena od otrokovih lastnosti, in pri tem nas nič ne zanima, za katerega otroka ali otroke gre. Čisto drugače je s stavkom v dvojinji: svoj smisel ima le tedaj, če sobesednik ve, za katera dva otroka gre, ali pa se mu to mora razodeti iz celotne pripovedi. S tem se tudi potrdi za dvojinjo značilna oprijemljivost in določenost.

Razmerje med »vezano« in »svobodno« dvojinjo je v širšem tekstu lahko kaj različno. Na prvi mah se nam odkrije razlika v pomenu stavkov: *Dva fanta sta prišla. — Fanta sta prišla*. Staršem, ki imajo dva sinova, katerima pravijo »fanta«, je nedvoumno jasno, da sta prišla njihova sinova, če je bilo rečeno: *Fanta sta prišla*; če pa je rečeno: *Dva fanta sta prišla*, še nič ne vedo, o katerih fantih je govor, vedo le, da ne njihova.

Izkazalo se je tudi, da je posebno težko razmejiti potrebnost in nepotrebnost števnik *oba (obe)*, kadar smo pripoved že uvedli z vezano ali sindetično dvojinjo, pa hočemo še poudariti obojnost, skupnost obeh delov dvojice. Če na primer pripovedujemo o dveh učencih, ki sta sicer dobra prijatelja, toda na poti iz šole sta se sprickala, bomo izjavo pripovedovalca: *In ta dva učenca sta se*

⁵ L. Tesnière, Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène, Paris 1925.

sprla razumeli drugače, kot če bi bilo rečeno: *In oba učenca sta se sprla*. V prvem primeru je stavek pomensko zaključen, spor je nastal med znanima učencema, v drugem primeru pa je možen spor vsakega učenca posebej s kom drugim ali obeh skupaj s kom drugim.

Videti je, da razločevanje med *ta dva* in *oba* ni preveč živo, zato v takšnih primerih navadno prevzame celotno poudarjalno funkcijo zaimek *oba*. To lepo kažejo tile primeri iz JEZIKOVNIH POGOVOROV:⁶ *Zlasti premalo pa vemo o razmerju obeh osnovnih jezikovnih plasti, o plasti govornega jezika in o pisanem jeziku. Obe plasti se med seboj močno razlikujeta ... (Str. 132.) — Razliko med obema vprašalnicama če in ali je zanimivo uporabil Cankar v Martinu Kačurju ... (Str. 139.) — V obeh primerih je tak modalen izraz značilen za govor ... (Str. 141.) — Oba primera sta za pogovor običajna ... (Str. 143.)*

V Tostojevi Ani Karenini (I, 420) najdemo ta poučni primer vezane dvojine in nepoudarjene povezave:

»Dve brzojavki,« je rekel strežaj, ki se je bil medtem vrnil.

Aleksej Aleksandrovič je vzel brzojavki in ju odprl.

V zvezi s tem naj navedem še znani Prešernov slovenski stavek med nemškimi tekstom v pismu Čopu: *Obema je na rep stopil, zato oba cvilita*. Seveda je v tem primeru poudarjanje lahko relativno; nihče ne bi mogel trditi, da ne bi bilo isto mišljeno in izraženo tudi s tole obliko stavka: *Obema je na rep stopil, zato cvilita*.

Z vprašanjem nove svobodne dvojine se pogosto srečujemo tudi v časopisnih naslovih, ki hočejo pritegniti pozornost. Tu je sicer dopustna poznejša pojasnitev v tekstu, vendar mora biti dvojnost vseeno tako izražena, da ni dvoumnosti. V naslovu PIJANA ZA VOLANOM na primer pogrešamo vsaj še besedo VOZNIKA, ker drugače bralec lahko domneva, da je mišljena ena vinjena voznica, ne pa dva voznika. Podobno precenjevanje razlikovalne moči dvojine je bilo opaziti tudi v naslovu USODNA STRELA V BEOGRADU. Tudi v tem primeru bi kdo mogel razumeti to napoved, kakor da je kam udarila strela.

Današnja raba dvojine v slovenskem knjižnem jeziku se je v glavnem izoblikovala v prvi polovici 19. stoletja. V protestantskem obdobju se je oprla na dolensko narečje; pozneje so se vanjo vnašale mlajše razvojne stopnje zlasti gor., pa tudi drugih jezikovnih območij, tako da je bilo stanje ob koncu 18. stoletja precej neenotno. Pozneje, po oživitvi knjižnega jezika iz 16. stoletja, potek organiziranja dvojine v knjižnem jeziku ni bil več v neposredni zvezi z jezikovnim dogajanjem v osrednjih narečjih. S tem je bil ustvarjen poseben dvojninski sistem v knjižnem jeziku in uzakonjen v slovnica, medtem ko so se v središčnih narečjih dvojninske oblike pri ženskem in srednjem spolu hitro izgubljale. Najzanesljiveje in najmočnejše se je dvojina držala (seveda v mejah, kakor jih je orisal Belić) pri moškem spolu (*dva brata*), ki ima oporo v svoji ustrezni glagolski obliki (*kopljeta vinograd*). Ujemanje med vsemi členi je pospeševala tudi oblika števnik *dva*, na primer: *Ta dva visoka hrasta sta ozelenela*.

V knjižnem jeziku je ostala v odvisnih sklonih le še po ena dvojninska oblika za dajalnik in orodnik (*visokima hrastoma*); roditeljski in mestniški sta prešla v množino, ker je bila vsa dvojninskost že zajeta s števnikom *dva*, *dve*, ki je v roditeljski in mestniški prevzel množinski *-h* (*dveh*), v narečjih pa je prešel v mn. tudi v dajalniku in orodniku (*dvem*, *z dvemi*).

⁶ Jezikovni pogovori, CZ, Ljubljana 1965 (dalje JP).

Po Kopitarju in Metelku sta bili v slovnici uzakonjeni obliki za ženski in srednji spol na *-i* (*ribi, mesti*); prej so se v tekstih za ženski spol poleg redkejših dvojskih oblik (*srni*) našle množinske oblike na *-e* (*dve mačke*), za srednji spol pa dvojske oblike moškega spola na *-a* (*dva očesa, okna*). V slovnica⁷ je za gibljivo in končno naglašene samostalnike ženskega spola še danes dovoljena dvojina na *-é* (*dve roké, dve glavé, dve stezé, itd.*), vendar je *-e* pri samostalnikih postal značilno znamenje množine, tako da bi v naglasno neoznačenih tekstih takšne zveze vsakdo prebral kot pogovorne in v knjižnem jeziku napačne (*dve rôke, dve nôge*). Taka dvojina je ostala le še v izrazitih stalnih zvezah, kakršna je na primer: *drži se v dve gubé*, medtem ko se v razstavljeni zvezi rabi normalna dvojina na *-i*: *krilo ima dve gubi*.

Podobno je v knjižnem jeziku tudi pri pridevniku v končnem poudarku prevladala končnica na *-i* (ne več *dve temné sobi*, ampak *dve temni sobi*). Da je postala končnica *-i* pri ženskem in srednjem spolu splošno rabljena končnica za vse sklanjavne besede v zvezi z ženskim samostalnikom, je razvidno tudi iz kazalnega zaimka *ta*, ki je v Breznikovi slovnici za žensko dvojino naveden samo v obliki *te* (*te mizi*), v nadaljnjih slovnica⁸ pa najdemo tudi dubletno obliko *ti*, čeprav se v knjižnem jeziku resnično uporablja samo zadnja; kajti oblika *te* (kakor tudi vse oblike ženskega in srednjega spola na *-e*) velja za pogovorno (*ti dve visoki bukvi sta ozeleneli*).

Kakor *onidve*, se čedalje bolj zlivata tudi *tisti dve* in *ti dve*; isto opazamo tudi pri *ta dva, tista dva, onadva*. Tudi pridevnik in kazalni zaimek imata v dvojnini samo tri oblike, dve za imenovalnik in tožilnik, eno za dajalnik in orodnik: *visoka, visoki, visokima* in *ta, ti, tema*. Vse drugo je prevzela množina. (Zanimivo pa je, da razen Toporišiča⁸ slovnica⁸ tudi za dvojino še zmeraj navajajo celotne obrazce.)

Največ starih oblik se je ohranilo pri osebnih zaimkih, čeprav je v imenovalniku dvojino utrdil števnik *dva, dve*: *midva, naju, nama; vidva, vaju, vama; onadva, onidve, njiju (nju, ju), njima (jima)*. Ob teh dovoljujejo slovnice tudi množinski obliki *njih, jih* za roditeljski in *njih* za mestnik. Nastanek oblik *midva, vidva* je časovno precej nerazjasnjen, ker se v starejših tekstih oblike precej mešajo (*mi, midva, madva*).⁹

Pri glagolskih sedanjskih dvojskih oblikah je prevladal moški spol, čeprav so se oblike na *-va, -ta, -ta* (*piševa, pišeta, pišeta*) po spolu pravzaprav izenačile, kar je popolnoma v skladu z ednino in množino v sedanjiku, ki ne ločuje končnic po spolu. Slovnice sicer še navajajo dubletne oblike na *-ve, -te, -te* (*delave, delate, delate*) s pripombo, da se takšne oblike ponekod govorijo in včasih tudi pišejo; toda ta utemeljitev za knjižni jezik seveda ne more biti sprejemljiva, saj se govorijo ponekod tudi oblike na *-vi, -ti, -ti* (*grevi, grešti, grestji*).¹⁰ Za opisni deležnik velja isto pravilo kot za pridevnike.

Tako se je poenotil in izpopolnil dvojski sestav v knjižnem jeziku in takšna jezikovna zavest se je dodobra utrdila tudi v javnem, pisanju; vendar to stanje ni v skladu z razvojnim procesom dvojine v naših narečjih, ki težijo k dosti močnejšemu in doslednemu sovpadanju z množino, zlasti v odvisnih sklopih in v vseh oblikah ženskega spola, medtem ko srednji večinoma sovpada z moškim spolom. Obenem pa je tu seveda treba upoštevati, da prihaja današnji

⁷ Prim.: Breznik, Slovenska slovnica, 1934; Slov. s. 1947, 1956, 1964; J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik I, 1965.

⁸ Slovenski knjižni jezik I.

⁹ Fran Ramovš, Morfologija slovenskega jezika, Ljubljana 1952, str. 110.

¹⁰ Prim. tudi: M. Rupel, Odlomki iz pogovorov, JP str. 14.

knjižni jezik v dosti manj neposreden stik z narečji. Med narečji in pisno obliko knjižnega jezika nastaja močna, po svoji strukturi precej neenotna jezikovna plast,¹¹ ki se živo drži naših narečij, hkrati je pa v nenehni povezavi s knjižnim jezikom. Pri tem je za razvoj knjižnega jezika — posebno v fonetiki — precej odločilen zlasti osrednji tip pogovornega jezika. Tudi kar zadeva dvojino, moramo vdiranje množinskih oblik, ki jih knjižni jezik ne priznava, v celoti pripisati vplivu pogovornega jezika. Ta plast ponekod vztrajno načenja dvojinsko zgradbo v knjižnem jeziku, predvsem v njegovi govorjeni inačici. Zato seveda ne moremo govoriti o tem, da bi rešitev problematike dvojine iskali v ljudskih govorih, kajti tu v povprečju dvojine niti zdaleč ni toliko kot v knjižnem jeziku, kjer je doživela več rekonstrukcij. Osrednji tip pogovornega jezika je, kar zadeva dvojino, kajpada v neposrednem stiku z dvojinskim stanjem v teh narečjih, obenem pa si je pogovorni jezik nekako razvrstil posamezne umike od knjižnega jezika glede na svoje plasti.

K najvažnejšim značilnostim dvojine v pogovornem jeziku bi lahko pristeli pluralizacijo ženskega spola v imenovalniku, deloma z glagolsko obliko vred (*te dve hruške še niso zrele*) ali, nekoliko bližje knjižni obliki: *te dve hruške še nista zrele*. Tu bi se dali navesti številni, dokaj mešani primeri, kakršni so: *Včeraj nismo mogle prit.* — *Včeraj nisva mogle prit.* — *Včeraj nisve mogli prit.* — *Koliko sta stale te dve knjige?* — *Koliko so stale te dve knjigi?*

Če vse te različice ženskega spola navadno ne motijo niti v »višjem«
pogovornem jeziku, je pa izenačevanje oblik srednjega spola z moškimi samostalniki že dosti bolj opazno, na primer:

Imel sem dva predavanja. Ta človek ima dva imena.

Najmočnejše pa je v oblike vseh treh spolov v pogovornem jeziku posegla množina v odvisnih sklonih; le orodnik je še nekoliko odporen in se še najbolj oklepa dvojinske oblike na *-ma*. Če v imenovalniku knjižna norma za silo še vleče k dvojini, je morala v drugih sklonih popustiti, tako: *dva hrasta, dveh hrastov, dvem hrastom, pri dveh hrastih, z dvema hrasti (z dvema hrastoma); dve knjigi, dveh knjig, dvem knjigam, pri dveh knjigah, z dvema knjigami (z dvema knjigama); dve mesti, dveh mest, dvem mestom, pri dveh mestih, z dvema mesti (redko tudi: z dvema mestoma)*. V zvezi s tem naj omenim v »skoraj knjižno govorečem zboru«
izrečeni stavek, ki ni posebno motil: *Pozneje pa še z dvema mesti ne bodo zadovoljni* — in tako smo tudi že trčili v nenehno grajano napako: *pred dvema leti*, ki ima svoj izvor prav tu. Podobno velja za: *pred dvema meseci, pred dvema tedni, pred dvema dnevi*. Zveza *dve leti* pa se ni nikoli podredila maskulinizaciji tipa *dva imena*; v svoji pravi obliki se drži po skoraj vsej Sloveniji. Vzrok za trdoživost zveze *pred dvema leti* je morda tudi v tem, da se pogosto rabi v zvezi s števnikom *tri* (*pred dvema ali tremi leti*); sliši se tudi napačna hi-perkorektura v obliki *pred dvema ali trema letoma*.

Od leta 1825, ko je izšla Metelkova slovnica, ki je zahtevala oblike kot na primer *dve peresi* namesto *dva peresa*, pa se ta dvojinski sistem ni takoj utrdil v celoti. Domača narečna govorica tega ali onega pisatelja je namreč v njegov jezik pretihotapila prenekatero neknjižno obliko. V Prešernovih verzih tako najdemo na primer še obliko *dva očesa*: *Tam meni je gorje bilo rojeno / od dveh ocesov čistega plamena*.

¹¹ Prim. B. Pogorelec, Vprašanja govornega jezika, JP 132—156.

Videti je, da vrednost te maskulinizirane dvojine takrat še ni bila enaka današnji; narečen izraz je še harmonično vključen v Prešernov jezik in popolnoma funkcionalen. Danes bi takšen spodrsljaj zelo motil v vsakem knjižnem tekstu. Žensko dvojino je Prešeren uporabljal po zahtevah takratne norme, torej na *-i* in na *-é*, vendar lahko trdimo, da so mu bile oblike na *-é* bolj domače, oblike na *-i* bolj knjižne. Eno ali drugo obliko pa mu je včasih narekoval tudi verz, na primer: *Dve sestri videle so zmoti vdane oči, Neumnost in ubožnost sta sestré, Dve ročici lepé*, in: *Dve sami sta zmotili, / dve sami zapeljali / mi zvezdi umno glavo*. V prigodniškem verzu je Prešeren za žensko dvojino uporabil tudi množino, tako npr. v verzih Ovsenikovima dečkoma: *Duše njij'ne sta vesele / repetničice razpele*. Kako je Prešeren rabil glagolski dvojninski sedanjik, ni čisto jasno. V Lenori beremo v velelniku za 1. osebo *-ve*: *Hči, očenaš molive, / da usmili se, prosive...* medtem ko je za moški spol zapisal obliko na *-va*: *Ah, majhno postojva*. V verzih Rotarjevima dekletoma pa je za tretjo osebo sedanjika uporabil žensko obliko na *-ta*: *V Tomačevem rasêta / dve rožici lepé, / sestrici dve cvedêta...*

Živo zvezo med pogovornim in knjižnim jezikom opazimo tudi v sodobnih tekstih. Posebno močan je pritisk pogovornih oblik v dialogu, ki hoče biti čisto naraven; redko pa v tisku naletimo na oblike kot *dva peresa*.

Z dvojniskimi oblikami ženskega spola pa je drugače. Glagolske oblike v sedanjiku so popolnoma utrjene na *-a*, saj zaradi vpliva konteksta nikoli ne pride do pomenske zmešnjave; najbolj ogroženi so opisni deležniki. Tako beremo v tekstu Ele Peroci¹² tele stavke: *Napravila mi je pridigo, kako bova morale hoditi zgodaj spat*. (Str. 10.) — *Imele bova svoj ključ in tudi tale vrata nama bo odprla...* (Str. 10.) V istem tekstu je zelo zanimiv primer prehajanja v množino v širšem kontekstu, v katerem se važnost dvojnosti predmetov že izgubi: *Ostanem, samo ne pozabi povedati, kako sem takrat na hitrico kupila dve rdeči odeji in kako ni bil trgovec nič prijazen z menoj*. (Str. 44.) — *Čakam, da se vrneš k maminim rdečim odejam. Rdečih odej ni več. Strgale so se*. (Str. 45.) Preskok iz dvojine v množino zasledimo tudi v tem primeru: *Z Darinko sva sedeli na klopi pred hišo, od koder sva videli na cesto. Naši starši so molčali in doma se ni nič spremenilo*. (Str. 52.) To je bil prehod od znanih, njunih staršev, k staršem na splošno, torej od določenega k splošnemu. Nasprotno pa vidimo, kako dvojina konkretizira podobo: *Neprestano je pela o soncu, o dveh utvah*. (Str. 18.) Dvojina je tu ponazorila resnično podobo; množina bi bila splošno mišljena.

Pri sindetični dvojini, ki označuje dvojico različnega spola, se v knjižnem in pogovornem jeziku elementi v predikatu dosledno in jasno ujemajo, kadar je en del dvojnega subjekta moškega spola, na primer: *Mati in sin sta prišla*. — *Nož in pero sta njegova*.

Toda kadar imamo opraviti z dvojico ženskega in srednjega spola ali dveh srednjih spolov, skorajda ne ugotovimo več pogovornosti v oblikah na *-a*, ki so knjižno priznane, kot v stavkih: *Krava in tele sta podivjali*. — *Tele in žrebe sta skakali po travniku*.

¹² Ela Peroci, Po šoli me počakaj, DZS, Ljubljana 1966.

Bolj naravno bi zvenelo in najbrž bi marsikdo tudi tako zapisal: *Krava in tele sta podivjala. — Tele in žrebe sta skakala po travniku.*

V glavnem pa je za vse te oblike značilno prizadevanje, da se odpravi razlikovanje po spolu in da se posplošijo najtrdnejše dvojsinske oblike, oblike na -a.

Franc Zdravec

POGLEDI NA BESEDNO UMETNOST (1898–1918)

II

Tema umetništva v poeziji ob moderni

Tudi nekateri drugi pesniki so iskali v teh dvajsetih letih odgovore na vprašanje o umetnikovem poklicu, opredeljevali so njegove neizogibne lastnosti in si prizadevali opisati pesniško umetnost. Pri teh prizadevanjih pa jih je bolj zaposlovala psihološka in idejna stran predmeta kakor oblikovna in izrazna. Njihova razmeroma neznatna zaposlenost z oblikovno in izrazno plastjo poezije priča, da — ob nekaj izjemah — teh pesnikov ni poganjala tista umetniška nardarjenost, ki si koplje lastno strugo tudi v obliki in stilu, hkrati pa hoče oboje tudi teoretično uzavestiti (kakor je to storil Župančič med drugim v eseju *Ritem in metrum*).

V tem članku obravnavam torej tisto deklarativno gradivo, ki so ga pesniki v času Župančičevega spora z mahničevskimi kriteriji nakopičili o temi umetništva. To gradivo je večkrat nastajalo v neposredni zvezi z vidiki, kakor so jih sugerirali o pesniškem poklicu suhoparni esteti, a nič manj tudi pod vplivom Otona Župančiča. Ustrezno tedanjima osnovnima svetovnonazorskima strujama je mogoče ločiti dve skupini: eni so povezovali navdih s krščanskim mitom, drugi so vztrajali tostran mističnega pajčolana in iskali izvor navdiha v globinah človeške narave in težnje po svobodi in lepoti. Nekateri so oba nazorska vidika prepletali. Gradivo razporejam tako, da se obe smeri med seboj razdelita, znotraj svojega nazora pa zaokrožita v bolj ali manj skladni enoti.

Schoppenhauerjansko-stritarjska misel o pesniku v nekaterih glavah še ni popolnoma ugasnila. Svojo človeško usodo je posplošila npr. Ljudmila Poljančeva z verzom: »Poeti so vsi nesrečni ljudje« (*Med poeti*, DS 1901, 431). Na videz je upravičeno tožila nad pesnikovo apriorno nesrečo, saj je smrt v tem času zadušila Dragotina Ketteja in Josipa Murna. Otožnost svoje pesmi pa je Ljudmila utemeljevala tudi z lastnim neveselim življenjem. Ko pa je lastno biografsko osnovo razširila na pesništvo sploh in dodelila pesmi izjemno mesijansko vlogo, da namreč »drugim mir in srečo nosi«, je nehote pogrela Stritarjevo misel o pesniku, ki trpi, da se lahko drugi veselijo. Njenega naivnega pesniškega duha izdaja tudi bajeslovni kolorit, tedaj »pevska vila«, od katere naj bi prejela liro in pesmi. S to naivno motivacijo pesniškega daru ni mogla povsem zado-

voljiti dominsvetovskih kritikov, je pa vsaj toliko zamistificirala pesnika, da ta ni živa natura, ki pesniško ustvarja sama iz sebe, ampak je le medij, skozi katerega govori »pevska vila« oziroma kakšno drugo nečloveško bitje. V *Poezijah* (1906) pa je izvir pesniškega navdiha natančneje opredelila: prejela ga je od »višnje moči« (*Vi pesniki . . .*). Tudi sicer se je zavzemala za to, naj pesniki vendar priznajo, da, kar opevajo, izvira od boga: tudi če ne veruješ v boga, se z njim srečuješ, ko opevaš lepe oči, kajti on je »luč večna — v življenja temoti«. V *Epilogu I* pa se Poljančeva ni docela uskladila z Ušeničnikovo teorijo harmonije, ko je zapisala:

On dal mi mir in on mi vzel — pokoj.
In dahnil v strune pesem je visoko. —
In baldahin razpel je nad menoj —
nasul pod mano pekla dno globoko . . .

Ustrezno prvotni misli, da pesem drugim mir in srečo nosi, je tudi v *Poezijah* ugotovila, da, naj požene pesem iz še tako disharmoničnih duševnih plasti, učinkuje vendarle kot blagoslov:

— In blagoslov bogatih duš razlit
nad nami je z nevidnega prostora!

(Manom Prešerna)

Naposled je trezno presodila svojo pesniško moč, se izločila od »klicarjev« »Izvoljeni že so klicarji« (*Med poeti . . .*) in zamejila pomen svoje pesmi zgolj na sebe ter se odpovedala, da bi kot pesnica izsevala energijo lepote in življenja v širši ljudski prostor.

Od obeh vodilnih katoliških pesnikov si je izbral Silvin Sardenko motiv o »bogatem« goslarju in z njim opredelil pesnikov bivanjski položaj. V pesmi *Goslar* (DS 1905, 668) ni mogoče prezreti vpliva Prešernove *Glose*. Ali Sardenko poveljuje pesnika tako, da ga kot srečnega »goslarja« sooča z ljudmi, ki sicer hlastajo za srečo in veseljačijo, v resnici pa so nesrečni, ker ljubijo brez zvestobe, živijo brez modrosti, brez »sladkosti čiste« in v stalnem nemiru

A jaz:
Iz štirih strun
ljubezen očarljivo,
sladkost srebrnoživo
in srečo pijem
in rajski mir . . .

Sardenko je užival »rajski mir« kot krščanski pesnik, saj je po nazorih slovenske katoliške estetike kot krščanski pesnik razpolagal s harmonično življenjsko idejo. V zbirki *Roma* (1906) je še enkrat opredelil smisel in nalogo svojega pesnenja. S ponižno prisposodbo o palmi, ki se ne more naužiti lepote večnega mesta, kaj šele da bi mogla izčrpati njegovo lepoto s svojo pesmijo — saj bi to morala biti himna, ki bi zahrumela v vesoljstvo —, je posredno povedal, da se bo njegovo delo v prvi vrsti klanjalo »večni rimski lepoti« (*Moja pesem*). Ta odločitev je kajpada podprla idealistično teorijo o izvoru lepote in umetnosti in ustrezala nazoru, da mora pesniška beseda služiti višjim vzorom oziroma »večni rimski lepoti«. Kakor celotna zbirka pesmi, ki jo je Sardenko posvetil Rimu, je bilo v času, ko je snoval Ivan Cankar *Niobo*, Oton Župančič pa *Dumo*, tudi njegovo poglavje o pesniku močno problematično.

Anton Medved notranje problematike umetništva ni poenostavljal tako lahkomišlno kakor Sardenko. Kot pesnik, ki se je nagibal k refleksiji, se je Medved najpoprej uprl tarnanju in »mehkim čutilom« nekaterih pesniških kolegov. Vero v smisel subjektivnega lirizma mu je deloma spodkopavala misel, da je vržen v razmere surovega gospodarskega individualizma, kjer mora kot človek biti »hud in trd« boj. Človeštvo se peha za bogastvom,

in ti opevaš log in cvet
in ti bi živel rad od lire,

zamišljeni poet? —

Med individualisti lahko izbere »nesrečni poet« samo dve poti: ali upor (»satire pikre vzdigni bič«), da iztreska svoj »sveti srd«, ali pa molk, poje naj sebi in gluhi steni (*Poetu*, DS 1905, 463). Medtem ko Sardenka strankarski boj ni vznemirjal, je Medved bistro občutil nevzdržen pesnikov položaj med kamnoma dveh sovražnih kulturnopolitičnih smeri. Opazil je, da so pesnikovo delo prečesto vrednotile strankarske strasti, ne pa literarni kriteriji.

Otrok reklame tu, tam plen intrige,
zdaj dvigne se, zdaj pade umetnik.

(*Naša pisarija*, DS 1909, 11)

Za tako oceno pesnikovega položaja v tedanji Sloveniji Medved ni mogel požeti soglasja pri katoliških leposlovnih kritikih, saj je z besedama »reklama« in »intriga« hočeš nočeš vrednotil tudi njihove postopke in ne samo liberalnih.

Svojo pesniško zavest pa je vendarle stavil na razpolago katoliški miselnosti o poeziji. Smešil je »leposlovne anarhiste«, ker jih je navdihoval »lep obrazek«, namesto da bi jih prevzel »ženski genij«, ker jih torej ni užgala modrost, marveč lepota. Moderniste je imenoval anarhiste in je kritiziral njihovo »anarhistično« poetiko:

Z udarjem golim proč, proč z vsako rimo!
Razpadi klasicizma mirni red!

(*Bršljan in bodičje*, DS 1901, 398)

Kritiziral je tudi misel »novostrujarjev«, s katero so se otepali pedagoško utilitarističnih vidikov, misel, da je umetnost sama sebi namen. Če je umetnost sama sebi namen, čemu se potem toliko zavzemati za nekaj, kar je izključno sebi namenjeno, je spraševal Medved, in če umetnost le sebi »ves med in strup ponuja«, je pač čisto vseeno, kateri struji pripada (*Strujarjem*, DS 1901, 490). V satiričnih pesmih *Bršljan in bodičje* je na več mestih podprl estetiko Katoliškega obzornika. Zdaj je ošvrkal tiste, ki so se nagibali k realistični poeziji in slikarstvu, ker po njihovem nauku bog ni vreden pesnikove slave, pač pa

le to, kar z roko se lahko zagrabi,
poslej je vredno lepih barv in rim.
Živo naslikan pujs se nam ne gabi —,

drugič je zagovarjal ideal o pesniku mislecu in ironiziral čustvo:

Zdaj v knjigah *misli* nimajo prostora,
osladna čustva hoče piti svet,
a misliti ob pesmih — o pokora!
Točimo torej solze spet in spet!

(Poezije I, *Bršljan in bodičje* 7.)

Kako je soglašal s teorijo, ki je zahtevala od pesnika jasnega razumskega vedenja, kaže zlasti *Moja pesem* iz leta 1910 (DS 1910, 35). V njej pripoveduje, da pesem ne sme nikoli nabrekniti v čustveno popevko in da mora razum kontrolirati »srca izraz«. To samo po sebi pravilno misel o resnično umetniški poeziji pa je Medved skalil, ko je izrecno ekspliciral svoj intelektualizem še z izjavo: »moja pesem . . . mislim bolj kot čustvom je udana«. In kako je cenil poezijo predvsem kot manifestacijo duha in odmik od čutnega in zemeljskega, kaže zlasti pesem *Kvišku* (*Poezije II*, 1909). Medtem ko množica godi strastem, plove Medvedov duh »kakor orel kvišku«:

Dvigaj, bližaj se lepoti,
ki te vabi žejnega iz dalj!
Ne okreni se! Veruj,
upaj — čaka te ljubezni kralj.

Čisto v duhu tedanje pedagoško-utilitarne katoliške miselnosti o poeziji je opredelil besednega umetnika v pesmi *Pevčev poklic* (*Poezije I*, 1905). Pesnika obvezuje za več nalog. Ko ga obvezuje, da mora biti »s trpečim bratom sam trpeč«, ne pove, na kakšno trpljenje misli; morebitno socialno razsežnost te prve naloge omejuje na sočutje in jo zapira pred pomislijo na socialno angažirano poezijo. Nekoliko določneje (»za domovino v roki meč«) govori o pesnikovi borbeni obveznosti do domovine (najbrž pod vtisom Gregorčičeve poezije; nanjo kaže tudi pesem *Umrlemu pevcu* v *Poezijah II*). Najvišja pesnikova naloga pa je, da »vsekdar . . . zemljanom kaže vzore svete«; čistost, nrvnost in nedolžnost so življenjske kvalitete, ki ga morajo prvenstveno navdihovati (»zamaknjen v raj nedolžnih lic«). Za »svetimi vzori« se krije kajpada tista teoretična akcija, ki je poeziji omejevala važen del življenjske tematike ali pa zahtevala od nje idealizacijo tistega, kar bi moralo govoriti v pesmi neovirano in z naravnim jezikom. S terminom »vzor« je v vseh časih prijavljal pravico nazor, ki obravnava življenje s predsodki ideologije in nasilno oddvojuje pesnikove zasnutke od stvarnih življenjskih podlag.

Tako se je zaposlenost z »vzori« maščevala tudi Medvedu. Pretirana zagledanost »kvišku« in v duha ter volja po »vzorih« nista mogli odvrniti od njega svojevrstnega pesniškega tragizma in razkola. Kakor v sleherni »povzorjeni« in intelektualistično uravnani poeziji se je tudi Medvedovi večkrat godilo to, kar se je po logiki »povzorjenosti« moralo goditi, da namreč pesniška resničnost v vseh legah ni bila avtentičen odvod pesnikove totalne osebnosti, njegove intelektualne in čustvene polnosti. V zaključnih verzih *Moje pesmi* je Medved natančno opisal ta tipični pojav v tedanji katoliški poeziji:

Vendar pomni, mila devka:
moj izraz še daleč ni — ves jaz.

Ker je neduhovni, senzualni del pesniškega gradiva v enem delu katoliške literarne teorije izgubljal človeški ugled, je ostajal polagoma tudi zunaj pesniške resničnosti in jo močno osiromašil.

Če odštejemo Koritnikovo pesem *Evviva l'arte*, v kateri je opisal pesništvo kot »glad po lepoti« in kot žejo po resnici (Griša Koritnik, *Evviva l'arte*, DS 1908, 29) in obravnavano Medvedovo *Mojo pesem* iz leta 1910, je to domala vse, kar so povedali v pesniški formi katoliški pesniki v Domu in svetu in drugod o umetniku in umetnosti tja do leta 1918. Katoliški pesniki začetniki, zlasti tisti,

ki so v drugem desetletju uvajali ekspresionizem, so svoje umetniške ideale sporočali v manj izrazitih izjavah oziroma opombah.

In kako so o problemu razpravljali svobodoumniki pesniki? *Ljubljanski zvon* in *Slovan* sta od leta 1900 naprej objavila vrsto pesmi z motivom umetništva; nekatere od njih so se vključile v spor med ideološko in tako imenovano formalistično estetiko, druge so zaprte v pesnikov osebni krog. Nekaj izjav o naši temi je najti tudi v pesniških zbirkah te skupine in v reviji *Naši zapiski*.

Časovno prvi se je oglasil liberalistični pesnik Engelbert Gangl in tožil o svojih starih »goslih« (*Moje gosli*, LZ 1901, 836).

Kakor zbor otrok ob grobu,
ki vanj druga devajo,
moje gosli v nočnih urah
zapuščene pevajo ...

Misel o pesniku je zvezal torej v nabreklo žalobne tone in jo prisposobil s starinskim in okornim simbolom pevske umetnosti; da bi pesnikovo bitnost razčustvoval v pravo boleštnost in trhli sentimentalizem, je vzporedil rojstvo pesmi s polnočnim prebujanjem mrličev.

Tudi neki Jaroslavič (pseudonim) se je razsolzil leta 1903 nad svojo pesniško njivo in zamrežil pesnikovo bitnost z razdrobljeno pesimistično mislijo:

iz duše, težke in mračne,
mi bolne pesmi kipe.

Na moji njivi je trnje,
gomile tam se vrste —
sem ne zaide škrjanec,
ne žarki jasnega dne.

(*Moja njiva*, LZ 1903, 466)

In Nataša je primerjala v *Slovanu* svoje »tožne« pesmi z rožami »iz gomile« (*Moje pesmi*, 1905, 14). Ganglova žalujka, Natašina nagrobnica in Jaroslavičeva »bolna pesem« najbrž ne bi mogle dobiti prostora v *Domu in svetu*, kjer so filozofski pesimizem črtali a priori, čustvenega pa podcenjevali.

Ob svetoboljnosti in krščanski racionalistični skladnosti se je oglasila tudi misel o pesniku titanu. Leta 1903 je *Ljubljanski zvon* objavil pesem *Titan* (Kazimir Radič, *Titan*, LZ 1903, 14). Motiv osamljenega titana na gori sredi mogočnega hudourja, med katerim se bojzljivi rod poskrije, pesnik-titan pa mu vrže rokavico

Sovražim te, zalega
človeška, iz srca!

je zanimiv iz dveh vidikov. Prvič sociološko, ker ga je povzdignil napadalni individualizem proti premalo dinamični narodni skupnosti, in literarno morfološko, saj zavrača sentimentalizem in krščansko skladno idiliko, obenem pa se pridružuje tudi dilemi Župančičeve pesmi *Ptič Samoživ*, ki je nastala istega leta, »verjetno v maju 1903« (Oton Župančič, *Zbrano delo I*, 459). Obe pesmi družii idejni motiv bojzljivega in poskritega rodu; z estetskega stališča je prva diletantska, druga umetnina.

Kliše o »strunah« je povezal Vladimir Levstik z modernejšo podobo, in pri tem upošteval najbrž tudi soroden Župančičev miselni motiv. Kakor Župančič je namreč tudi Levstik prevedel navdih oziroma pesniški vzgon v »klic od kdovekje«, v klic, ki je »hitel naprej« svojo »večno pot« in zasadil »kraljevsko gor-

je ... v dom mojih koprnečih strun«. Umetništvo si je razlagal potemtakem kot posebnost človeške narave in človeškega duha, izrazil pa jo je z metaforo »koprneča struna« (*Poezija*, LZ 1905, 567). Umetnikovo psiho je vezal na kozmično lepoto, zemljo in kozmos je doživljal kot modro—zeleno—zlat opoj, hkrati pa je vedel za še eno razsežnost, za disharmonijo pesnika kot osebnega in družbenega bitja. Od tod antiteza

sinj ne zna ne polja klas,
kaj v temni duši nosim ijaz.

(*Moja pesem*, LZ 1907, 322.)

Nasprotje med človekom in kozmosom je aktualiziral najbrž pod vtisom Jenkovega izročila. Za lastno disharmonično pesem pa je izbral tale nasprotja: pesem je molitev in vprašanje, je resnica in laganje, je vlačuga in svetnica, je izgnanka in kraljica (*Moja pesem*, Slovan 1908, 40). Kakor Jaroslavič in Župančič je oddelil tudi Levstik »lepoto« ob »blata« in umetnost od gomazeče množice, ki se naslaja v sejmarskih strasteh.

Čemu, lepota, v sončnosvetle boke
ti bruha pene gnusne milijon
in v nizkem gnevu pere sužnje roke?
Umri, ker misli blato, kakor on!
A ti živiš, in čez strasti potoke
razpenjaš večnosti nesmrtni ton.

(*Lepota*, Slovan 1907, 102.)

Vojeslav Mole je pojasnjeval, da vre pesem iz osebnega nemira, strahu in sreče, iz hrepenenja, in je izraz dejavne psihe (*Moja pesem*, LZ 1906, 487). Ustvari pa jo lahko le sproščen in svoboden duh, »ki umre za blesk jutranjih zvezd«, tedaj za lepoto (*Verzi*, LZ 1908, 48). Pesnik je kakor svetloba, je »plamenec velikan«, ki združuje svoje sanje »z zarjo« (*Pesnikova smrt*, LZ 1908, 309). V tem, da je Mole pesnika ozarjal, je treba najbrž videti Župančičevo podobo pesniškega »plamena«, ki šviga iz davnine. Tako tudi v verzih, kjer premaguje življenjsko krutost in tisto množico, ki »drži bodala v krvaveči pesti«:

In vendar nosim v duši zlatih sonc žarenje
in moja kri je kakor sok poldnevniht trt.

(*Poet*, LZ 1910, 528.)

Mole je težil v zbranost in zlasti v sonetu *Sebi* (Slovan 1911, 263) odvrčal pesnika od disharmonije. Pesnik mora v sebi zatajevati bolečino in prebujati v ljudeh optimistično in uporno zavest. Ne »purpur in vonj kadil« ali bogatitvena strast, ki kot »mračne sanje« zamegljuje človeštvu pot naprej; tudi ne melanholična zamišljenost in pasivno strmenje v prazen nič: poet mora ubežati takšnemu mrtvememu subjektivizmu in peti pesem budnico, »da se zdrami brat«:

Če ulice se gluhe prebudijo,
zatri, poet, takrat melanholijo,
zavriskaj šumno himno barikad.

Mole je prebil okvir subjektivistične poezije, se odpovedal motivom bolesterne izobčenosti in osamljenosti ter črpal sosredinjujočo moč iz dveh virov: da se je stapljal s kozmično svetlobo in da je premagoval sanjavo kot literarno modnost s tvornim optimizmom. Tako vsaj v programskih pesmih.

Pesnikovo »samoto« je Fran Albreht tolmačil zdaj kot muko in krizo, drugič kot stanje, ki polni ustvarjalca z bleščavo. Po Župančiču je povzel simbol

za pesniški navdih »klic sred noči«, rojstvo verza pa povezal s samoto in s tem klicem:

In kakor pojavi se klic sred noči,
zaseka se v črne, uporne mrakove,
raztrga tesnobnega molka okove:
v srca globočinah se stih porodi . . .

(*Stih*, LZ 1910, 475.)

Pesnik tudi ni skladno bitje, ampak viharni splet nasprotij: blaznost užitka, sen samoljubja se prepleta v njem z asketsko molitvijo in sveto pregreho; od groze pijan beži sam pred seboj. Pesem je posledica in izraz notranje viharnosti in ritma (*Pesnik*, LZ 1912, 58). Albreht je podvomil, da bi pesnik lahko koga reševal, mu lajšal gorje ter podarjal srečo. Kakor Župančič je torej tudi on menil, da se pesnik ne ukvarja z vprašanji namena, sreče in morale. Ne besedna umetnina, življenje samo podarja srečo, kakor jo tudi uničuje. Albreht je torej sprva dvomil v pesnikovo orfejsstvo in mesijanstvo (*Poet*, LZ 1917, 262). To je storil toliko lažje, ker je v letih prve svetovne vojne spoznal, kako brezmočna je bila pesniška beseda. V letih vojne so se porušile vse iluzije, da bi bil pesnik kaj več kot samo eden od množice. Izmišljeni duhovni aristokratizem o pesniškem poklicu, ki se je nadaljeval kot kliše v drugovrstni plasti poezije iz 19. stoletja še v 20. stoletju, je tukaj doživel hud udarec. Vendar v trenutku, ko so nekateri ekspresionisti Orfeja že znova obujali in spreminjali pesniško umetnost v prižnico.

Kaj naivno sta pisala o pesniku Cvetko Golar in Radivoj-Peterlin Petruška. Golar je uvedel svojo prvo pesniško zbirko *Pisano polje* (1910) s pesmijo *Sveti plamen*. Z njo ni dosegel nič drugega kot le to, da je umetniško in idejno slabotno in nezrelo parafraziral Župančičevo *Pesem mladine*. Pripoveduje namreč, da se je treba odpovedati bolnim vzdihom in plahosti in zapeti »pesem mladih sanj«; mladi rod že nastopa »s plameni v duši« in zagledan »v svobode oltar«. Patetično misel o izbranem poklicu je zaostril v tezo, da rodi pesnika »svetli, visoki ukaz«.

Petruška pa je v nasprotju z Golarjem znižal misel o umetniku do skrajno nizke lege. V uvodni pesmi k zbirki *Po cesti in stepi* (1912) je razložil preproščino pesniškega poklica: njegove pesmi hočejo biti namreč povsem preproste in čisto »domače«.

Kot košate, vitke vaške lipe
ljubko po domače vam šumijo,
kar jim vdihnila je rodna zemlja:
misli svetle, radost, tožno davorijo.

(*Moje pesmi*)

Zanikal je torej Golarjev »svetli, visoki ukaz«, ni pa dovolj pojasnil, na koga je ciljalo v prvih dveh kiticah s trditvami, da njegove pesmi niso »trgovci z blagom pisanim dežele tuje« in da »tudi ne šume kot hrast poganski«. Te primere so povsem nejasne in nekultivirane in ciljajo mimo sebe v samo preprostost Petruškovega preveselega pesmarstva.

V drugem desetletju sta se oglasila še Janko Glazer in Ignacij Gruden. Gruden, ki je večkrat poročal o italijanskem futurizmu, je v drugem »literarnem sonetu« (*Literarna soneta*, Naši zapiski 1912, 382) uvrstil Antona Debeljaka med futuriste in ga naslikal kot bahaškega pesnika s futuristično krizantemo na prsih.

Kdor rad bi v eno trobil s futuristi,
posnema naj Antona Debeljaka.

Hkrati pa je podvomil v katoliško estetiko, kolikor je ta omalovaževala erotično pesem in uzakonjala v poeziji duhovno metodo Bogomile. Ošvrknil je tudi duhovni motiv Otona Župančiča o boru, ki se le od daleč klanja in se odpoveduje senzualni ljubezni (mislil je na pesem *Gozdna idila*, 1900; v *Mladih potih* naslov *Zimska idila*). »Platonsko past« je smešil kot idealizirano in protinaravno čustvo v poeziji in kot negacijo realistične psihologije. Ošvrkal je torej tako futuristične novosti kot asketične ljubezenske motive, ki so se nekoliko udomačili v poeziji slovenske moderne.

V duhu prave poezije je zahteval Janko Glazer, da bodi pesniški poklic človeško čisto in pogumno opravilo:

i Kristu, barabi pokaži na sebe: to sem jaz!

Če pa pesnik nima moči, da bi se do kraja odprl svetu in besedi, se naj raje zapre, ker »lagati je greh« (*Sebi*, LZ 1911. 204). Čez osem let je Glazer zavrnil kritika, ki brska po rimah in tehnični izpeljavi pesmi, namesto da bi preizkusil njen življenjski zven. Formalni estetiki je postavil nasproti vsebinsko, in nekdanji Medvedov strah, da klasični red razpada, je nadomestil z vsebinskim načelom. Pesniki naj si osvojijo geslo:

Rimajmo živo življenje pojóče.

Glazer je lahko ugotovil, da je v najboljših plasteh poezije od moderne dalje prevladovala popolna osebna resničnost in da je življenjski napon rušil v poeziji vse klasicistične zapreke (*Kritikom rim*, LZ 1919, 480).

O temi umetništva so potemtakem nakopičili različne odgovore.

Eni so menili, da je pesnik nesrečno bitje, ker preveč doživlja razkol med ideali in stvarnostjo; njegovo delo pa ima harmonizujočo moč, saj prinaša mir in srečo. Zlasti Poljančeva in Sardenko sta idealizirala vlogo poezije, ko sta pretiravala njeno lastnost, da odpravlja protislovja v človeški notranjosti. Kakor so nekateri še preveč poudarjali, da je pesnik disonantno bitje, je gradil Sardenko ravno nasproten mit, da namreč pesnik uživa »rajski mir«. S tem je utrjeval mit katoliške literarne estetike, po kateri je pesnik harmoničen, kadar priznava krščanski svetovni nazor in ga za pesem navdihuje ta nazor. Kolikor je Medved vabil v stran od čustvenih kriz in usmerjal k modrosti, je dovolj premišljeno podpiral katoliški estetski ideal o visoki in »pravi« poeziji. Toda nihče bolj kot ravno Medved je potrdil mučno posledico takšne, na dogmatično resnico pozidane poezije, ko je izpričal delni razkol med svojo pesniško resničnostjo in lastno psihično totalnostjo. Namišljeno harmoničnost, ki jo je razveljavil že Medved, je zlasti plastično zavrnil Vladimir Levstik, za njim pa še Fran Albreht, ko je raztrgal mit, da bi bil pesnik božji sel. Tudi Vojeslav Mole je nasprotoval mitizaciji pesnika in menil, da je pesnik le tisti, ki je pripravljen umreti za lepoto, torej za estetski navdih, ne za dogmatsko idejnega. Hkrati pa je Mole vabil pesnika iz subjektivizma k družbeni upornosti (»da se zdrami brat«) in tako premaknil vprašanje o možnostih pesnikove harmonizacije iz ideološkega sveta v konkretno življenje; relativno pomirjenost je mogoče resnično doživeti le v bolj ali manj skladnih človeških odnosih, nikdar pa v abstraktnem idejnem svetu.

O stilnih pojavih v slovenski poeziji so napisali ti pesniki le neznatne glose. Medved je grajal neoromantično poetiko verza in ugovarjal, da bi smel pesnik podreti »klasicizma mirni red«. Ignacij Gruden je smešil futuristične

poskuse Antona Debeljaka, Janko Glazer pa dvomil v neoklasicistične težnje nekaterih kritikov in predlagal, naj pesniki več ne obožujejo rime, pač pa naj skrbe, da bo v pesmi drhtela resnična človeška narava. S tem se je dejansko in teoretično pridružil Župančičevemu nazoru, po katerem je poezija »živ curek vode« (Li-Tai Pe), ki ga ni mogoče ukrotiti in presekat s formalističnimi sredstvi. Od vseh najbližji so bili Župančiču Vladimir Levstik, Fran Albreht in Janko Glazer. Tej trojici se je pridružil tudi Alojz Gradnik, ko je leta 1916 v V. pesmi cikla *Pesmi starega begunca* priznal, da je kot človek in kot pesnik le plod svojega rodu in zemlje, zakoreninjen v konkretno življenje, in da lahko vro pesmi le iz sokov obeh naravnih prvin, pokrajinske in rodovne:

Zdaj vem, da sem le kri od tvoje krvi,
da samo kratka nit sem v dolgi vrvi,
ki spleta se iz prošlega v bodoče.

Jakob Šolar

GLASOSLOVNE SPREMEMBE PRI PRIDEVNIKIH NA -SKI IZ KRAJEVNIH IMEN

(Nadaljevanje)

Osnove na -d. — Osnov na *-d* je manj kakor na *-t*, vendar je tudi iz teh razvidna podobna zakonitost kakor pri omih. Njihova posebnost pa je, da imamo v razvoju ob neposrednem srečanju *-d* s pripono *-ski* dvojnice: za *Bled* npr. srečujemo *blêj-ski* ali *blé-ški*, prebivalsko ime pa je *Blêjec*. To dvojnost bomo srečevali še v mnogih primerih kot nekako zakonitost. Res se oblika *bléški* sliši redkeje kakor *blejski*, vendar ni narejena samo za rimo na *Otok bléški, kinč nebéški*.

Veliko krajevnih imen ima v osnovi *brd-o*, simpleks v edn. *Bído*, mn. *Bída*, pogosto s kakim določilnim pridevnikom, včasih pa s predlogi, kakor *Podbrdo, Zabrdó*. Pri simpleksu imamo tip pridevnika *bíški* v 3 primerih: *báfska* ali *bájšča* pri Radovljici, prebivalci so pa *Bárijani, bájška* — *Bárcáni* (Mozirje), v Ziljski dolini pa je nad krajem *Bído* planina z imenom *Bíška planina* (po zemljevidu MS). Drugod imamo: *bàrisk* (Kranj), *bàrska* (Ihan), prebivalci so *Bíjani*. Drugod spet so si pomagali z infiksi, da so rešili glasovno podobo osnove: *bídovski* (Slov. Konjice, Planina pri Šmarju pri Jelšah) ali s prebivalskim sufiksom *bàrdarsk* (Poljanska dolina), *brdjánsk* (Slovenj Gradec), pogosto so pa tudi segli po predložnem opisovanju z *Bída* (Vrhniška, Rovte n. Logatcem, Dole pri Litiji, Šentjur pri Celju). Od 3 primerov *Dolgo bído* imam zapisan dvakrat tip *dougo-bíški* (Prežganje, Prevalje) in enkrat *dougobíski* (Mlinše — Litija). *Gólo bído* (Medvode) ima samo *golobíšk, Kámno bído* (Višnja gora) pa *kámbàrški, Krajno bído* (Krašnja) ima *krájnàrsk, Lesno brdo* pri Horjulju pa *bàrišk*, prebivalci so pa *Bàriici*. Zadnja oblika je zapisana strokovno natančno in nam pojasnjuje tudi druge manj jasne (bodi po zapisu bodi po razvojni stopnji v glasovju). Da tu *-iç-* ni nastal po vrivanju, kakor se po navadi razlaga *-j-* v oblikah *ble-j-ski, gra-j-ski*, je dosti jasno. To je ista oblika, ki je botrovala tudi današnji knjižni *Briici* za prebivalce Brd na Goriškem, ki so bili tudi *Bàriici* in so po pomanjkljivosti pisave prešli v *Briici*, od tod pa seveda *bríški*, namesto *bàriska* ali *bíška* vina. Zloženke so še dosledneje razvile glasovni razvoj. *Zabído* v dveh primerih (Sorica, Velenje) *zabíški*, pri Horjulju pa *zabàrdànsk; Podbído podbíški* (žel. pos. onstran bohinj-skega predora), *bídovski* (Moravče), *podbídusk* (Hrastnik — Dol). *Podbíje* pri Vipavi ima

podbíški, to se pravi, da je narejen pridevnik iz *podbrd-* brez kolektivnega sufiksa *-je*. Imen s to osnovo je po Sloveniji še zelo veliko, bilo bi zanimivo zvedeti pridevnike tudi od teh.

Pogostno je tudi ime *Brod* ali v mn. *Brode*. To je samo pri Dravogradu razvilo tip *bróški* (*brjóšk*), pa še ta je le redko v rabi, po navadi opisujejo z *Brodu*. Drugod so ta imena v 6 primerih razvila pridevnik *brójski*, *bródovski* v 3 primerih, *brjánsko* po prebivalškem imenu pa enkrat (Krško); povsod, koder imamo tip *brójski*, imamo tudi ime prebivalcev z *-j-*: *Brójci* (Šentvid pri Lj., Škofja Loka), *Brójčani* (Log pri Lj., Dol. Logatec), *Brojáni* (Bohinj, Šmihel pri N. m.); pri zadnjih bi pričakovali pridevnik *brojánski*, toda ostal je pri *brójski* brez pripone *-an-*, kar bi kazalo na neposredni razvoj iz *brod-*.

Osnovo *gled-* imamo v 4 zloženih imenih *Pógled* in *Púgled*; vsa 4 so razvila pridevniški tip *pógleški*, pri Mokronogu poleg tega tudi *púgalska*. Naselje *Gilde* (Celje) ima pridevnik *gúlsk*. — Osnova *gozd-* si je iskala različnih izhodov: *Gozd* (Kamniška Bistrica) je razvil *góška*, *gójška* ali *gojška* *Gozd* (Križe pri Trziču) je prvotno *góška* naslonil na gora ter naredil *górska*, ker ni več čutil prave zveze med *Gozd* — *góška*; pri Hotedršici so si pomagali z infiksom *-an-*, odbržali pa *-ški* iz *góški*, torej: *gózanšk* po izpadu *d*; pri Prežganju si pomagajo s predlogom z *Gozda*. Obe imeni *Podgozd* (Ig, Dvor pri Novem mestu) sta pa razvili pridevnik tipa *podgóški*. *Rífengozd* (Laško) pa *rájítangošk*. *Zagozd* (Dole pri Litiji) pa ima pridevnik *zagójske*.

Tudi pri imenih z osnovo *grad-* imamo pri pridevnikih oba tipa: *gráški* in *grajski*: *Grad* (Bled) — *gráška*, *Grad* (M. Sobota) — *gráčki*; v Cerkljah na Gor. imamo *gráška* in *grejška*, za *Sángrad* pa ravno tam *sangráška*; pri Teharjah je *Bézihrad* razvil pridevnik *bézihraški*, v Ljubljani pa *bézihrajski*; *Dravograd* — *dravograški*; *Górnji grad* ima danes *gornogránk* ali celo *gorogránk*, kar očitno izhaja iz prvotnega *gornogránčanski*; tako se imenujejo tudi prebivalci *Gornogránci* ali *Gorogránci*, kar je po disimilaciji obeh *r* dalo priimek *Gologránec*. Ime *Nógrad* (Stična) ima pridevnik *nógraški*; *Pódgrad* (Vransko) — *púgreški*, ime *Podgrad* je razvilo pridevnik *puđgráški* (Braslovče), drugod (Novo mesto, Ljubljana, Celje — Šentjur) pa tip *podgrájski*. *Podgráđe* pri Ljutomeru — *podgrájski*. *Zágrad* (Novo mesto) — *zágraška*, *Zagrád* (Pobočje — Krško) — *zagraški*. V imenu *Stari grad* pa v obeh primerih (Novo mesto, Krško) *starograjski*, kakor da je izraziteje čutiti moč simpleksa.

Ime *Húdo* je dalo pri Kovorju (Trzič) pridevnik *húška*, blizu tam je naselje 3 hiš z imenom *Húšca*, pri Radomljah in pri Stični pa je razvilo tip *hújski*, pri Prečni (Novo mesto) pa je po prebivalškem imenu *Hudévc* razvilo obliko *hudévski*. — Štiri imena z osnovo *klad-*, tri s kolektivno končnico *-je*, so razvila oblike: *kláški* (Laško), *kládanski* (Poljanska dolina), *kládusk* (Šmarje pri Jelšah), *s Kladja* (Radeče pri Zid. m.). *Klada* pri Vrhnikih pa je razvilo *kujáška*, prebivalško ime pa je *Kujánc*. Ime *Kobarid* (o starih oblikah imena s *-t* v osnovi gl. Ramovš ČJKZ 3,60 sl.) je razvilo pridevnik *kobariški*. — *Koménda* pa je v skupini *-nd-* izgubil *-d-* zaradi premajhne slišnosti *koménski*, prebivalško ime pa se je iz *Koménc* razširilo v *Koméncani*. Osnova *medved-* v imenu *Medvedje selo* (Trebnje) je razvilo *medvéška*, prebivalci pa imajo nasprotno *Medvéjca*.

Ográda (*Bloke*) — *ugráška*. Hišno ime *Pojzd* (Topol pri Medvodah) ima pridevnik *pójske*. *Prérá* (Gorišnica — Polensak) *préročka*. — *Prihódi* (Jesenice) ima pridevnik navadno kar *róvtaršč*, včasih pa tudi *parhóušč* *-ška*. *Pród* pri Gornjem gradu in *pródansk*, pri Ljubljani (Ježica za uradni Brod) pa *pródanšč* *-ška* in *pródansk* (*-šk* verjetno od *-šč* v narečni obliki. Osnova *rad-* nam je v uradnem imenu *Rádenci* dala *rácki* < **rádski*, kakor nam priča *Rácki vrh*. Osnova *sad-* je dala v imenih *Sad* (pri Stični) pridevnik *sájski*, *Zásadi* (Ptuj) — *zásojski*, prebivalci so *Zasadini* ali *Zasadinci*, *Zásadi* (Ljutomer) — *zasadójski*, prebivalci *Zasadójčani*, *Zásade* (Polensak) — po prebivalcih *Zasadinci* — *zasadínski*. — Ime *Smlédnik* dela pridevnik iz osnove *smléd-* in je razvilo obliki *smléjski* in *smléški*, pisarniška oblika je *smlédniški*.

Bogato je zastopana osnova *sred-*. *Srédgora* (Črnomelj) ima pridevnik *sřrški* < **sřrdski*, prebivalci *Sřrčani*. *Podsřéda* — *posřéčka*. Sem štejem tudi številna imena *Osredek*, ki delajo pridevnik neposredno iz *osred-* brez pripone *-ek*; v šestih primerih je razvit tip *osřéški*; pri Celju in pri Podsrédu *osřéčki*; v dveh primerih je tip *osřéški* redek, pri Šmarjeti pri Novem m. poleg njega tudi *sřétkausk*; pri Vel. Pirešici imamo *osřékoúšk*, torej od snove s pripomo *-ek* (*-šk* pa je verjetno odmev oblike *osřéški*). — *Verd* pri Vrhnikih je razvil pridevnik *vjéršk*.

Osnova *vid-* v današnjem imenu *Vid*, nekdanj *Vit*, *Veit* je razvila zelo različne oblike v obojno smer, le da je *-j* pred *-ski* zaradi predhodnega *i* hudo okmel. *Šentvid* nad Ljubljano in pri Stični je razvil tip *šantviški*, (*Šentviška gora*, *Most na Soči*), *šentvičk*

pri Grobelnem, pri Lukovici je oblika *šantvišk* redka, pogostnejša je *šantvísk*, ki jo razlagam iz **šantvišsk*; ta tip imamo še na Vipavskem *sembiski* (preb. *Sembisci*); izrazit je ta tip še nad Valdekom pri Mislinji *šantvijsk* in pri Celju (Pristava) *svetvijsk* za Sv. Vid; iz prebivalskega imena *Šantjána* < **šantvidjáni* je pri Lukovici razvit tudi pridevnik *šantjánjsk*; Sv. Vid na Blokah pa je razvil obliko z infiksom *vidovski* (preb. *Vidovci*). Tudi *labóski* < *labod-ski* (*Lavant*) sodi sem; piše jo večkrat Prežihov Voranc.

Osnovo *vod-* imamo v imenu *Medvóde*; pridevnik *medvóški* (narečno *mejjvóšk*; prim. Lj. pr. 28. 5. 1958; Na medvóških tratih). Drugačnega izvora je osnova *vod-* v imenih *Zavóde* (pri Kostanjevici) — *zavóška*, (pri Podbočju, 1 sama hiša) *zavójska*, *Závod* pri Muljavi — *zavójske* (prim. tudi JiS II, 380 s staro razlago o vtakujenem -j-).

Iz navedenih privedniških oblik je razvidno troje:

1. da se je slovenščina povsod ognila neposrednega stikanja *-d+ski* bodi z glasovno spremembo in asimilacijo bodi z infiksi ali opisi; en sam primer imam med gradivom, ki govori zoper to: *Prébold* v Sav. dolini — *préboldski*;

2. da se je skupina *-dski* neposredno asimilirala v *-ški* ali *-čki* kakor — *-tski* ali pa

3. v *-jski*, bodi da je *-j* izrazilo razvit ali okmel zaradi okolja in je rezultat asimilacije *-ski*. Ta dvojnost v glasovni spremembi skupine *-dski* je tako redna in pogostna, da si je ne morem razlagati ne po analogiji pri *-ški*, ne po vtikanju nekakega prehodnega glasu *-j-* (po Ramovšu HG II, § 89), marveč kot zakoniti produkt glasovnih sprememb, kakor sta domnevala že Škrabec (Cv. XIX, 5/3) in Levec (Sl. pravopis). Kako so take glasovne spremembe nastale, je vprašanje, ki ga bo treba še rešiti.

Vsekakor pa se nam po tej podmeni neposredno razjasnijo kot pravilno razvite nekatere oblike, ki so Ramovša prav posebej nagibale k trditvi, da so *-ški/-čki* pogosto analogno prevzete oblike. Tako npr. oblika *l(j)uški* — *l(j)učki* poleg *l(j)uski* — *l(j)ucki* (HG II, § 192). V luči zgornjih oblik se nam pokaže, da sta prvi dve popolnoma redni obliki, prva po *gráški*, *bíški*, *šentvíški* itd., druga po *gráčki*, *posréčki*, *šentvíčki* itd.: *ljuski* po *bíski*, *šentvíski* itd.; edino za zadnjo nam naše oblike ne nudijo primera, oblike *l'ucki* žive ob hrv. meji, torej podprte od njihovega *-ts-*, *-ds-* > *-c-*: *hrvacki*, *l'ucki*; iz tiskov so pa navedene le oblike s *-ški*. Kako so pa take oblike nastajale, nam kaže npr. oblika *Bledške Gospóške*, kakor jo je napisal Valentin Vodnik 1791 v koprivniški kroniki, ko je rekonstruiral obliko po sestavnih delih *Bled-ski*, ne pa po živi rabi; taka je največkrat pot do pisane oblike, zato nam malo pove o resnični živi obliki. — Drug tak primer, ki ga Ramovš obravnava — kakor pred njim in ob njem mnogi drugi — v tej zvezi, je *préuštvó* (HG II, 305). Težave delata dvojnici *préuštvó* : *préšestvo*. Miklošičeva razlaga iz korena *-šad-* (šöl) s predpono *pre-* (*trans-*) in pripono *-stvo*, torej *prešadstvo* nam po zgornjem dá *préšəstvo*, ə med obema labializiranimi glasovoma š pa dobi velarno barvo, ə > u; ta oblika je razvita po tipih *gráški*, *bíški*, *šentvíški*; oblika *préšestvo* je razvita po tipu *bíski*, *šentvíski*. Tudi dvojnosti *gráški*, *gráčina*, *gráčak* itd. : *grajski*, *grajščina*, *grajščak* so s tem dvojnim razvojem popolnoma razložene in v skladu, oboje enako upravičene in »pravilne«.

Osnove na -s. Osnov na *-s* tudi med krajevnimi imeni ni veliko, vendar znatno več kakor pri občih; uveljavile so pa dosledno asimilacijsko obliko na *-ški*. — Tako imamo *Ambrús* — *ambrúški*, *Nebésa* — *nebéški* (Vel. Lašče), *Plés* — *pléški* (moravško naselje), *Plésa* — *pléški* (Želmlje), *Prelesje* (2 ×) — obakrat *preléški*, *Prúsje* — *prúški* (Leskovec pri Krškem), *Résa* — *réški*, *Terús* — *terúški*, *Zalés* — *zaleški*. — Sem sodi seveda tudi *Kràs* — *kráški*, *Nános* — *nánoški* itd. Tudi vse tri *Trške gore* sodijo sem, ker je ime očitno treba izvajati od osnove *trs-*, ne *trg-*, kakor jo izvajajo doslej, tudi Ramovš (HG II, § 189); vse tri gore (pri Novem mestu, Krškem in Rogatcu) so znane kot dobre vinorodne gorice, zamje je torej značilen *trs*, ne pa kak *trg*, dve sta celo pri mestu, ne pri trgu. Tej smiselno naravni razlagi so se ogibali samo zato, ker naj bi *s+ski* ne smelo dati *-ški*. — V to kategorijo moramo šteti tudi vrsto osnov pri imenih, ki so pred *-ski* izgubila druge sufikse: tako npr. *Prédoslje* dela pridevnik iz osnove **predos + ski* > *préáška*

Posebno poglavje teh imen so sestave z imenom *vas*. V obeh imenih *Vas* (Vrhnika, Fara pri Kostelu) imamo pridevnik tipa *váški*. Za obliko pridevnika *váški* tudi Ramovš (HG II, § 190) prizna, da je splošno slovenska. Dosledno jo imamo tudi v zloženih imenih: *Bóga vas* — *bógavaški*, *Čáča vas* — *čačav(e)ški*, *Dóbjá ves* — *dobjevéški*, *Dólňja vas* — *dolnovešánski*, *Dolénja vas* — *dolénjski* iz **dolénjvəški* ali samo *dolénjski* brez *vas*; *Drénova vas* — *drenvéški*, *Górnja ves* — *gornjevéški* ali *gornjevšánski*, *Kráška vas* —

kráškovaški, Kúrja vas ali ves (5 ×) — kurjeváški/véški (5 ×), Mala vas/ves — malováški/véški (3 ×), pri Ormožu málovški, Nízka ves — nízkavéški, Nova vas/ves (6 ×) — skróčena oblika típa nováški (4 ×) ali novaváški (2 ×), Srédnja vas (2 ×) — srednjeváški ali le srénjski, Stara vas/ves (5 ×) — povsod típ staraváški/véški, Šegóva vas — šegováški (po haplogogiji), Vélika vas (2 ×) — velíkováški (2 ×), Vinja vas — vinjeváški, Zábja ves — žabjevéški. Velíko takíh ímen dela prídevník samo od prílastka, ne od vas; zgoraj sem nekatere omenil, večíne pa ne, ker nam za naše vprašanje níč ne povedo. V treh prímerih je zápisán -čki: Gorenja vas (Bízeljsko) naj bi ímela poleg gornjevéški tudi gornjevéčki; v ístem okolju tudi Stara vas — stárvečki kot edína oblika; Vítna vas po KL 1937, po ljúdskem govoru pa Vita ves — vítvečki prav tako pri Bízeljskem. Vse trí tvorbe kažejo naslon na bližnji hrváški -čki, ker zveza z ves ní bila več žíva.

Taka dosledna obravnava -s pred predpono -ski je še danes tako žíva, da brez pomísléka uveljavi, svojo zakonítost tudi v tújih ímenih, če stopíjo v slovenščíno: Vis — víški (víško víno), Láos — láoški, Atos — átoški, Ars — arški, Mílos — míloški, Tunís — tuníški, Laríssa — laríški ítn.

Ramovš (HG II, § 190) ugotavlja za skupíno -ssk-, da »ímamo sprva 1. -sk (...), 2. -šk- nastopa ístočasno ín se slednjíč sploh uveljavi, tako da tudi v knjížnem jezíku le nebéški«. Tríje prímeri íz okolíce Bízeljskega na -čki namesto na -ški, ne morejo zátemníti vsesplošne zakonítosti, da se je skupína -sski razvíla v -ški enakomerno po vsem ozemlju; alí je bila kdaj v dávníni res razvíta oblika -ski alí vsaj tudi -ski poleg -ški, to je zadeva zgodovíne ín zápisov, kí so pa v teh vprašanjih zelo nezanesljíve príče resníčne ljúdske rabe. Zakaj pri vseh teh dvojnícáh típa nebeskí — nebeški se je treba závedati, da pri prvi oblíki deluje vplív písanega ízhodíšča nebesa, pri drugi pa uhaja v pero žíva ljúdska oblika. Pri nárečnícáh oblíkah v krajevnh ímenih písana predloga ní delovala, zato so se razvíle oblíke tako dosledno ín enotno; ko bi jih lovíli po zápisih, bi tudi morda srečali oblíke z umetno naslonítvijo.

Osnove na -z. Čísto naravno je, da je jezik obravnaval osnove na -z kakor osnove na ustrezní nezvenečí soglasník -s, toliko bolj, ker se v absolutnem ízglasju srečujeta. Osnove na -z so maloštevílne tudi v krajevnh ímenih, nekatere med njímí pa so močno razšírjene. Jedro teh osnov sta brez- ín laz- v najrazlíčnejših zvezah.

Tako íma íme Breza prídevník bréški (Trebñje, Dol.). Zelo pogostno je kolektívno íme na -je, Brez-je; od 27 prímerov jíh íma 11 prídevník típa bréški, 6 prímerov íma vstavék -ov-, torej típ brézovski, 1 prímer íma kontamínirano oblíko bréz-ov-ški (Trebélno), 3 prímeri ímajó oblíko z vstavkom -en-, torej típ bréz-en-ski, tudi pri tem típu ímamo 2 kontamínirana prímera brez-en-ški; tem se pridružíjo še oblíke íz prebívalskega ímena brezjánski, brezlánski ín brézarski.

Osnovo laz- srečujemo največkrat v množínskíh ímeníh žénskega spola na -e, Láze Láz; od 17 prímerov ímamo pri njíh prídevník típa láški le v 3 prímeríh, típ z vstavkom -ov-, torej lázovski (lázusk, wázusk, wázovsk), v treh prímeríh, típ z vstavkom -en-, torej lázenski, v 4 prímeríh ín 3 kontamínirane oblíke lázenški, po prebívalcíh pa lážánski alí lážánski ín lázarski; pri Velenju prídevník nadomeščájo s predložno oblíko z Láz. Edíní prímer Lázi íma prídevník lázenški.

Druhá ímena z osnovo na -z bí bila še: Arméz — arméški (zaselek naselja Arméšk); Hotíza (Lendava) — hotíški; Háloze — háloški; Jéz (ljúdsko Iz) — z Iza; Podjéz — podjéški ín podjézovski; Koséze (3 ×) — vse tríkrat koséški; že Brezník je 1904 v ómenjenem članku óčítal pesníku, da je še pesníško íme napačno, tj. Koseskí namesto Koseški; enako tudi Kasaze (ljúdsko Kázeze pri Petrovcáh) — káseški; Prílózje — prílóški, Mátvoz — mátvóški; Rakova stezá — rakostéški (Fara-Kostel), Rástez — rásteški, Záplaz — záplaški, Závoza (Koroško) — závoški (závošča).

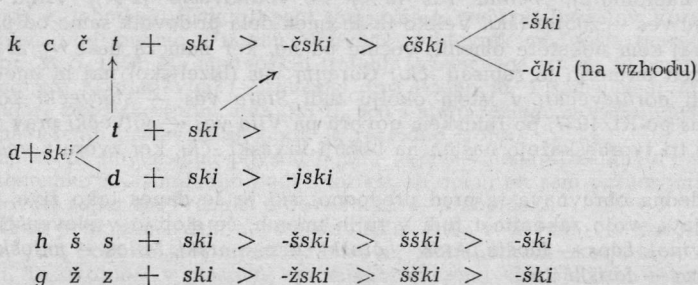
Tu ímamo še óbčíh ímen več, kí ímajó tak prídevník: vitez — víteški, knjígovéz — knjígovéški, bakroréz — bakroréški ípd.

Tudi pri teh oblíkah se móč zakonítosti razteza tudi na túja ímena, koder ímamo -z na koncu osnove: Peloponéz — peloponéški, Formóza — formóški, Toulouse — toulouški, Trevíso — trevíški, Paríz — paríški.

Tudi pri osnovah na -z ímamo torej dosledno razvíto oblíko -zskí > -ški kakor pri osnovah na -s, kar je razumljívó.

Povzetek. Pregledano gradívo nam kaže zelo enovít ín vse slovensko ozemlje óbegajóč glasovní razvoj slovenskíh soglasníkov (razen ustníčníc) v zvezi s prídevní-

ško pripono *-ski*. Ti soglasniki — razen *-d-* v nekaterih primerih — se po vrsti razvijajo v ustrezni šumevec, pritegnejšo v šumevsko območje tudi naslednji: *-s-ki* in se potem z njim zlijejo v enoten glas (SP ima tu krajši izraz: se z njim spajajo) *-š-*, na vzhodu pa v *-č-*, da dobimo pridevnike na *-ški/-čki*. Ta proces je bil takle:

Ta razvoj je tako reden in vsesplošen, da se še danes uveljavlja pri domačih in tujih imenih, ki na novo prihajajo v jezikovno rabo. To je slovenska jezikovna posebnost v slovanskih jezikih, tudi najbližji (Hrvatje in Srbi) tega razvoja ne poznajo. Ima vse poteze prave zakonitosti.

Kako naj si razlagamo ta glasovni razvoj? Za mehkonobnike (*k g h*) in za *c* je mehčanje pred pripono *-ski* splošno slovansko. Po onemnitvi mehkega polglasnika se je glasovna sprememba obdržala naprej. Če primerjamo glasove *t s z* in *d z* afrikato *c*, se vprašujemo, zakaj je bil *c* zmogel mehčanja, oni pa ne; saj ima *c* v sebi *t* in *s* kot svoji sestavini. Pri *c*-ju se sičniška sestavina stika s pripono: *t-s+ski*. Če je tu stik izzval spremembo, zakaj je ne bi prav tako *s+ski*? Pri zvonečem *z* je proces isti, saj se *z* pred *-ski* asimilira v *s*, torej *zski > sski*. Pri zaporniku *t* je pred *s* lahek prehod v *c*; tako je jezik izenačil in oba primera enako razvil v *-č-ski > -čški > -ški/-čki*. Bolj bi bilo čudno, ko bi bil jezik v teh primerih uveljavil drugačen razvoj. Pri *d* imamo dvojen razvoj. Razvoj v *-ški* je razumljiv, saj se je *-d* pred *-ski* izgovarjal kot *-t*. Zlasti pri domačih osnovah *brod-, grad-, brd-* pa se je *d* razvil v *j*, kakor nam pričajo številni primeri z vsega ozemlja. To je seveda le domneva.

Obilno gradivo iz starih pisanih virov, ki ga navaja Ramovš v HG II, kaže obstajanje današnjih ljudskih oblik že od začetkov, vendar ne tako enotno in dosledno, kakor nam ga kažejo danes narečne oblike. Med Ramovševimi primeri pogosto srečujemo tudi oblike, kot še danes po uradih in tisku. Kar pomislimo na primere, ko se postavita v nasprotje ljudska in pisarniška oblika, npr. *medvóški* in *medvódski*. Zato za prvotno jezikovno zakonitost moramo upoštevati živo ljudsko obliko, pisarniška se uveljavlja iz nagnjenja k posploševanju in poenostavitvi (mehanizaciji) za praktično uporabo. V oblike ljudskih krajevnih pridevnikov doslej ni posegala nobena urejevalna sila, zato so mi priča starega izročila.

V novejšem času, zlasti po 1848, ko se je tudi pri nas razvilo časopisje, smo pridevnikov na *-ski, -ški* dobivali zmeraj več in od zmeraj novih osnov. Kake enotnosti v pisavi ni. Nekateri so se tudi pri tujih imenih in besedah držali Metelkovih navodil, ki za vsa našeta izglasja osnov (razen za *-d*) navaja razvoj *-ski > -ški*. Tako je dosledno pisal Jeran v Zgodnji danci (*protestanški, demokraški, kanaški, oxfórški* itd.), Novice so mešale, SN je pa prav kmalu prevzel pisavo po hrvaških časniki, torej oblike na *-tski* in *-dski*; te so s Pleteršnikovim slovarjem zmagale, ko jih je po nasvetu tedaj veljavnega dr. Jos. Tomiška (Antibarbarus) sprejela tudi šola.

Ta sprememba je zakonitost precej zastrla, vendar ne zatrla. Pri urejanju naše pisave jo moramo upoštevati, ne da bi obujali mrtve, pač pa, da spoštujemo žive.

V prejšnji številki beri na 68. strani v 8. vrstici od zgoraj 1924, ne 1923.

Zapiski, ocene in poročila

M. J. LERMONTOV, PESMI, JUNAK NAŠEGA ČASA*

Pričujoča knjiga je izbor iz obsežnejše izdaje, ki jo je l. 1961 prav tako pripravil Mile Klopčič. Takrat je prevajalca očitno vodila želja seznaniti slovenske bralce s tistimi deli velikega ruskega romantika, ki jim je čas priznal nesporno umetniško vrednost (tiskajo pa se v ruskih izdajah izbranih del klasikov).

Lermontov je začel pisati, ko je bil še otrok. Spočetka so njegove pesmi bolj variacije na teme znamenitih starejših sodobnikov, predvsem Puškina in Byrona, ali pa okorne izpovedi osebne mladostne tiske. Ker pa je bil Lermontov do svojih pesmi izredno kritičen, je marsikatera prišla na dan šele po njegovi smrti. Od nekaterih motivov je bil naravnost obseden (motiv Demona), kot pričajo neštete variacije iste pesniške snovi — misli in čustva.

Splošno priznani mejnik v ustvarjanju Lermontova je leto 1837, leto Puškinove smrti, ko je mladi Lermontov s pesmijo *Pesnikova smrt* prevzel nase dolžnosti in dediščino umrlega velikega poeta. To je bilo izredno pogumno dejanje, in pesnik ga je plačal s pregnanstvom na Kavkaz. Postal je glasnik tistih, ki se niso mogli sprijazniti s poniglavostjo, ki je zajela rusko družbo, potem ko so bili 14. decembra 1825 poraženi najpogumnejši in najnaprednejši pripadniki ruske plemiške inteligence. V štirih letih med Puškinovo smrtjo in lastnim tragičnim koncem l. 1841 je Lermontov dosegel resnično umetniško zrelost ter ustvaril pesmi, ki sodijo med najlepše, kar jih je bilo kdaj napisanih v ruščini. Zato upoštevajo Rusi v večini izborov prav pesmi te dobe.

M. Klopčič se ni ravnal docela po tem zgledu, saj je uvrstil v svoj prvi izbor tudi nekaj najlepših ali najznačilnejših pesmi iz dobe pred l. 1837. Poleg pesmi je prevedel še nekatere pesnitve, med njimi tudi znamenito, v stilu stare ljudske pesmi pisano *Pesem o trgovcu Kalašnikovu*, ki — brez nasilnih aluzij in modernizacije — govori o večno živem vprašanju, namreč o obrambi človeškega dostojanstva pred tiransko samovoljo. Žal ta odlični prevod stilsko zelo zahtevnega in čistega teksta v Kondorjevi izdaji manjka.

Medtem ko je prva izdaja dajala skoraj zaokroženo podobo pesnikovega ustvarjanja, je M. Klopčič v Kondorju lahko objavil le najpomembnejša besedila: priobčil je približno polovico pesmi (26). Med njimi je tudi *Valerik*, ena najobsežnejših, stilsko izredno zanimiva ter miselno in emocionalno globoka pesem, nato pesnitev *Mciri*, prvi del *Demona*, te najznamenitejše romantične filozofske pesnitve, in dva prozna teksta (noveli *Bela* in *Knežna Mary*). Tej odločitvi je očitno pripomogla želja, da v kratkem izboru predstavi tista dva člena romana *Junak našega časa*, ki podajata najbolj vsestransko podobo glavnega junaka, hkrati pa kažeta prehod od romantične proze k psihološkemu realizmu. Tak izbor prispeva k celovitosti podobe Lermontova prozaika in h kompozicijski povezanosti celotnega dela. (Sicer imajo mnogi za najbolj dovršeno *Taman*, ki jo imenujejo najboljšo rusko novelo pred Čehovom.)

V izboru je pet pesmi iz zgodnje dobe (1830—1837). Tako za pesnikovo pojmovanje lastnega poslanstva izredno pomembna *Ne, nisem Byron* in sijajen, izrazno in ritmično docela enakovreden prevod slovite izpovedi pesnikovega hrepenenja *Jadro*. Sledi *Borodino* iz l. 1837, ta napoved pesnikovega razvoja v smeri realizma; pri njej je prevajalec dobro zadel neprisiljeni ton ljudske vojaške govorice. S pesmijo *Pesnikova smrt* se začanja zrela lirika Lermontova. V ta razdelek je prevajalec vključil samo izvirne pesmi (izločil pa je čudovite prepesnitve, npr. *Gorske vrhove*). Med njimi je nekaj najlepših in najbolj dognanih stvaritev ruske poezije, npr. kratke lirske pesmi *So tudi besede*, *Sam samotni* itd., in za stališče Lermontova kot pesnika in državljana izredno pomembni daljši teksti, npr. *Duma* ali *Kinžal*, ki sodita med najlepša in najizrazitejša tovrstna besedila ruske romantike. Premišljeni izbor kljub skopo odmerjenemu prostoru omogoča dober pogled v ustvarjalnost Lermontova. Bralec se v tej drobni knjižici seznanja tako s subjektivno uglašeno pesnikovo izpovedjo kot z izpovedjo individual-

* Izbral, prevedel, spremeno besedo napisal Mile Klopčič. Izdala Mladinska knjiga — knjižnica Kondor, Ljubljana, 1965.

nosti, s katerimi se pesnik ne identificira (*Kozaška uspavanka*), spoznava Lermontova misleca (ta prvina njegove lirike je še posebno pomembna), retorika, slikarja narave in polemika.

Izboru je dodan kratek pesnikov življenjepis in za razumevanje najpotrebnejše stvarne in jezikovne opombe.

Previde posameznih pesmi Lermontova smo na Slovenskem dobili že pred sto leti, vendar resnično umetniških prevodov-prepesnitev nismo imeli, dokler se tega dela ni lotil M. Klopčič.

Za Klopčičevo prevajalsko delo je značilna izrazita usmerjenost k delom določene dobe in določene umetnostne smeri: Klopčič prevaja predvsem pesništvo prve polovice preteklega stoletja. Posebno blizu mu je čustveno bogato pesništvo romantike na stičišču med romantiko in realizmom (Puškin, Lermontov, Heine).

Z Lermontovom se je Klopčič začel ukvarjati že pred vojno. L. 1936 je objavil v Ljubljanskem Zvonu študijo in nekaj prevodov pesmi. Med vojno je prevajal *Demon* in nekaj lirike, pozneje še precej drugih pesmi, kar vse je objavil v zbirki *Divji grm*. Večino L. pesmi je prevedel po vojni med pripravami za *Izbrano delo iz l. 1961*.

Klopčič je izredno skrben prevajalec. Vselej se poglobi v individualni pesniški svet avtorja, ki ga namerava prelini v slovenščino, prodira v njegove miselne, čustvene in stilске posebnosti ter jih podaja v tako sorodnem in vendar tako različnem slovenskem jeziku. Odlično pozna besedno bogastvo ruščine, pomenske in stilске odenke, dobro pa mu je znana tudi doba, v kateri so določena dela nastajala, njene svetovno-nazorske smeri, miselnost in življenjski občutek, njena atmosfera — skratka vse tisto, kar imenujemo duha dobe. Klopčič se je znal vživeti v dobo Lermontova, v docela drugačen, slovenski kulturni zgodovini le malo lasten sestav mišljenja in dojemanja. Zato primerno razločuje stilске plasti: od visoke retorike *Dume* do zamišljene nežne lirike pesmi *Ko zlata valovi se njiva* in klene ljudske govornice *Borodina*. Odmiki od stilsko-pomenske barve so redki in gredo po navadi v smeri večje lirizacije izvirnika, prav redko tudi proti bolj vsakdanjemu, bolj ljudskemu izrazu.

Lermontov je pisal običajni knjižni jezik svoje dobe. Odločneje ko Puškin je prelomil z naukom o treh stilih (ki ga je v 18. stoletju oznanjal Lomonosov). Pri njem so redke prispodobе iz antične mitologije in za »visoki stil« nekoč zapovedano cerkvenoslovansko besedje. Prvine tega »visokega« retoričnega stila z ustreznimi stilskimi sredstvi so pri Lermontovu opazne le tam, kjer so bile v ruski poeziji sploh najtrdovratnejše, namreč v tako imenovani »državlanski« poeziji. Zgled take poezije sta v pričujoči zbirki zlasti *Pesnikova smrt* in *Duma*, deloma pa tudi *Prerok*. Edino v njih je prevajalec nekoliko arhaiziral tudi slovenščino.

Sicer pa se Klopčič očitno ni držal arhaične barve in besedja, temveč je prevajal v današnje slovenščino — ob upoštevanju stilov (ne pa morda v Prešernov jezik). Tako imenovanih »opornih besed« ali »besed-signalov« (*Žirunski, Gofman, Ginzburg*), tj. z določeno tematiko povezanih izrazov, ki zbujajo čisto določene asociacije ter služijo kot simboli določenih miselnih svetov, se Klopčič ni dosledno držal (*svet, očizna*). To ni njegova krivda, saj v slovenščini nimamo primerne revolucionarne terminologije za tisto dobo. A kjer je mogel, jo je Klopčič ohranil in tako enakovredno podal klenost in aforističnost izvirnika (*In svet ne bog mu prizanesel ni* — »V spomin Odojevskega«). Tako izredno natančnost je opaziti na vsebinsko posebno pomembnih mestih, kajti prevajalec je skrbno pazil, da ne bi žrtvoval miselne in čustvene tehtnosti zahtevam metrike.

Vendar se je Klopčič le redko odmaknil od pesniške oblike izvirnika (tako je v prvem verz *Domovine* zaradi vsebinske pomembnosti opustil v aleksandrinu cezuro). In kdor pozna formalno dovršenost in izredno bogastvo ritmov in rim v poeziji Lermontova, ve, kako zelo zahtevna so taka besedila za prevajalca. Bil je tako natančen, da je npr. v pesmi *Valerik* ohranil pri Lermontovu namenoma rabljeni anžambma, s katerim je pesnik hotel dati besedilu dinamičnost in dramatičnost v pripovedovanju ter videz neprisiljenega sporočanja vtisov (pesem je pisana v obliki pisma dekletu).

Formalno najzahtevnejši tekst je nedvomno znamenita kavkaška pesnitev-monolog *Mciri* z izrazito romantičnim motivom hrepenenja po svobodi. *Mciri* ima namreč same moške rime. Klopčič je zvesto ohranil sistem rim, hkrati pa se večinoma izognil lažjim glagolskim rimam; le redko se je zatekel k naglaševanju, ki je v slovenščini manj običajno. Prav tako je redka raba siniceze, pa še to si je prevajalec dovolil le tam, kjer jo tudi sicer dopušča slovenska pesniška izreka. Pač pa se je držal tudi tako zahtevne oblike kot so trozložne rime s cezuro za drugim daktilom (— — — — // — — — —),

ki jih je v rusko poezijo uvedel prav Lermontov, za njim pa jih je rabil Nekrasov. Tudi ni spreminjal metrične strukture verza Lermontova, naj je še tako raznolika.

Prepesnitev *Demon*a je nedvomno ena najbolj uspelih. Tu se je Klopčiču posrečilo ohraniti bujno in barvito romantično metaforiko, ne da bi bil pri tem zašel v prebogatno slikovitost, tujo našemu času, še bolj pa zadržani intonaciji slovenske pesniške besede.

Isto velja za prevode izrazito retoričnih — kajpada, v smislu romantične retorike — tekstov, kot sta *Duma* in *Pesnikova smrt*, saj je znano, da je prav govorniški stil spričo posebnosti zgodovinskega razvoja v slovenščini manj razvit, zaradi česar se je prevajalec lahko le v manjši meri naslonil na tradicijo (*Zdravljica*). A tudi pri prepesnjevanju čisto lirskih pesmi, kot so npr. pesmi *So tudi trenutki* ali *Ta dolgčas*, je kljub slovenski lirski tradiciji zahtevalo obvladanje verza prav zaradi oblikovne dogmanosti teh kratkih pesmi in pomenske teže sleherne besede. Posebno težke za prevajanje so bržkone pesmi, v katerih je dekabristična terminologija vključena v sicer izrazito subjektivno lirični tekst (*V spomin Odojevskemu*). Namreč prav v tem sicer odličnem prevodu prevajalcu na dveh mestih ni uspelo adekvatno prevesti »besed-signalov« — gotovo iz že navedenih vzrokov (*svet mu je bil tuj* — v prevodu *neznan, ponosna vera v ljudi in drugo življenje* — v prevodu *in veroval v ljudi in drugo je življenje*).

S čisto drugačnimi problemi se srečujemo pri prevajanju proze Lermontova. Kdor je prevajal ruske prozne tekste iz začetka 19. stoletja, ve, kakšne težave povzročajo prevajalcu dejstvo, da v slovenščini ni izoblikovan stil pogovornega jezika izobrazene družbe tistega časa, ki je sicer tudi v ruščini nastajal šele po zaslugi Puškina, Lermontova in Gribojedova, še prej pa Karamzina. Klopčič se je srečal s temi problemi zlasti v drugi noveli, saj je govorica pripovedovalca Beline zgodbe Maksima Maksimiča bližje ljudskemu jeziku, sicer obarvani z vojaško in krajevno govorico. Zvest svojemu načelu je Klopčič prelinil izrazito intelektualni tekst Pečorinovega dnevnika v sodobno knjižno slovenščino. Varoval se je slehernih anahronizmov (modernizacije) in drugih stilskih neustreznosti, pri tem pa skušal dati barvo časa s tem, da je ohranil nekatere za okolje tipične izraze ter si dovolil nekaj svoboščin v sintaksi, predvsem v besednem redu. Tako mu je uspelo zadeti različne variante tudi proznega stila Lermontova.

S prevodi ruske poezije prvih desetletij 19. stoletja opravlja Klopčič velikansko delo; to delo je neprecenljive vrednosti za slovensko kulturo. Le malokateri narod se lahko pohvali s tako dognanimi prevodi del Puškina in Lermontova kot — po Klopčičevi zaslugi — prav slovenski.

Vera Brnčič

NEIZRABLJENE STILNE MOŽNOSTI SLOVENŠČINE PRI PREVODU MOLITVE ZA MOJE BRATE*

Slovenska prevodna književnost se je preteklo leto obogatila še z enim delom iz sodobne srbske književnosti, z romanom Mladena Oljača *Molitev za moje brate*. Prevod je nekoliko zakasnel, saj je izvirnik zagledal beli dan že pred desetimi leti. Če upoštevamo, da je delo bilo tedaj nagrajeno in da je kaj kmalu postalo središče pozornosti književnega in drugega občinstva, ker je besedilo drezalo v živo tkivo sodobnega, v boleče strani medvojnega in povojnega srbskega življenja, potem je zapoznelost slovenske izdaje večja in tudi občutnejša.

Roman ima vrsto odlik in značilnosti oblikovne in izrazne narave.

Povezovanje toka pripovedi z asociativnimi epizodami in poseganji v napol zavestno junakovo notranjost in z retrospektivnimi podoživljanji, posebej označenimi s kurzivo, je spretno in docela smotrno izdelano. Gre predvsem za Oljačevo prilagoditev stilnega izraza, kar dosega s tem, da ne povezuje, da razčlenja ali razbija¹ stavek največkrat s prosto stavno ločil, svobodno interpunkcijo, s čimer dosega veliko nepo-

* Prevod od Franja Smerduja.

¹ Izraz »razbiti« ali »razkrojeni« stavek pravzaprav ni docela ustrezen že zaradi kronološke procesa, ker je razbito in razkrojeno lahko šele nekaj, kar je bilo celota; gre pravzaprav za »nepovezani« stavek tako v vsebinskem kot v slovničnem pogledu.

srednost, pa tudi stilno odraznost psihološkega procesa junakovih doživetij ali podoživljanja dogodkov. Razen z grafičnimi (kurzivom) in ločilnimi sredstvi si pisatelj pomaga s prehajanjem od pravega v nepravi premii govor, z nepovezanimi povednimi enotami, z razbitim, nepovezanim stavkom, pri čemer se pojavljajo inverzija, apozicija, opuščanje veznikov in zamenjava z različnimi ločili, s spremembo glagolskega vida, s spremembo ali nedoslednim odnosom med objektom in subjektom; s tem povečuje ekspresivnost izraza in skuša posredovati posebnosti junakovega miselnega procesa, ki se bodisi prehiteva, prekinja ali pa je natrgan, nesmotrn, polzavesten ali samodejen. Na ta način se je pisatelj močno oddaljil od običajne pripovedne tehnike, kar zadeva stavek in odstavek, hkrati pa mu je bilo mogoče zajeti miselni ritem oziroma nalomljeni miselni tok sodobnega človeka do najmanjših potankosti, tisto torej, česar tako ustrezno s konvencionalno pripovedjo in običajno pisanim in povezanim stavkom enako ustrezno in gibčno najbrž ne bi bil mogel posredovati.

Morda se lbo zdelo, da je to pač tudi pri Srbih poskus iskati ritmičnost in harmoničnost v neposredni odraznosti človekovega miselnega življenja. Res bi utegnilo biti tako, če bi pisatelj ves tekst napisal v takem psihografskem pripovednem načinu. Vendar v romanu ni tako. Oljača teži za tem, da bi ločil pripovedovanje o zunanjih junakovih dejanjih in delih od posredovanja njegovih oziroma človekovih notranjih procesov. Od tod značilnost, ki je dokaj dosledno izpeljana, zato dovolj preprečljivo kaže na pisateljevo zavestno hotenje in na željo, da bi dosegel funkcionalnost tega postopka: nepovezani, razbiti stavek je rabljen predvsem v odlomkih, ki zajemajo notranje miselne monologe, podoživljanja, polzavest in podobno. Tu je psihološko in funkcionalno dovolj ustrezen in zato tudi deluje estetsko. Ni pa nasploh takih stavkov v delih s pravimi, govornjenimi dialogi in v siceršnji pripovedi, opisu, pismih, odlomkih iz dnevnika, kar vse srečamo v tem modernem romanu.

Ali bi bil prevajalec take stilne lastnosti Oljačevega romana lahko uveljavil v slovenščini? Že na prvi pogled sta v primerjavi med slovenščino in srbsčino različni dve prvini, ki bistveno vplivata na možnosti razkrajanja tradicionalnega pripovednega stila in pripovedovalnega, povezanega stavka. To sta logična interpunkcija v srbskem in gramatična v slovenskem jeziku, ter različna sintaktična struktura obeh jezikov, namreč manjša normativnost pri enem in večja pri drugem. Razen tega je privrženost tradiciji bila v razvoju slovenskega pripovedovalnega stavka veskokozi neprimerno večja kot v srbsčini in hrvaščini (tj. v eni in drugi književnosti). Do neke mere je to povezano prav z načelom stave ločil; logična interpunkcija je v srbsčini že desetletja omogočala in celo podpirala tak razvoj pripovednega stila, ki je vodil od klasičnega povezanega k nepovezanemu, razbitemu stavku.

Nekoliko drugače je s takim stavkom v slovenščini.² Začel se je uveljavljati v moderni in se hitro razvil, čeprav je ustvarjalno zahtevnejši. Seveda pa bi bilo odveč trditi, da more samo nepovezani stavek ponazoriti samodejnost človekovega toka zavesti (v tem pogledu je posebno zanimiv Kafka, ki z običajnimi stavki posreduje tako zavestni kot podzavestni tok), oziroma da samo razstavljeni stavek omogoča ritmičnost proze: Cankarjeva proza ali pa Kranjčev ritmični stavek v *Povesti o dobrih ljudeh* ali v *Treh novelah* nasploh ni oblikovan v nasprotju ali pa mimo običajnih sintaktičnih priporočil in slovničnih norm. Pri ritmičnosti in harmoničnosti soodločajo vsebina stavka, odlomka in celotnega dela, torej pisateljeva ustvarjalna in oblikovalna moč, ki se kaže v vzporednem naponu izraznih in idejno-vsebinskih prvih, v sozvočju enega in drugega.

Kar zadeva govornjeni stavek, lahko trdimo, da ima v slovenskem pripovednem stilu dolgo tradicijo. Ne le, da ga imamo v dialogih med Krpanom in cesarjem Janezom, tudi v vsi realistični prozi prejšnjega in tega stoletja ga lahko zasledujemo. Vendar tod iz realističnih pobud, medtem ko ga kasneje srečamo tudi v takšni rabi in s takšnim namenom, da poveča ekspresivnost izraza, npr. v Cankarjevi prozi, pri Finžgarju, zadnja desetletja pa pri Borisu Pahorju. Tudi z govornjenim stavkom je mogoče doseči izredno ritmičnost s posebnim povezovanjem posameznih povednih enot (to Finžgarjevo značilnost je nazorno prikazal dr. J. Toponišič, Pripovedna dela F. S. Finžgarja, 209—266). Najbrž je, kar zadeva govornjeni stavek, v sodobni slovenski književnosti najdlje prišel

² Nujno je tudi, da ločimo dve vrsti: miselno razbite, eliptične in fragmentarne, ki naj bi zajemali tok človekove polzavesti in podzavesti, ter sintaktično razčlenjene in razvezane prav s pomočjo ločil. S takim stavkom skuša pisatelj doseči ritmičnost svojega besedila in ekspresivnost povednih enot.

Boris Pahor. Vendar gre pri njem za nekoliko drugačno rabo govornega stavka, ker ga je pri tem menda vodila tudi podobna težnja, ki je značilna za starejše realiste, le da je on šel dosti dlje. Njegov stavek je vzet iz neposrednega, resničnega govornenja, zato so njegovi govornjeni stavki takšni, kakršne govore Slovenci na Primorskem in v Trstu: s takimi členicami na začetku, ki sicer niso v navadi, z elipsami in inverzijami ipd. (prim. dr. Joža Mahnič, Ljubljanski dnevnik 27. 4. 1956). Seveda si Pahor mimo pravopisa bolj kot drugi pomaga s prosto stavo ločil, saj imajo ločila ob besedi, povedni enoti in stavku sestavno izrazno vrednost. In kot nam kažejo Pahorjeve stvaritve, je tudi s tem stavkom mogoče doseči večjo ali manjšo ekspresivnost izraza, ne le realistično odraznost. Skoraj dosledno uporablja Pahor take stavke le v dialoških delih besedila, sicer pa pri njem prevladuje tradicionalno oblikovani, čeprav kratek in enostaven, pripovedovalni stavek.

Če pogledamo v najnovejše slovensko leposlovje, najdemo podobno razmerje med tradicionalnim pripovedovalnim in nepovezanim, razbitim stavkom kot pri Oljaču v romanu Branka Hofmana *Ljubezen* (1965). V njem bi mogel bralec zaslediti še nekatere oblikovne vzporednosti z Oljačevim romanom, pa tudi idejno-vsebinske, ker gre v Hofmanovem romanu prav tako za duševne in življenjske stiske vzporednih slovenskih rodov ob sicer drugačnih življenjskih zgodbah. Pripoved in večino pogovornih delov besedila podaja Hofman s tradicionalnim stavkom. Polzavest ali podzavest, samodejnost in natrganost notranjih miselnih procesov pa nakazuje z nepovezanim stavkom in kurzivo. Hofman torej dokazuje, da je takšen stilno-izrazni prijem močnejši na današnji stopnji razvoja slovenskega pripovednega stila. Hofman pri nas sicer ni edini, ki uporablja in razvija tak stil. Vendar klasična sredstva in način izražanja v prozni književnosti nasploh prevladujejo, kakor da v beletristiki z uvajanjem modernih izraznih in stavčnih možnosti ne gre in menda sploh ne bo šlo več tako daleč, kot npr. v glasbi, slikarstvu, kiparstvu. Takšni poskusi pred desetletji so v besedni umetnosti pravzaprav omagali, čeprav je res, da marsikateri današnji ustvarjalec izhaja od tam in skuša smotno uporabljati in ločiti izrazno in estetsko ustrezno od modnih poskusov in oponašanj ter preživeti avantgardnosti.

Kako je torej uspelo slovenskemu prevajalcu posredovati zahtevni Oljačev tekst? Odločil se je za običajni pripovedni stil in za pretežno povezani pripovedovalni stavek. S tem je Oljačevo delo stilno bolj spremenil kot poenotil. Kot smo videli, bi slovenski literarni stil nudil prevajalcu dovolj možnosti ostati izvorniku tudi v tem pogledu čim bolj zvest. To bi bilo toliko potrebneje, ker je opisani stilni prijem v Oljačevem romanu psihološko pogojen, hkrati pa je tudi literarno izrazno namenjen, torej bistvena prvina umetniškega dela. Posamezni iztrgani stavki, ki naj ponazorijo prevajalčevo delo, seveda ne bodo mogli dovolj dobro pokazati, kolikšna in kakšna je razlika med stilom izvornika in prevoda, vendar naj bi to vsaj nakazali, in pokazali, kolikšnega pomena je stilna in stavčna ustreznost za upodobitev kakega dejanja ali stanja in ali je to mogoče doseči v enem primeru enako ustrezno na dva različna izrazna načina.

Ne mogu da jedem, ne pijem. Pucao bi u ceo svet, pa u sebe. Besan i pun gneva, a bespomoćan... Tako se primićemo času našeg rastanka. Pođemo na stanicu. 127

Ne morem ne jesti ne piti. Postrelil bi ves svet, tudi sebe. Divjam in nemoćen piham od jeze... Tako se približuje ura ločitve. Odpravimo se torej na postajo. 137

Poleg sintaktičnih sprememb, ki brišejo ritmične in hkrati psihične odtenke (*pucao bih : postrelil bi*), je prevajalec dodal modalno členico (*torej*), za katero nima osnove ne v izvorniku kot takem ne v smislu navedenega odlomka. Spremenjeno je tudi razmerje med subjektom in objektom: *Tako se primićemo — Tako se približuje ura* (čas pomeni po smislu tega prizora pravzaprav *trenutek* ne pa *ura*!).

PTICE NAS MOTRE, A MI SE SMEŠIMO. IPOLITA I JA...

Osluškujem pticu u granju. Zemlja miriše presno. Vetar je popio rosu sa žila. Jagorčevina požutela, u grudvama. Listovi oporo šušte. Široke krošnje, kao zlatom okrunjene, zaslepljujuće blešte. Sunce štedro rasipa jarku svetlost. Po granju se progone mrki drozdovi. 179

PTICE NAJU OPAZUJEJO, HIPOLITA IN JAZ PA SE SMEHLJAVA...

Prisluškujem pticam v vejevju. Zemlja dehti po presnem. Veter je popil vso rosu z žil. Trobentice so v kopicah zarumenele vse naokrog. Listi trpko šušljajo. Široke krošnje z zlato krono obdane, slepeče bleščijo. Sonce radodarno razsipava svojo žarko luč. Po vejevju se preganjajo mračni drozgi. 197

Poleg prevajalčevih sintaktičnih sprememb tu posebno motijo dodane modalne členice, spremenjeno število in samovoljno vstavljeni, a nepotrebni zaimki. Ptica je sicer res lahko pars pro toto oziroma singularne tantum, lahko pa je tudi samo navadna slovična oblika brez metaforične razsežnosti, kar je toliko bolj verjetno, ker ima avtor v stavku z verzalkami isti samostalniki v množini! Prevajalec je skušal povečati stopnjo določenosti, kar pa izvirniku ne ustreza, npr. *Jagorčevina požutela, u grudvama = Trobentice so v kopicah zarumenele vse naokrog*. — Podobno je v razmerjem med stavkom *Zemlja miriše presno* in prevodom *Zemlja dehti po presnem*. V stavku *Vetar je popio rosu sa žila gre* za dve prevajalčevi svoboščini: dodaja zaimek, ki povečuje stopnjo določenosti in napak razume izraz »*rosu z bilk*«, sicer bi po logiki moralo biti »*iz žil*«, za kar pa spet ni opore v izvirniku. Razumljivo je, da sonce razsipa svojo svetlobo, zato je zaimek popolnoma odveč in ga v izvirniku ni. Večina teh primerov kaže, da skuša prevajalec na vsak način konkretizirati predstavo s povečevanjem določenosti, to pa je v hudem nasprotju z ekspresivno prikazanim razmerjem med osebo in naravo. Dokazov za takšno prevajalčevo težnjo bi mogli še navesti.

Svojevrsna je tudi prevajalčeva navada, da spreminja personalnost in razmerje med subjektom in objektom, kar je očitno že v gornjem primeru. Prav tako spreminja način, kar vsekakor ne bi smela biti prevajalčeva svoboščina, če s tem spreminja ne le odtenek, ampak kar smisel. Nekaj primerov omenjenih sprememb: *Učini mi se da me sažaljeva — Zdi se mi, da se ji smilim; Neverstvo je učinjeno. Bitna je ovde moja namera — Nezvestobo sem že (!) zagrešil. Le moj namen šteje; Ja sam, u suštini, samoživ stvor, govorim otvoreno — V bistvu sem samoživo bitje* (v srbsščini je *samoživo* le *samo-ljubljen, sbečien!*), *da ti (!) odkrito povem*.

V posebno kategorijo spadajo frazeološke in izrazne neustreznosti; tu ne gre več za stilne finese, ampak za osnovne nesporazume: *Posle mnogih proveravanja ... prepirki, zakletvi ... dođoh do zaključka, da Draškove sumnje ne moraju biti lažne — Po mnogih preveritvah ... prepiranju, zaklinjanju* (pač: *prisegah, obljubah!*) ... *sem se pričala, da Draškove trditve (?) ne morejo biti laž* (prav: *ni nujno, da bi bile lažnive*).

Poleg slovenščini neustreznih izrazov (trzaj za srbski *titraj*, *kockar* za *kockar*, *majhen duh* (pač *človek*) za *sitan duh*, *cokle* za *cokule* (tj. *vojaške čizme*) itd.), so posebno opazni taki prevodi srbskih fraz, ki so pravzaprav bliže hrvaščini kot slovenščini: *Po njegovom shvatanju, Pavkin prestup je mogao biti u korenu presečen — Po njenih mislih bi Pavkov prestop je v korenini presekali* (torej: *v kati zatrl!*); *Propisno si naleteo* : *Pošteno si se nasukal* (prav: *si nasedel*); *Nijednim krajičkom misli nisam bio vezan za poteru — Niti na robu pameti nisem več mislil na zasledovanje* (bolje: *niti pomislil nisem, niti na misel mi ni več prišlo zasledovanje*); *Mora se priznati da imaš dara za pretvaranje — Priznati moramo, da imaš dar za glumo* (gre pa za tipično sprenevedanje!).

Prav tako bi bilo pregovor *Niko ne želi da sadi tikve sa đavolom*, ki ga ni mogoče dobro prevesti (*Nihče ne sadi rad tikev s hudičem*), boljše zamenjati z domačim, ki ima tak pomen: *S hudičem ni dobro češenj zobati*. Dobra slovenščina ne dovoljuje srbski časovni prislov *tek prevajati* z načinovnim *komaj*: *Bradonja donese naviljak sena. Suvo, tek posušeno, mekano — Braduč prinese naročaj sena. Suho, komaj (pravkar!) posušeno, mehko seno: Preko dvorišta zategnuto uže, na užetu dve košulje mokre, tek oprane, suše se pod sucem — Čez dvorišče so bili potegnili vrv, na nji se v soncu sušita dve mokri, komaj oprani srajci*. Primera sta nazorna tudi zaradi drugih prevajalčevih značilnosti.

Prevajalski posel ni niti lahek niti enostaven. In menda je še posebno zahteven, ko gre za svojevrsen tekst iz sorodnega jezika. Prav ta primer kaže, da je bilo delo tokrat preveč poenostavljeno, zato se je v polni meri zgodilo tisto, na kar opozarja Alojz Rebula v svojem Dnevniku bralca leta 1961, ko piše »da je tuji avtor nastopil v slovenski preobleki mnogo manj košat kakor v izvirniku, z mnogo manj zagnanim korakom, rekel bi celo malce ponižan«. Posameznosti tvorijo celoto in tako je tudi z besedno umetnino, naj bo v izvirniku ali prevodu.

S prevodi iz hrvaščine ali srbsčine nasploh ne moremo biti posebno zadovoljni. Prav trden dokaz za to bi med drugim nudil prevod romana Jare Ribnikarjeve *Zašto vam je unakaženo lice* (1956), ki nosi slovenski naslov *Vrnil se bom* (1960). Menda je bil tudi ta stilno zahtevni tekst vsebinsko in izrazno za slovenskega prevajalca prezahteven. Gre za podobno stilsko neustreznost prevoda, za spreminjanje modalnosti in aspekta, za jezikovne nesporazume in nenatančnosti. Poleg tega so, če primerjamo prevod z izvirnikom, citiranim na hrbtini strani naslova, posamezni odlomki prirejeni ali celo dodani!

Treba bi bilo pogledati tudi, kako je s prevodi iz slovenske književnosti v hrvaščino in srbsščino, ker se tudi ob njih žal nihče kritično ne ustavi. Posebno ob poeziji se skoraj zdi, da smo zadovoljni že s tem, če se prevaja, kako pa je opravljeno, se ne vprašamo.

Janez Rotar

TRIJE NEZNANI PRIMERKI BOHORIČEVE SLOVNICE IZ LETA 1584

Sistematično evidenco obstoječih primerkov prve slovenske slovnice Adama Bohoriča, ki je bila izdana istočasno z »Biblijo« Jurija Dalmatina v Wittenbergu leta 1584, je začel Fr. Kidrič v svojih skriptih¹ l. 1927. Tam je našel sedem bibliotek: Draždane — drž., Dunaj — nac. in univ., Ljubljana — slovanski seminar in štud. (3. prim.), Monako — drž., Zagreb — vseuč. Omenjene knjižnice so imele skupaj 9 primerkov tega dragocenega prvotiska.

Razen tega je Kidrič zbral po raznih delih informacije o nadaljnjih sedmih izvodih, katerih kasnejša usoda mu ni bila znana. Zelo važna je informacija, da je l. 1699 poslal Bohoričevo gramatiko Leibniz Sparwenfeltu (Jagč, Ist. slavj. fil. 62). Vendar je Kidrič prezrl notico o izvodu, ki mu je v uvodu I. snopiča Slovarja poljskega jezika, Varšava 1807, daljši odstavek posvetil Samuel Linde. Poljski leksikograf je v uvodu omenil 35 slovarjev in slovníc skoraj vseh slovanskih jezikov (razen bolgarskega), ki jih je uporabljal kot vire za primerjalno gradivo pri poljsko-slovanskih sestavkih.

V tem skoraj kompletnem opisu takratne slavistične literature je omenjenih tudi 8 slovenskih del. V drugi izdaji Slovarja (Lwów 1854—1861) je izdajatelj August Bielowski na podlagi Lindejevega rokopisnega arhiva besedilo izpopolnil in med drugim dodal deseto delo, namreč Ozvalda Gutsmana Deutsch-windisches Wörterbuch iz leta 1789.

Slovenistične vire Lindeja je v komentarju ob svoji objavi Vodnikovega pisma poljskemu leksikografu² navedel prof. J. Slizinski. O Bohoriču piše Linde: »Prvi tvorec kranjske gramatologije je bil ob koncu 16. stoletja Adam Bohorič. Prvi je namreč poudarjal medsebojne odnose kranjskih in latinskih glasov; po zgledu svojega velikega učitelja Filipa Melanchtona, po njegovi grški slovnici, je sestavljal kranjsko gramatiko z naslovom Adami Bohorizii Horulae arcticae.«

Iz navedenega odlomka sledi, da se je Linde s tem besedilom seznanil, saj je opazil njegovo sorodnost z Melanchtonovo grško slovnico³.

Število registriranih primerkov Bohoričeve slovnice se je po pretekli vojni povečalo, kot je dvakrat poročal Mirko Rupel: prim. »Nov izvod Bohoričeve slovnice z avtorjevim posvetilom«⁴ (novi primerek je bil najden septembra 1961 v Knjižnici frančiškanskega samostana na Kostanjevici in je posebej dragocen zaradi lastnoročnega avtorjevega posvetila Goričanu Juniju Ševi — Georgiu Sheu) in »Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja«,⁵ kjer med 71 deli navaja štiri primerke Zimskih uric (štev. 8, 15, 19 in 67).

Štev. 8 je od leta 1952 znana kot last samostana na Kostanjevici, štev. 15 je nabavila od privatnega lastnika Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, štev. 19 pa je l. 1954 dobil iz Lucerna antikvariat Cankarjeve založbe v Ljubljani. Tako ima Ljubljana od trinajstih splošno znanih primerkov že 6 izvodov te dragocene knjige. Trinajsti primerek, označen s štev. 67, je spravljen v Štajerski deželni knjižnici v Gradcu.

Rupel je v svoji objavi na str. 17 pozval slaviste in bibliotekarje srednjeevropskih in severnoevropskih držav k nadaljnjemu iskanju in poročanju o pozitivnih rezultatih. Drago mi je poročati o treh drugih primerkih »Arcticae horulae«. Dva od teh poznam iz avtopsije, enega pa iz čtiva.

¹ Fr. Kidrič, Bibliografski uvod v zgodovino reformacijske književnosti pri južnih Slovanih v XVI. veku. Izdalo in založilo Društvo slušateljev filozofske fakultete v Ljubljani 1927. — Bohoriču je posvečena štev. 83, str. 200—209, bibliografski podatki so na str. 201.

² Jerzy Slizinski, Doprinos o slovensko-poljskih kulturnih zvezah v prvi polovici XIX. stoletja. SR XII, 1959/60, str. 258/—263.

³ Fr. Kidrič se pod geslom Bohorič Adam (SBL I, str. 50) res sklicuje na latinsko slovnico Melanchtona, vendar to dejstvo ne zmanjšuje Lindejeve zasluge pri ugotavljanju avtorja Bohoričevega prvoroza. Problem tudi sicer zasluži podrobnejšo obravnavo.

⁴ Drugi Trubarjev Zbornik. Ob štiristoletnici slovenske knjige. Uredil Mirko Rupel. Ljubljana 1952, str. 176—177.

⁵ SAZU, razred za filološke in literarne vede, dela 7. Ljubljana 1954.

Izvod, ki ga je rabil Linde, je v Varšavi, v oddelku staropoljskih tiskov varšavske univerzitetne knjižnice. Knjiga je v izvrstnem stanju. Nima originalnih platnic, pač pa pergamentne; na hrbtni strani je nalepka z vtisnjenim pozlačenim napisom s fakturo Bohor. Na zgornjo platnico je neznana roka napisala »Liber rarus!«, nekdo drug pa je spodaj v oklepaju pripisal v ruščini »iezuity ee žgat«. Na naslovnem listu beremo »Ex libris Sebastiani Teugnagelij I. V. D. et Bibliothec Cas. Mat.«, vendar se mi tega nekdanjega lastnika ni posrečilo ugotoviti.

Pojasnila zahteva trditev, da je prav ta primerek tisti, ki ga je uporabljal Linde. Opiram se na dejstvo, da je avtor slovarja deloval v Varšavi v Znanstvenem društvu in večina omenjenih 35 slavističnih del je v isti knjižnici; opremljene so s sosednimi številkami signature. Težko je računati zgolj na slučaj in domnevati, da je v Varšavi kdaj obstajal še kak drug izvod, ki bi bil Lindeju na razpolago.

Druga knjižnica, ki ima to redko knjigo, je Biblioteka Karlove univerze v Pragi. Bohoričeva slovnica je spravljena v trezorju v rokopisnem oddelku s signaturo VIII J 233 oziroma Tres. Bf 146. Platnice so originalne, z grbom Kranjske na vrhu, njegova variana na spodnji platnici pa je zabrisana. Ima zlato obrezo z vtisnjenim zlatim ornamentom. Primerek je defekten; manjka namreč naslovna stran, ki je nadomeščena z listom, na katerem je s črnilom napisan naslov, posnet po Lindejevem »Slovarju« z napakami vred. Razlikuje se izključno po dopoljenih okrajšavah.

Prof. M. Murko je s svinčnikom popravil napačni besedni red (Horulae Arcticae Arcticae Horulae), pri besedi Subcisivae pa nad b pripisal c ter v zlogu ci nad i dodal c. Razen tega je na pripetem listku z dokumentacijo, t. i. »fiszce«, izpopolnil naslov s svinčnikom in se podpisal (-) M. Murko.

Na notranji strani zgornje platnice je s črnilom še en napis: »Adami Bohorizh — Gramatika Carniolana — Wittebergae 1584 — edita.⁶ De hac Grammatica videatur Kohlii introductio ad histor. et rem litterar. Slavorum pag. 159. Lambecii Bibliothec. Vindobonens. Tom I. pag. 92. Morkof Polyhist. Tom I. p. 738.« Za podpis je uporabljen prepleten monogram, iz katerega je mogoče razbrati črke ACI.

Tretjega primerka nisem videl, vendar se nedvomno nahaja v Splošni biblioteki v Uppsali, kamor je prišel l. 1722. Je to tisti primerek, o katerem poroča Kidrič, da ga je G. W. Leibniz podaril J. G. Sparwenfeldtu. Obvestilo o njegovi usodi je v švedski reviji Acta Literaria Sveciae, Edita Upsaliae.⁷ V številki »Trimestr Primum Anni MDCC XXII« beremo pt. Nova Literaria. Upsalia: »Munificentia nova vir Generosissimus, Dn. Joh. Gabriel Sparwenfeldt, primarius Ceremoniarum antehac Magister Regius, Upsaliensis Musas sibi quam plurimum abstrinxit, dum Bibliothecam publicam insigni apparatu librorum rarissimorum tam MSS. quam impressorum auxit, quorum notitiam proxime dabimus« (str. 271).

Napoved zadnjega stavka je bila uresničena šele pol leta kasneje v zvezku Trimestre tertium Anni MDCC XXII, kjer se na str. 324—327 nahaja po formatih folio, quarto, octavo, duodecimo urejen »Index Librorum aliquot, quibus hoc anno Bibliothecam publicam auxit Generosissimus D. Johannes Gabriel Sparwenfeldt«.

Za nas je važno, da seznam navaja predvsem slavica, skupaj 36 (iz let 1489—1701). Od teh največ, kar 16, zadeva cerkvenoruski in ruski jezik, 11 hrvaški, 4 slovenski, 3 poljski in komaj 2, češki.

Omejujem se tu na štiri slovenike.

Slovenike so: 1. (str. 324) Biblia S. Venedice, literis latinis, Wittenberg 1584. (v prevodu J. Dalmatina, folio octavo); 2. (str. 326) Adami Bohoriz Arcticae horulae succisivae de Latino-Carniolana literatura, Wittebergae 1584; 3. Hieron. Megiseri Thesaurus Polyglottus,⁸ Franc. 1603. Vol II.; 4. Ejusdem Dictionarium IV lingvarum, Germanicae, Latine, Illyrice et Italice, Graecii 1592. — Tu omenjene »Arcticae horulae« so dar Leibniza Sparwenfeldtu, ki jih je nadalje izročil uppsalski knjižnici.

Przemisław Zwoliński (Varšava)
Prevedla Martina Orožen

⁶ Beseda je prelepljena z listkom signature.

⁷ Izdaja se je pojavljala v Uppsali v letih 1720—1724 s tekočo numeracijo strani od 1—608.

⁸ Megiserjev slovar več kot tridesetih jezikov upošteva med slovanskimi sistematično štiri jezike: slovenskega, češkega, poljskega in dalmatinskega (kajkavski dialekt srbohrvaščine). Prištevam ga vendar k slovenikom glede na štirijezični slovar, ki mu sledi v Indeksu, v tem pa je bilo upoštevano ravno slovensko gradivo, vneseno v slovar leta 1603.

SŁOWNIK STAROPOLSKICH NAZW OSOBOWYCH

(Slovar staropoljskih osebnih imen) v redakciji in z uvodno besedo Witolda Tasyzkega. 1. zvezek, 1. snopič (od A do Bierwott).¹

Ko v luči najnovejših teoretičnih ugotovitev² ni več dvoma o jezikovni enotnosti apelativnega (splošnega) in onomastičnega (lastnoimenskega) gradiva, dobivajo vedno večji pomen za raziskovanje zgodovine (in kulture) jezika slovarji lastnih imen. Te slovarske zbirke izpopolnjujejo besedišče, zbrano v dosedanjih slovarjih posameznih jezikov. Danes so že zdavnaj zastareli nazori, zaradi katerih so nekoč obe skupini izrazov tako ostro ločili in jih ponekod celo postavljali v medsebojno nasprotje.³ Ob tem je treba poudariti — nemara celo z obudovanjem zaradi poguma — pobudo avtorjev zagrebškega Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika⁴, ki so že konec XIX. stoletja vsaj v izboru sprejeli v svoje delo tudi lastnoimensko gradivo (osebna in zemljepisna imena). Škoda je le, da ta razumna pobuda tako dolgo ni našla posnemalcev.

Iz predgovora⁵ k *Słowniku staropolskich nazw osobowych*, ki ga je napisal prof. Witold Tasycki, avtor tega dela in nadaljevalec dela Zygmunta Glogerja in Jana Łoša (Łoś), je razvidno, da je zbirka staropoljskih imen drugi del *Słownika staropolskega* (Staropoljskega slovarja), ki izhaja že dlje časa in vsebuje samo nelastnoimensko gradivo; tretji del tega slovarja bo obsegel zemljepisna imena, ki so posebej pogosta v poljskih srednjeveških dokumentih.⁶ S temi deli bo v celoti prikazano poljsko besedišče v srednjem veku.

Prvi snopič I. zvezka so pripravljali več kot trideset let. Gradivo za ta slovar je začel pripravljati prof. Tasycki že leta 1930 v Lwovu. V načrtu je, da bo odslej vsako leto izšel po en snopič, vseh snopičev bo 12 do 15. Prvi snopič obsega črko A, del črke B ter uvod in redaktorska navodila. Kronološki okvir obsega razdobje od 1136 do 1500 (tako kakor v *Słowniku staropolskem*), zemljepisno pa zajema obširno ozemlje poljskih dežel v srednjem veku: na zahodu do Odre, na vzhodu in severu do poljsko-ruske jezikovne meje, na jugu do poljsko-češkoslovaške jezikovne meje. V slovarju je v celoti zbrano antroponimično gradivo, t.j. imena oseb: izrazi v lastnoimenski funkciji, dvočlenska in ljubkovalna imena (npr. *Bronisław, Ambrożyk*), vzdevki, rodovna plemiška imena (herby) iz več kot 400 tiskanih virov (rokopisi niso upoštevani), in sicer tako imena, ki so po svojem izvoru poljska (slovanska), kakor tudi imena, ki so privzeta fonetično (npr. *Ambroży, Jambroży* ≤ lat. *Ambrosius*), rodbinska in ljubkovalna imena, po poljsko izpeljana iz izposojenk, npr. *Ambrożyć, Ambrożyk*, pa tudi neprivzeta, a od Poljakov rabljena tuja imena, npr. *Amor, Betman*.

Geslo je zgrajeno tako, da je na prvem mestu v današnjem pravopisu navadna najbližja oblika ali tista, ki je identična s sodobno obliko, za njo pa vse v virih zabeležene fonetične variante, npr. *Andrzej, Jendrzey, Ondrzej* (≤ lat. *Andreas*). Nato je navedena lista oblik (odvisnih sklonov), za tem pa dokumentacija gradiva v izvirni pisavi dokumenta. Dokumentacija je izbrana po načelu, registrirati vse fonetične variante (npr. *Andrzej, Ondrzej*), rojstni kraj ali izvor nosilca imena, njegovo socialno okolje in razredno pripadnost, in če kontekst to omogoča, še vsebino zadeve, ki je v zvezi z njo

¹ Komitet językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Waszcawa-Kraków 1965, str. LII + 160.

² W. Tasycki, Mesto onomastiki sredi drugih humanitarnih nauk. *Voprosy Jazykoznanija*, 1961, z. 2, s. 3—11.

³ Čeprav so pogledi na onomastiko kot znanost različni, (prim. W. Tasycki, op. cit.), vendar v osnovi nihče ne dvomi o tem, da izvira onomastično gradivo iz apelativov na različnih kronoloških in geografskih ravninah. Obširneje razpravljam o tem problemu v članku Onomastika u Poljaka, *JF XXV*, 1961-62, s. 374—379.

⁴ Zagreb 1880, d.

⁵ Prim. W. Tasycki, op. cit. O pomenu lastnih imen za raziskovanje praslovanskega slovarja piše F. Bezlaj, *Význam onomastiky pro studium praslovanského slovníku, Slavia*. XXVII, 1958, 353—364.

⁶ Vsaj delno registracijo srednjeveških zemljepisnih imen vsebujejo monografske obdelave za posamezne poljske dežele. Za Velikopoljsko so to v glavnem zbirke S. Kozierowskega (prim. Bibliografia onomastyki polskiej do roku 1955 włącznie. Opracował W. Tasycki przy współudziale M. Karasia i A. Turasiewiczza, Kraków 1960, poz. 387—396); za Mazovše: W. Tasycki, *Patronimiczne nazwy miejscowe Na Mazowszu*, Kraków 1951, Z. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957; za Slezijo: S. Rospond, *Slaskie studia toponomastyczne*. Cz. I, II. *Rozprawy Komisji Językowej WTN*, t. II i III, in *Patronimiczne nazwy miejscowe na Śląsku*, Wrocław 1963; za Malopoljsko: M. Kaminska, *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*. Cz. I i II, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964-65, tudi K. Rymut, *Nazwy miejscowe lewobrzeżnej części województwa krakowskiego* (rokopis) in W. Lubaś, *Nazwy miejscowe podniowozachodniej Malopolski* (rokopis). (Nosnika sta pisana z a in e.)

prišlo ime v dokument. Slovar ne navaja pogostosti imena, toda iz števila navedenih zapisov je mogoče vsaj približno spoznati, kako popularno je bilo ime v srednjeveški Poljski. Citirano gradivo je seveda datirano in lokalizirano.

Iz uvoda lahko izvemo o težavah pri obdelovanju in redakciji gradiva. Čeprav *Słownik* ne daje etimologij in se izogiba razlag in pojasnil, je že sama transkripcija (odčitanje) imena povzročala nemalo težav zaradi neustaljene poljske srednjeveške pisave, polne nedoslednosti in nepričakovanih rešitev. Toda prvi snopič priča, da je redakcija te težave v celoti premagala, in tako ima bralec, ki bi želel uporabljati *Słownik* za jezikoslovne ali zgodovinske in kulturnozgodovinske raziskave, na razpolago zanesljivo gradivo, smiselno prebrano (selekcionirano) in ustrezno urejeno.

Da je dobilo delo prav to podobo, da je tako s filološkega kakor tudi z jezikovnozgodovinskega stališča odlično, je v prvi vrsti zasluga njegovega urednika, iniciatorja v praksi, zaslužnega filologa in zgodovinarja poljskega jezika prof. Witolda Taszyckiego in skupine, ki jo je profesor strokovno dobro pripravil.

Za sedaj je to v slovanskem svetu prvi slovar osebnih imen, pripravljen po najnovejših filoloških in jezikovnozgodovinskih zahtevah. Za znanost bi bilo koristno, če bi postal vzor za druge slovanske jezike, predvsem morda za južnoslovanske; tu bi veliko število virov in številne antroponične tvorbe zagotovo dali pomembne rezultate.

Władysław Lubaś (Kraków)
Prevedla Breda Pogorelec

MISLI OB POUKU SLOVENŠČINE

V tridesetih letih poučevanja slovenščine na srednji in strokovni šoli se mi je nabralo nekaj misli in skušenj, ki bi utegnile biti vsaj začetnikom na tem področju opora ali razgledna točka, če že ne pobuda. Saj je na začetku menda vsak predavatelj v podobnem stanju kot znanstvenik, ki se loteva reševanja novih vprašanj in zamisli; najrazličnejših virov vestnemu in zagnanemu delavcu in ustvarjalcu ni nikdar dovolj, saj bi rad svoje delo opravil čim koreniteje in upošteval vse, kar bi mu le mogla nuditi knjižna dediščina. Žal mu teh virov premnogokrat hitro zmanjka in poslej je navezan na lastno iznajdljivost in znanje. Ravno za pouk slovenščine imamo doslej zelo malo metodičnih napotkov. Ta predmet je na naših šolah razmeroma še zelo mlad, če pomislimo, da se je začel redno poučevati razmeroma pozno.

Srednješolcem se nam je profesor trudil približati slovenščino na resen in vendar ljubezniv način. Ob Glaserjevi slovstveni zgodovini (pozneje tudi Grafenauerjevi) nam jo je zares prikupno in spoštljivo približal, z deklamacijami najznačilnejših pesnitev naših najvažnejših pesnikov in s knjižnico, ki jo je vodil, pa še prikupil. Gojili smo kajpak tudi spisje; tu nas je navajal na pravopis in uglajen slog, pri občasnih govornih nastopih pa nas je opozarjal na pravilno izražanje. Znal je pri tem koga malo pograjati, a tudi pohvaliti; tako je dosegel, da je bilo naše zanimanje za veliko dediščino naših književnikov v preteklosti kot tudi v takratni dobi precejšnje, da ne rečem — v ospredju, saj smo živo dojemali stvarjalno delo moderne s Cankarjem in Otonom Župančičem. Takrat je bila naša znanost komaj v razvoju, da o ostalih naših kulturnih dejavnostih ne govorim.

In sedaj k problemom. — Učenci prinašajo iz osemletke v srednjo šolo vse prešibko znanje slovnice. Slovnica je prava Ahilova peta v izobrazbi učencev na prehodu na srednjo stopnjo. Dobim med njimi še dokaj smisla za književnost in izražanje v govornih nastopih, posluš za slogovne značilnosti, meroslovje, dramatiko; celo za spisje kažejo več zanimanja in za obvezno čtivo, redko pa najdem med njimi v razredu koga, ki bi imel kaj več znanja iz slovnice in se v njej izkazal. Zase se spomnim, da je bil že za prestop v prvi gimnazijski razred — torej nekako v sedanji peti razred osemletke — strog izpit iz stavčne in besedne analize. Sedaj tega niti na prehodu v srednjo šolo ne zmorejo več, in treba je precej vaj vsa štiri leta, da mi vsaj pri diplomni ne omagajo v osnovah in glavnih pojmih slovnice. Vsaj toliko je namreč nujno treba zahtevati, da maturant razume in zna razluščiti še tako zamotano podredje v zloženem stavku. To mu pomaga pri dojemanju oz. učenju tujega jezika, hkrati pa krepi pravopisno spretnost in pravorečni izgovor, kar v življenju in delu ni majhnega pomena. To pomanjkljivo znanje bi bilo treba izpopolniti tem bolj danes, ko med srednješolskimi predmeti ni več latinščine, ki je poglabljala slovnice osnove. Tako se dogaja, da pokličesh učenca, naj

se vpraša po sklonu, pa ga ne zadene; zamenjuje oblike končnice tretjega in petega sklona ali pa ima več kot pol razreda pomožnik (recimo *smo*) za neke vrste zaimek; opisni deležnik je zanje povedek, o neosebni glagolskih oblikah nimajo pojma, kakor ne o lastnih imenih in imenih sploh, da opisnega stopnjevanja mpr. pri pridevniku, zaimka in glogola niti ne omenim. Porazno slabo znanje prinašajo danes na srednjo stopnjo ali v strokovno šolo in potem se res ni čuditi, da so uspehi na splošno slabi že prvo konferenco in ob polletju in da so posebno slabi v spisju (pomanjkljiv pravopis!) in v tujem jeziku. Vse to je povezano s trhlimi slovnimi osnovami.

Že na nižji stopnji osemletke bi morali otroci pridobiti več čuta in smisla za čistost slovenskega izražanja, hkrati s spoštljivostjo do slovenske besede pa že tudi primeren odpor do tujk in izposojenk, ki nam miso več potrebne, do barbarizmov in spačenk, ki jih je naš pogovorni jezik še vedno tako poln, da se človek s strahom vprašuje, kje so tiste pomanjkljive rešetke in pore, skozi katere se vse to kljub številnim šolam in milijardnim izdatkom zanje preliva in tok vsakdanje govornice. Dom temu uličnemu izražanju, pa če bi si ne vem kako prizadeval, kar pa marsikje tudi ni mogoče, ni in ne more biti kos. Družbena jezikovna dejavnost pa je ali povsem nebudna in nepozorna za to ali pa naravnost trpna in dopušča, da jo hitri in silni val pregaži. Torej je samo šola poklicana, da tu zastavi vse sile in da že v nižji osemletki zbudi otrokom pozornost na ta mrčes, ki nam grdi naš materni jezik, se vanj zajeda in ga sramoti. Če računamo, da bo l. 1968 poteklo že pol stoletja, kar se uči slovenščina sistematičneje po naših šolah kot reden in obvezen učni predmet, imamo lepo priliko, da se zamislimo in vprašamo, koliko smo v tem razdobju napredovali. Ne moremo in ne smemo zanikati že lepih uspehov, če primerjamo naš pogovorni jezik od tedaj s sedanjim — in ravno pogovorni jezik je tisto merilo, ki odraža napore in prizadevanje v tej smeri po naših šolah. Danes govore Slovenci povprečno sicer mnogo čisteje in tudi po trgovinah ti ponujajo prodajalci blago in razne potrebščine v lepem slovenskem izrazu, medtem ko slišiš v skupinah celo univerzitetnih slušateljev še vedno razne nemške spačenke. Ne bi se smeli uspravati, da se bo ta stvar nekako sama od sebe uravnala. Ne, vedeti moramo, da je tu velik zastoj in da naše šole niso stonile povsem svoje dolžnosti kot gojiteljice in učiteljice materinega jezika, to pa je njih naloga ter odgovorna dolžnost.

Kar slavist na šoli zasaja in zaliva ter neguje, to desetorica drugih strokovnih predmetnih predavateljev otroku izpodbije in pokvari, da skrbna gradnja ne more uspeti. Tako kar naprej — kljub visokim šolam in diplomam, kljub ogromnim izdatkom za šolstvo, kljub našemu hlastanju po najnovejših tehničnih pridobitvah in po najmodernejših dosežkih vnanje kozmetike in mode — »laufamo in šraufamo« v brk akademiji za telesno vzgojo in vse pohvale vrednemu tehničnemu slovarju in njegovemu nemornemu ter naprednemu piscu, ki zaseda pomembno in visoko mesto v našem šolstvu... Seveda je za tako stanje veliko krivo naše dosedanje kolebanje in opletanje v odnosu do tujk, ko ne bi bili radi zaostali »puristi«, kakor je to osmešil že Prešeren (»le čevlje sodi naj Kopitar«, Prešeren pa seveda pesmi!) v Novi pisarniji, ampak bi hoteli iti s časom naprej, češ da nam nekaj takih spak in tujk ne more škoditi v času, ko meje med ljudmi in narodi padajo. Taka načela, taki pojmi in tako »široko« gledanje na čistost materinega jezika pa nehote ustvarja ozračje in duhovni odnos pri našem učitelstvu, ki menda kar ne najde v sebi dovolj pozornosti, odpornosti in odgovornosti, da je treba že otroku na prvi stopnji vcepiti lep slovenski izraz namesto tujke, ki mu jo močno odsvetujemo. Sama srednja in strokovna šola — ali še boljše rečeno — sam slavist na njej pa tudi ni toliko vpliven, da bi tako zakoreninjeno spakedranko za večne čase in pri vseh učencih v razredu mogel dokončno zatreti. Pol stoletja je res pravna doba, da bi se bile dale — seveda s polnim uvidevanjem in živo zavestjo ter pravo voljo — nekatere preostale in dovolj očitne napake odpraviti, saj ima slovenska slovnica glede na pomen in važnost jezika v naši materinski kulturi res kar smešno nizko ceno.

Z večjim poznavanjem slovnice in njenih poglavij, zlasti pa še pravopisa, ki naj bi ga otrok prinesel že z osemletke v današnjo reformirano srednjo in strokovno šolo, se bodo nujno pokazali tudi uspehi v spisju, kjer so sedaj tako nizki. Dobro znanje materinščine, grajeno na slovnici, naj bi bilo osrednje važnosti ne le za večjo spisovno spretnost in zmožnost, ampak tudi za učenje tujih jezikov. Primerjanje ocen iz slovenščine s tujimi jeziki, kaže že vsa leta stalno vzporednost in odvisnost redov iz slovenščine in tujih jezikov, kakor opažamo vzporednost tudi med ocenami iz slovnice in ocenami iz spisja.

Spisje na srednji in strokovni šoli namreč ne obstoji le iz 4-ih šolskih nalog (po ena vsako konferenčno obdobje), ampak tudi iz vsaj tolikega števila domačih vaj ali

nalog, iz pisanih skržitev in obnov raznih beril iz čitank, pa tudi iz narekov, prepisovanj z deske in povzetkov daljših sestavkov ter predavanj. Vse to je predavatelju — profesorju kakor učitelju slovenščine — vsak čas dostopno in mora v določenem času oceniti ali vsaj pregledati. Oboje mora delati po možnosti pogosto in redno, da bi bil učenec primoran na jezik paziti in napake tudi popravljati. Le s spoznavanjem svojih lastnih napak je mamreč možno izboljšanje in jezikovno napredovanje. Zato je glavni namen vseh popravkov in pregledov ter ocen pismenih izdelkov, da učenec pazi na pravilno izražanje, spoznava svojo slabost v napakah in s premagovanjem in odpravljanjem le-teh izboljšuje svojo spisovno zmožnost.

Kakor slovnice tako tudi spisja ne more otrok gojiti izven šole, ampak je šola prvenstveno dolžna in edina sposobna oboje gojiti, vaditi in do določene mere tudi naučiti. Zato se ni čuditi ravno v teh dveh smereh in toriščih najslabšim ocenam, saj otroci čutijo do obojega v pouku nekak strah in marsikateri celo odpor. Ker je otrok doslej v teh panogah slovenščine prihajal iz osemletke najmanj podkovan, je tak strah in odpor, pa tudi slabši uspeh, razumljiv in upravičen. Vendar šola ne sme klomiti in popuščati in slejkoprej slovnico in spisje vaditi kot osnovni in najvažnejši svoji panogi in po ocenah teh dveh sposobnosti in zmogljivosti tudi v glavnem uravnavati in zaokrožati vse dosežke in ocene iz slovenščine.

Seveda je v zvezi s spisjem mnogo vprašanj in tudi različnih pojmovanj: izbira in oblika tematike nalog, vzporejanje in ocenjevanje izražanja in vsebine, pravopis, slog, povezava misli in sestava. Saj je znano, da dvoje slavistov ne ocenjuje enako in da nekateri dajo več na pravopis kot na vsebino in na to, ali se je učenec bolj ali manj držal teme. Tako pride včasih do velikih nasprotij in razlik v ocenah. Slavist, ki mu je več do znanja pravopisa (in morda še izražanja) kot za učenčevo sposobnost, da zadene temo in jo vsebinsko točno in izčrpno poda (kar navsezadnje niti ni samo znanje jezika), nalogo gotovo drugače oceni kot slavist, ki mu je predvsem za tematiko naloge. Ocenitev je različna, ker so bili zahtevki različni; pri prvem, da učenec ob temi pokaže dobrošno znanje pravopisa in sposobnost miselnega izražanja, pri drugem, da temo prav zgrabi in izvede. 'Kdo pa pravo trdi, to se vpraša'. Zame je važno sicer oboje, a prvo s slavističnega in jezikovnega stališča važnejše. (Vendar te pravde tu ni mogoče gnati v vsej njeni sestavnosti in zapletenosti.)

Drugo tako važno vprašanje pa je naslov ali tema spisa. Koliko se še vedno greši proti osnovni metodični zahtevi, da naj bo naslov jasen in kolikor mogoče kratek ter enostaven, tako da učenec ne ugiiba, o čem naj piše. Da učenec nima težav z morda ozko ali enostransko izbrano temo, mu dajemo posebej pri šolskih in diplomskih nalogah po dve temi; tako si lahko izbere tisto, ki se mu zdi lažja in bližja. Sam dam učencem neizbrano, torej drugo temo, za domačo nalogo, časa zanjo pa teden dni.

Tudi obseg pismenih nalog je treba v glavnem določiti, a to ne navzgor (maksimalno), ampak navzdol (minimalno): dovolj je vsaj dobra stran ali poldruga stran do treh strani (diplomska naloga). Slavist, ki določa tudi gornjo mejo obsega in jo postavlja nizko (morda na 3 strani), striže zaradi poprav pisateljsko podjetnost, kar je za določeno enoto (uro, dve, celo štiri ure pri diplomski nalogi) manj primerno in dopustno. Drugo je seveda, če gre za skržitve, ki morejo in morajo imeti minimalno določen obseg (tri do deset stavkov ali največ dobro stran, vsaj ne ve veliko več, pa če gre prav za skržitev obsežnejšega sestavka ali knjige).

Branje boljših ali tudi slabših spisov seznanja razred o različnih rešitvah nalog in o objektivnih razmerjih v ocenah, ki jo seveda dá učitelj slovenščine, kakor ocenjuje in more oceniti edino on tudi učenčevo znanje iz slovničnih poglavij. Branje, tj. način branja (tekoče, estetsko, plastično branje pred razredom) je bolj stvar osemletke, a delno tudi še srednje in višje stopnje, saj res ni vseeno, kako kaj prebereš drugim, da jih pritegneš in da prav razumejo in estetsko in etično dojamejo. Saj je branje nič manj in nič več kot vrata v izobrazbo. Zato naj bi ocenjevalec slovenščine v vsakem razredu preizkusil in ugotovil tudi branje vsakega učenca, saj je od pravičnega, pa tudi dovolj gibkega, lepotnega in vrednotnega branja odvisno ne le dojemanje snovi nasploh, ampak tudi pisano ali tiskano sporočanje.

Pri slovenskem šolskem pouku mora biti čim več vaj in govornih nastopov. Pri tem se učenci vadijo pravilne izreke, ustnega izražanja misli in doživljanj pa tudi posredovanja besednih umetnih drugim, predvsem pa samostojnega nastopanja. Sem spadajo petminutni prosti govorčki ali poročila, obnove in skržitve, deklamacije, predavanja, obravnave obveznega čtiva itd.

E. Bojc

J. P. iz Ljubljane: Ali je pedagoško in psihološko utemeljeno, če učitelj utrjuje pravopisna pravila tako, da učenci popravljajo napake v posebej za to pripravljenem besedilu?

Odgovor: Med vajami, s katerimi utrjujemo pravopisna in sploh jezikovna pravila, so zelo pogoste, posebno v osnovnih šolah, take, pri katerih učencem damo besedilo z napakami, oni pa jih morajo poiskati in popraviti. Proti takemu načinu dela v razredu se pojavljajo precej glasni ugovori, češ da je psihološko in pedagoško nepravilno, če izhajamo pri pouku iz nepravilnih oblik, kajti učenci morajo videti in slišati samo pravilne oblike. V nasprotnem primeru lahko pride do tega, da se napačna oblika učencem vtisne v spomin in jo je kasneje zelo težko pregnati. Kako je torej s tem?

Gornja bojazen je nedvomno utemeljena. Poznam primer, da je moral učenec za kazen (o primernosti oziroma neprimernosti take kazni tu ne govorim) stokrat napisati v zvezek stavek: NEVEM ni pravilno. Pa vendar je pozneje vztrajno in nepopustljivo pisal nevem. Morda se mu je oblika nevem zares tako močno vtisnila v spomin, da je bila vsaka borba proti njej zaman. Podobno neuspešno je lahko tudi razvrščanje pravilnih in nepravilnih oblik v stolpce. To se dostikrat dogaja pri popravah šolskih ali domačih nalog, ko si učenci v zvezke začrtajo stolpec za napake in ob njem stolpec za popravo. Tako bi npr. v prvi stolpec napisali nevem, v drugega pa ne vem; v prvega zibelj, v drugega zibel itd. Tako delo lahko postane samo mehanično, formalistično, in lahko učenec v spominu ohrani napačno obliko. Verjetnost za to ni nič manjša, kot da bo ohranil pravilno. S tega stališča pedagogika in metodiika učenja na napakah torej ne priporočata.

Vendar pa sodim, da učenje na napakah le ni tako zgrešeno, kot bi se dalo sklepati iz doslej povedanega. Popravljanja napak v posebej za to pripravljenem besedilu zato ne gre obsojati iz principa. Mislim celo, da je lahko taka učna metoda zelo uspešna. Treba se je samo zavedati nevarnosti, da se bo učencu vizualna podoba napačno napisane besede usedla v spomin. Učenec mora pri popravljanju napako ne samo najti in jo videti, ampak jo mora tudi spoznati, to se pravi, da mora razumeti, zakaj je napačna. Zavestno, ne samo formalno, jo mora zamenjati z ustrezno pravilno obliko. Samo pri takem temeljitim delu, pri katerem sodeluje učenec z mislijo in ne samo s čutili, je zagotovljena uspešnost. Če učenec miselno ne sodeluje, ampak samo formalno popravlja napake, se kaj lahko zgodi, da bomo utrdili ravno tiste oblike, ki jih nameravamo pregnati.

Janez Sivec

V OCENO SMO PREJELI

- Anton Slodnjak, Študije in eseji, Obzorja 1966
 Vasja Predan, Od premiere do premiere, Obzorja 1966
 Ela Peroci, Rišem dan, Obzorja 1966
 Dušan Mevlja, Noji, Obzorja 1966
 France Brenk, Popotovanja, Obzorja 1966
 Bogdan Pogačnik, Povsod so ljudje, Obzorja 1966
 Branko Žužek, Moja pokrajina, Obzorja 1966
 Žarko Petan, Zgodbe v eni sapi, Obzorja 1966
 Vladimir Kavčič, Upanje, Obzorja 1966
 Mirko Mahnič: Valentin Vodnik. Igra. Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 35. Ljubljana 1966
 Novija jugoslavenska poezija. Antologija. Sastavili Dimitar Mitrev, Fran Petre, Vladimir Popović, Šime Vučetić. Naprijed. Zagreb 1966

KRONIKA

NAŠA REČ 49/1966 1 IN »VPRAŠANJA JEZIKOVNE KULTURE NA SLOVENSKEM«

V Naši reči, reviji, ki jo izdaja čehoslovaška akademija znanosti (glavni urednik A. Jedlička, člani uredniškega odbora J. Bělič, F. Daneš, B. Havranek, M. Jelinek, V. Smilauer) je izšel članek, katerega naslov je sprejet v naš odgovor nanj. Napisal ga je Jan Petr, ki se je pred leti dalj časa sukal po slavističnem oddelku filozofske fakultete v Ljubljani.

Za uvod zvemo, da nekaj težav, s katerimi se srečujejo učitelji slovenščine po naših šolah, »izvira iz nezadostne obdelanosti sodobnega slovenskega knjižnega jezika in iz pomanjkanja obsežnejše normativne slovnice, na katero bi se lahko oprli učitelji in zainteresiranci«. Pri tem v opombi opozarja na Slavio 29/1960, str. 483 in nasl. (*Nova dela o slovenščini*), posebej pa omenja *Slovenski knjižni jezik* (brez I) J. Toporišiča.

Petru se zdi, da Slovenci rešujemo kulturo jezika z dvojim: prvič z obdelavo posameznih slovnčnih vprašanj, ki se pojavljajo v zvezi z vrednotenjem *Slovenske slovnice 1956*, »ki namesto sodobnega stanja jezika podaja stanje sorazmerno arhaično«, in z razpravljanjem o merilih jezikovne pravilnosti v knjižnem jeziku, to pa z vrednotenjem načel *Slovenskega pravopisa 1962* (pri tem opozarja na Našo reč 46/1963, str. 91 in nasl.).

Če prav razumemo češkega kolego J. Petra imata Slovenska slovnica 1956 in Slovenski pravopis 1962 samo to zaslugo, da sta izzvala že omenjeno razpravljanje o svojih načelih in obravnavi zadev slovenskega knjižnega jezika.

In kdo se je udeležil razpravljanja o kulturi slovenskega jezika?

J. Petr navaja: A. Bajec s članki *O purizmu in puristih*, *Pred novo izdajo SP in Pred izidom novega pravopisa*; J. Rígler — *K našemu pravorečju*; F. Jakopin — *O glagolskih naglasnih dubletah*; B. Urbančič »v obsežni študiji *O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini*« (v dveh letnikih Jezika in slovstva; po našem štetju je ta obsežnost enaka 24 stranem).

In kdo je po Petrovem še kaj storil za kulturo slovenskega jezika? — Bajec in Legiša sta v boju s F. Bezlajem, B. Pogorelčevom in B. Urbančičem izgubila bitko za bravca (J. Petr natančno ve, da se je to zgodilo 3. října 1962, navaja pa tudi zvestega zgodovinarja tega dogajanja, F. Novaka).

In ko je izšel poskusni snopič slovarja slovenskega jezika, sta po J. Petru za kulturo slovenskega jezika spet prispevala le F. Jakopin in B. Pogorelčeva.

S tem so Slovenci odpravljeni. Omenjena je nato še vrsta »dragocenih izkušenj pri izdelavi čeških akademskih slovarjev«.

Sodeč po naslovu Petrovega članka, so h kulturi slovenske besede pripomogli še: B. Urbančič, V. Smolej, F. Dobrovoljc, T. Korošec, F. Bezlaj, A. Muha, A. Jedlička in J. Petr. — In s čim? B. U. je poročal o Zavodu za češki jezik, V. S. je slavil nekaj čeških in slovaških obletnic, F. D. je poročal o slovenikah v Slovanskem prehledu, T. K. o češkem frekvenčnem slovarju, F. B. je napisal nekrolog, A. M. je »stručnšč« pisala o Naši reči, A. J. je napisal razpravo *Teorija praške šole o knjižnem jeziku*, J. P. pa o *Miklošiču in češki filologiji*.

— — —

Ali je Jan Petr res nepristransko bral (kolikor jih je bral) naše časopise in knjige, bo zlahka presodil vsakdo, ki bo prebral en sam letnik Jezika in slovstva, pogledal natančneje naše jezikoslovne priročnike, pokukal na akademijo znanosti, kjer se pripravlja slovar slovenskega jezika. (Da ne omenjam, da se jezik ne kultivira samo v jezikovnih priročnikih in jezikoslovnih ustanovah.) Na kaj je mislil Jan Petr, ko je zapisal: »Nabízí se možnost těsné a systématické spolupráce mezi redakcemi našich časopisů? Ali ni treba biti za to malo rahločutnejši, bolj objektivni in poučen? Ali ne bi učenec raje bolj pomenal res vsega spoštovanja vredne svoje učitelje (redaktorje Naše reči), od katerih smo se tudi mi dejansko marsičesa naučili in jih globoko spoštujemo kot znanstvenike in ljubitelje polne resnice?